

ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2560

กฤษนิธี ขุนทองจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พ.ศ. 2562

**The Problems of Provision on the Right to Fair Trial
under the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand
Buddhist Era 2560 (2017)**

Kunnitee Khunthongchan

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Laws
Department of Laws
Faculty of Law Preedeepanomyong, Dhurakij Pundit University**

2019

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

เสนอโดย

นางสาวกุลนิษฐ์ ขุนทองจันทร์

สาขาวิชา

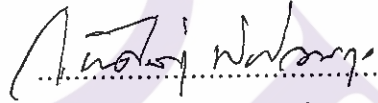
นิติศาสตร์

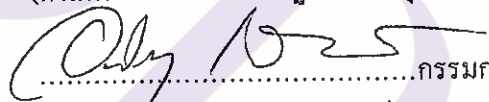
หมวดวิชา

กฎหมายมหาชน

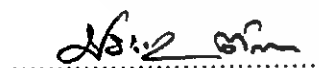
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เลื่อนฉวี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

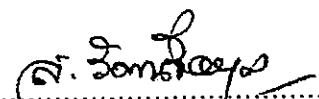
.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒน์กุล)

.....กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เลื่อนฉวี)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กুমิ โชคเหมาชะ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ประเสริฐ วัฒนศิริ)

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ รับรองแล้ว

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนชัยสกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. ๒๕๖๖

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
ชื่อผู้เขียน	กุลนิธิ ขุนทองจันทร์
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เลื่อนฉวี
หลักสูตร	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ศึกษา มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและประเทศไทย ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา และศึกษาและ เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมใน หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 วิธีการวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยการศึกษาทฤษฎี แนวความคิดจากประมวลกฎหมาย ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือรายงานการประชุมทางวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมายทั้งของ ต่างประเทศและประเทศไทย ตลอดจนการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกฎหมาย

ผลการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กล่าวคือปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาด หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการ คຸ້ມครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้ บทบัญญัติมาตรา 68 ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เพื่อเป็น หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนและให้ความคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญ

แห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้ความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการและมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในทางระหว่างประเทศ

Thesis Title	The Problems of Provision on the Right to Fair Trial under the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560 (2017)
Author	Kunnitee Khunthongchan
Thesis Advisor	Associate Professor Dr. Apinya Luernshavee
Department	laws
Academic Year	2018

ABSTRACT

This research aims to study about the theory and the principle of right and freedom, study about the standard of laws to certify the right in justice process of other countries and Thailand, study and analyze the problem about the motion to certify the right in the justice process according to the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560 and the guideline to solve the problem and study and propose the suitable guideline for adjusting and adding the motion of the right of the justice process in section 3 about the right and the freedom of Thai population according to the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560. The research is mainly documentary research by studying the notion of the act, literature, books, articles, research, thesis, or conference document both Thai and English. The analysis form the laws from both others and Thailand and also the interview of the laws professionals.

The research result found that, from the starting of the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560, there are a lot of the legal problems about the defining of the motion about right in the justice process according to the constitution of Thailand Buddhist Era 2560. To illustrate, The legal problems in the absence of the guarantees to access to justice process as a fundamental rights under the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560. The problems of enforcement in the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560: The case of the protecting rights in the justice process and the legal problems in the implementation and enforcement of section 68, chapter 6, directive principles of state policies of The Constitution of the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560.

For these reason, the author realized that the motion should be adjusted and added the notion about the right in the justice process in section 3 about right and freedom of Thai people according to the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560 which can show that the Constitution of the Royal Kingdom of Thailand Buddhist Era 2560 give an importance to the

guarantee and protection of the right and freedom of the people especially in the justice process to be consistent with the theory and standard of the legal to certify the right in the justice process and the international justice process.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยการให้ความช่วยเหลือแนะนำของ รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เลื่อนฉวี ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้กรุณาให้คำแนะนำข้อคิดเห็น ตรวจสอบ และแก้ไขร่างวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ไพศิษฐ์ พิพัฒนกุล ซึ่งกรุณาให้เกียรติเป็นประธาน โดยมีรองศาสตราจารย์ประเสริฐ ตันศิริ และรองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ โชคเหมาะ เป็นกรรมการ ในการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ท่านอาจารย์ รายนามข้างต้นได้กรุณาใช้เวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษาในงานของผู้เขียน โดยในวันสอบเค้าโครง วิทยานิพนธ์ผู้เขียนได้น้อมรับคำแนะนำต่างๆ พร้อมทั้งประเด็นปัญหา รวมทั้งรูปแบบถ้อยคำภาษา ทางกฎหมาย การตรวจทานและการแก้ไขภาษาต่างประเทศ ด้วยความเมตตาจากคณะกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ ทำให้ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่งจนก่อให้เกิดแรงผลักดันที่ทำให้ผู้เขียนมุ่งมั่น และปรับปรุงงานเขียนให้สมบูรณ์จนกระทั่งสำเร็จเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย เลื่อนฉวี และนายพชธร พันธุ์สุวรรณ ซึ่งได้ใช้เวลาช่วยชี้แนะและตอบข้อซักถามงานของผู้เขียนทำให้มีความเข้าใจในงานวิชาการมากยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอน้อมรำลึกถึงอำนาจบารมีแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่อยู่ในสากล โลก อันเป็นที่พึ่งให้ผู้เขียนมีสติปัญญาในการจัดทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้เขียนขอมอบเป็นกตเวทิตาแด่บิดา มารดา ครอบครัวของผู้เขียน ตลอดจนผู้เขียนหนังสือและบทความต่างๆ ที่ให้ความรู้แก่ผู้เขียนจนสามารถให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

กุลนิธิ ขุนทองจันทร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๖
กิตติกรรมประกาศ	๗
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	10
1.3 สมมติฐานของการศึกษา	10
1.4 ขอบเขตการศึกษา	10
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	11
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
2. หลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และหลักการตีความกฎหมายมหาชน	12
2.1 หลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ	12
2.1.1 พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ	13
2.1.2 ความหมายและประเภทของสิทธิและเสรีภาพ	14
2.1.3 สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ	19
2.1.4 หลักนิติรัฐ	23
2.1.5 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม	29
2.2 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	47
2.2.1 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ	47
2.2.2 ความหมายของหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ	49
2.3 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ	52
2.3.1 ความหมายของรัฐธรรมนูญ	53
2.3.2 แนวคิดในการกำหนดบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญ	55
2.4 หลักการตีความกฎหมายมหาชน	57
2.4.1 ความหมายของการตีความกฎหมาย	58
2.4.2 หลักการตีความกฎหมายในระบบชีวิลอว์	58
2.4.3 หลักการเฉพาะในการตีความรัฐธรรมนูญ	61

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
3. มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ และประเทศไทย	63
3.1 มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ในทางระหว่างประเทศ	63
3.1.1 ปฎิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน	64
3.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง	67
3.2 มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ	69
3.2.1 สหรัฐอเมริกา	70
3.2.2 สหพันธรัฐรัสเซีย	79
3.2.3 สาธารณรัฐเกาหลี	85
3.2.4 ญี่ปุ่น	88
3.3 มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญของประเทศไทย	93
3.3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560	93
3.3.2 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2560	94
3.3.3 พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551	100
3.3.4 ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580)	107
3.3.5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	112
4. วิเคราะห์ปัญหาในการกำหนดบทบาทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา	120
4.1 ปัญหาทางกฎหมายการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560	121
4.2 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม	130
4.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 68 ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560...	134
4.4 แนวทางแก้ไขปัญหา	140

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	150
5.1 บทสรุป	150
5.2 ข้อเสนอแนะ	155
บรรณานุกรม	158
ภาคผนวก	163
ตารางเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	165
บทสัมภาษณ์นักกฎหมายผู้ทรงวุฒิ	173
ประวัติผู้เขียน	176

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิทธิมนุษยชน (Human Right) เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง ทั้งความคิดและการกระทำที่ไม่อาจมีการล่วงละเมิดได้ โดยได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ และสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และเป็นสิทธิซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่เกิด โดยไม่ต้องคำนึงถึงชาติ สถานที่ ภาษา ศาสนา ชาติพันธุ์หรือสถานภาพอื่นใด เนื่องจากสิทธิมนุษยชนใช้ได้ทุกที่ทุกเวลาและกำหนดให้แต่ละบุคคลต้องมีพันธะในการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนของบุคคลอื่นด้วย นอกจากนี้ สิทธิดังกล่าวไม่ควรถูกพรากไปเว้นแต่จะกระทำโดยกระบวนการตามกฎหมาย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลกว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์ซึ่งสามารถจำแนกได้ครอบคลุมสิทธิ 5 ประเภท ได้แก่ สิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิทางสังคม และสิทธิทางวัฒนธรรม โดยสิทธิพลเมือง หมายความว่าสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างยุติธรรมโดยผู้พิพากษาที่มีอิสระ ทั้งนี้ ขอบเขตของสิทธิมนุษยชนดังกล่าวมีที่มาจากหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งได้รับการรับรองและประกาศโดยข้อมติสมัชชาสหประชาชาติ ลงวันที่ 10 ธันวาคม 2491 ซึ่งกำหนดว่าทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันมีประสิทธิผลจากศาลที่มีอำนาจแห่งรัฐต่อการกระทำอันล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย¹ และทุกคนมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียงในการพิจารณา

¹ หลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ข้อ 8

กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญา² นอกจากนี้ ปฎิญญาอาเขียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ยังบัญญัติไว้ในทำนองเดียวกันอีกด้วยว่าทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาด้วยความเป็นธรรมและเปิดเผยโดยอำนาจศาลที่มีอิสระและเป็นกลาง ซึ่งคนได้รับหลักประกันสำหรับการต่อสู้คดี³

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็สิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างยุติธรรม โดยผู้พิพากษาที่มีอิสระ เป็นหลักการสำคัญได้รับการยอมรับตั้งแต่ในระดับสากล ระดับภูมิภาคจนถึงระดับประเทศเนื่องจากประชาชนทุกคนควรมีสหสิทธิและเสรีภาพที่จะได้รับการคุ้มครองและรับรองจากรัฐเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสิทธิในกระบวนการยุติธรรมนั้น หมายถึงสิทธิที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้โดยให้ความคุ้มครองและสร้างหลักประกันด้วยกระบวนการทางกฎหมายต่าง ๆ ให้การคุ้มครองสิทธิเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ปัจจุบันบุคคลทุกคนได้อาศัยกระบวนการยุติธรรมในการเรียกร้องสิทธิของตนเองและใช้ได้แย้งสิทธิจากบุคคลอื่น อีกทั้งยังใช้สิทธิดังกล่าวเพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาคของบุคคลและความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ดังนั้น รัฐทุกรัฐจึงควรรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญในหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อให้หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและการบัญญัติหลักการดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญยังส่งผลให้สามารถปกป้องสิทธิของตนเองเพื่อไม่ให้มีการระงับยับยั้งการแทรกแซงจากองค์กรผู้ใช้อำนาจมหาชนและสามารถเรียกร้องให้รัฐกระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การกำหนดบทบัญญัติให้หลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันหมายถึงหลักความผูกพันโดยตรงของสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมีผลบังคับในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง เนื่องจากผลของหลักความผูกพันโดยตรงของสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐเป็นหลักประกันให้องค์กรของรัฐทุกองค์กรในการใช้อำนาจมหาชนจะต้องไม่ละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมายนั้น ทำให้องค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐไม่อาจ

² หลักปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ข้อ 10

³ ปฎิญญาอาเขียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 20

กระทำการใดๆ ได้ตามอำเภอใจ ด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญควรบัญญัติรับรองหลักประกันดังกล่าวไว้ อย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นการเน้นย้ำต่อองค์กรของรัฐให้นำมาพิจารณา เมื่อมีการ ตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของ ประชาชน

จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติรับรอง และคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้สองส่วนคือ⁴ ส่วนแรกบัญญัติไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตั้งแต่มาตรา 31 ถึงมาตรา 33 และส่วนที่สองบัญญัติไว้ในหมวด 4 ศาล ส่วนที่ 1 บททั่วไป ตั้งแต่มาตรา 236 ถึงมาตรา 247 ทั้งยังกำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกัน สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในมาตรา 27 ถึงมาตรา 29 และวางแนวทางในการดำเนินการ ด้านนโยบายและการตรากฎหมายของผู้ที่จะเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินไว้ในบทบัญญัติหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรอง สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 4 สิทธิใน กระบวนการยุติธรรม มาตรา 39 และมาตรา 40 และทั้งยังกำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกัน สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในมาตรา 27 ถึงมาตรา 29 รวมถึงกำหนดบทบัญญัติอันเป็นแนวทาง ในการดำเนินการด้านนโยบายและการตรากฎหมายของผู้ที่จะเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินไว้ใน บทบัญญัติหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด 3 มาตรา 29 และกำหนดบทบัญญัติอันเป็น หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในมาตรา 25 และมาตรา 26 รวมถึงการกำหนด บทบัญญัติอันเป็นแนวทางในการดำเนินการด้านนโยบายและการตรากฎหมายของผู้ที่จะเข้ามาบริหาร ราชการแผ่นดินไว้ในบทบัญญัติหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แล้ว จะเห็นได้ว่าการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หลายประการซึ่งส่งผล กระทบต่อหลักประกันและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเกี่ยวข้องกับสิทธิในการเข้าถึง

⁴ มานิตย์ จุมปา, คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2546), น. 122-163.

กระบวนการยุติธรรม ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยสามารถสรุปปัญหาได้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรกคือปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จากการศึกษาพบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดหลักประกันสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก เรื่องสิทธิของบุคคลที่ไม่ต้องรับโทษอาญาและสิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด แสดงให้เห็นว่าเป็นการกำหนดบทบัญญัติซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรใช้อำนาจรัฐฝ่ายตุลาการและประชาชน อันเป็นการให้หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนในเรื่องดังกล่าว และส่วนที่สอง เรื่องการให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดกระบวนการใช้อำนาจทางตุลาการว่าจะต้องมีการสร้างกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสมเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนแต่ละประเภทบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนแต่ละคน เช่น สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี หรือการได้รับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสมของเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้เฉพาะเรื่องสิทธิของบุคคลที่ไม่ต้องรับโทษอาญา สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการควบคุมหรือคุมขัง และสิทธิในคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยไม่มีการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิให้แก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงส่งผลทำให้ประชาชนไม่มีหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตนเอง และทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการใช้ระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้

ผลจากการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีไว้ย่อมทำให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

และการระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้ ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ดังนั้น การที่ประเทศไทยบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ย่อมส่งผลเสียโดยตรงต่อประชาชนในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายในอันที่จะได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้รับความช่วยเหลือตลอดจนอำนวยความสะดวกยุติธรรมจากศาลและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้กรณีบุคคลบางประเภท เช่น เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีข้อจำกัดทางสภาพร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา จึงทำให้บุคคลกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งส่งผลให้การบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ ดังนั้น การกำหนดบทบัญญัติให้หลักประกันสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นการกำหนดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่บุคคลแต่ละประเภทได้ตามความต้องการของบุคคลนั้น ในทางตรงกันข้าม เมื่อรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดบทบัญญัติดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดผลเสียแก่ประชาชนในการเรียกร้องต่อรัฐเพื่อให้จัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและความประสงค์ของประชาชน

ปัญหาประการที่สองได้แก่ ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

จากการพิจารณาสาระสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญจะเห็นได้ว่าการกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ส่วน กล่าวคือส่วนแรก เป็นการกำหนดบทบัญญัติรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพต่างๆ ของประชาชน ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิพื้นฐานในการพิจารณาคดี และสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม เป็นต้น และส่วนที่สอง เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ได้แก่ หลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบขอบเขตแห่งเนื้อหาของของการรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

และในหมวด 5 ศาล และกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ในมาตรา 27 ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ในมาตรา 27 เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ แต่ไม่มีการกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้

ด้วยเหตุนี้ การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติในเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จึงส่งผลให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ไม่ได้รับความคุ้มครองและผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยตรงจากองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลหรือหน่วยงานอื่นของรัฐในการกระทำต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการตรากฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาประกอบกับระบบกฎหมายของประเทศไทยนั้นเป็นระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law System) หรือ “ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร” ดังนั้น การใช้และการตีความกฎหมายจึงต้องยึดถือกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นหลักในการพิจารณา อีกทั้งการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญายังเป็นเรื่องที่ส่งกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดบทบัญญัติซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ให้ชัดเจนเพื่อให้องค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยตีความกฎหมายอย่างเคร่งครัด

ผลของการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติหลักความคุ้มครองและผูกพันโดยตรงขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ย่อมทำให้กฎหมายหรือองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยอาจล่วงละเมิดบทบัญญัติที่รับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ นอกจากนี้ หากองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยละเมิดบทบัญญัติในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญย่อมไม่สามารถตรวจสอบได้โดยองค์กรตุลาการ อีกทั้งยังทำให้เกิดผลกระทบต่อความคุ้มครองแก่บุคคลที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกล่าวคือโดยปกติแล้วประชาชนย่อมได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยผ่านกระบวนการศาลไม่ว่าจะเป็นศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม หรือศาลปกครองซึ่งจะกระทำได้อีกเมื่อเกิดข้อพิพาทต้องเป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาล

และต้องเป็นผู้มีอำนาจในการฟ้องคดีตามกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อการกระทำต่าง ๆ ขององค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐในการหิบบกบทบัญญัติดังกล่าวมาพิจารณาเมื่อมีการใช้หรือตีความกฎหมายเพื่อคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกด้วย

ปัญหาประการที่สาม ได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ความแตกต่างระหว่างการกำหนดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และหมวด 5 ศาล โดยกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ไม่ว่าโดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง⁵ เพื่อสร้างกลไกให้องค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐใช้อำนาจในการตรากฎหมาย ใช้บังคับกฎหมายและตีความกฎหมายต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ต้องเคารพและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐยังได้กำหนดแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายไว้อีกด้วย แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติเพื่อสร้างความผูกพันและความคุ้มครองให้องค์กรต่าง ๆ ซึ่งใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมาย ใช้บังคับกฎหมายและตีความกฎหมาย จะต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการเคารพและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้น เป็นการกำหนดบทบัญญัติเรื่องอื่น ๆ ไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้บทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐปรากฏในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศเพื่อยากต่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่ผลของการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ให้รัฐต้องดำเนินการต่างๆ ตามแนวนโยบายแห่งรัฐแต่อย่างใด อีกทั้งหากรัฐ

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 27

ไม่ดำเนินการกำหนดนโยบายหรือตรากฎหมายตามบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐประชาชนย่อมไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการได้ ซึ่งแตกต่างไปจากผลของการกำหนดบทบัญญัติในหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากการกำหนดบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนย่อมส่งผลให้บทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนว่ารัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะเข้ามาแทรกแซงสิทธิเสรีภาพนี้ไม่ได้ เว้นแต่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายซึ่งออกโดยรัฐสภา ทั้งยังเป็นการกำหนดอำนาจของประชาชนที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดเสรีภาพโดยอำนาจรัฐ ทั้งยังเป็นการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประชาชนแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุแห่งสิทธิอีกด้วย

ประเด็นที่ต้องพิจารณาประการต่อมาคือกรณีการใช้ถ้อยคำในบทบัญญัติมาตรา 68 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะใช้คำว่า “รัฐพึง” ซึ่งต้องมีการตีความถ้อยคำดังกล่าวว่า คำว่า รัฐพึง นั้น รัฐต้องดำเนินการตามบทบัญญัติดังกล่าวหรือไม่อย่างไร ซึ่งแตกต่างจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ใช้ถ้อยคำว่า “รัฐต้อง” ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการจัดให้มีระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร จึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐนั้นเป็นเพียงบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ของรัฐด้านเดียว ซึ่งภารกิจอันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชนในระยะยาวและเป็นนโยบายกลางที่รัฐสภาและรัฐบาลให้ต้องดำเนินนโยบายและปฏิบัติตามกรอบหลักการของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ทั้งยังเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินที่ประชาชนจะได้รับการจัดหลักประกันในการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐเพื่อในแนวทางที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการและความประสงค์ที่แท้จริงของประชาชนหรือไม่ก็ได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติเพื่อสร้างความผูกพันและความคุ้มครองให้องค์กรต่าง ๆ ซึ่งใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และตีความกฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่าผลของการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐดังกล่าว ก่อให้เกิดผลเสียโดยตรง

ต่อประชาชนเนื่องจากทำให้ประชาชนไม่มีบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวได้ แต่จะเป็นกรณีที่รัฐต้องจัดให้มีการดำเนินการด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐกำหนดซึ่งอาจไม่เป็นไปตามรูปแบบหรือความประสงค์ของประชาชน แต่ถ้าหากรัฐกำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวไว้ย่อมส่งผลให้ประชาชนอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิในอันที่จะเป็นผู้เรียกร้องหรือกำหนดบทบาทของตนเองในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่ในฐานะวัตถุแห่งสิทธิของรัฐ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเห็นว่าบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้น ไม่มีการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติให้การรับรองหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรรัฐ ทั้งยังกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในมาตรา 68 หมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐซึ่งด้วยผลของบทบัญญัติในหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐนั้น ไม่มีสภาพบังคับให้รัฐบาลต้องดำเนินการตามบทบัญญัติดังกล่าว จึงส่งผลทำให้ประชาชนขาดหลักประกันในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนและทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจากองค์กรใช้อำนาจรัฐได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าควรทำการศึกษาวิจัยถึงการกำหนดบทบัญญัติที่เหมาะสมในการการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้ประชาชนได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนและได้รับการคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการทางกฎหมายระหว่างประเทศ โดยจะทำการศึกษาทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ (บทที่ 2) ศึกษามาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและประเทศไทย (บทที่ 3) วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา (บทที่ 4) ศึกษาบทสรุปและเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (บทที่ 5)

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา
4. เพื่อศึกษาและเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

นับตั้งแต่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กล่าวคือปัญหาทางกฎหมายการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 68 ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญอันเกี่ยวกับด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับหลักสากล

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาศึกษาทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและประเทศไทย ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รวมถึงเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยการศึกษาทฤษฎี แนวความคิดจากประมวลกฎหมาย คำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือรายงานการประชุมทางวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ วิเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมายทั้งของต่างประเทศและประเทศไทย ตลอดจนการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านกฎหมาย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ
2. ทำให้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศและประเทศไทย
3. ทำให้ทราบและเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา
4. ทำให้ทราบถึงแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

บทที่ 2

หลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และหลักการตีความกฎหมายมหาชน

สำหรับในบทที่ 2 ผู้เขียนมุ่งทำการศึกษาหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ โดยศึกษาตั้งแต่หลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และหลักการตีความกฎหมายมหาชน เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ปัญหาในการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหามานบทที่ 4 ต่อไป

2.1 หลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

โดยที่บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ได้บัญญัติหลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งคำนึงถึงการก่อให้เกิดผลอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติของสิทธิและเสรีภาพด้วยการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างชัดเจน ทั้งยังมีบทบัญญัติซึ่งกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพต่างๆ ที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้มีผลผูกพันองค์กรของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง นอกจากนี้ยังได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักประกันในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ และการให้หลักประกันในการใช้สิทธิในทางศาล อันเป็นหลักการที่มีความมุ่งหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติไว้นั้นมีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพเพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพได้อย่างถูกต้อง ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวถึงพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ความหมายและประเภทของสิทธิ เสรีภาพ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ หลักนิติรัฐ และสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

2.1.1 พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ

พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง¹ ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง เป็นช่วงของพัฒนาการเกี่ยวกับเสรีภาพในทางศาสนา ปัญหาสำคัญในช่วงนี้คือ ปัญหาการละทิ้งศาสนาคริสต์ เนื่องจากมีความขัดแย้งของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับปรัชญา และวิชาการสมัยใหม่ซึ่งการเรียกร้องต่อเสรีภาพในทางความคิดเห็นและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในทางวิชาการยังไม่เคยปรากฏ นักปฏิรูป นักปรัชญา และนักวิชาการยึดมั่นในความเชื่อของตนเองอย่างมั่นคงและมีความคิดว่ามีเพียงความจริงในศาสนาเพียงอย่างเดียว เมื่อสงครามกลางเมืองที่เกิดจากความแตกแยกในทางศาสนานั้นมีรัฐเข้ามาแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยเหตุนี้รัฐจึงต้องมีความเป็นกลางในศาสนา การที่รัฐเป็นกลางในศาสนาเป็นการคลี่คลายไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่

ช่วงที่สอง พัฒนาการในช่วงที่สองของสิทธิและเสรีภาพเป็นการพัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะในเรื่องกรรมสิทธิ์ ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมของตัวแทนประชาชน เช่น การแทรกแซงในกรรมสิทธิ์และการแทรกแซงในเสรีภาพของบุคคลจะต้องกระทำโดยกฎหมายที่ออกโดยที่ประชุมของตัวแทนประชาชน เป็นต้น

ช่วงที่สาม ในช่วงของพัฒนาการสิทธิและเสรีภาพช่วงที่สามเป็นช่วงเดียวกับการพัฒนาเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ การพัฒนาสิทธิและเสรีภาพในช่วงที่สามหรือที่เรียกว่า “เสรีภาพในทางประชาธิปไตย” ซึ่งได้แก่ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เสรีภาพในการชุมนุม และเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สิทธิและเสรีภาพในช่วงนี้เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาเป็นหลักการซึ่งจะทำให้สำเร็จผลได้โดยฝ่ายนิติบัญญัติ แต่พระมหากษัตริย์มักจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจ้าผู้ครองนครที่มีอำนาจอยู่เสมอ หากพระมหากษัตริย์ซึ่งต้องการทำให้หลักการสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวสำเร็จผล พระมหากษัตริย์จะต้องมีอำนาจเหนือเจ้าผู้ครองนครทั้งหลาย ซึ่งหมายความว่าชนชั้นกระฎุมพีจะต้องมีการจัดองค์กรของตนเพื่อสนับสนุนให้หลักการดังกล่าวมีผลใช้ทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

ช่วงที่สี่ พัฒนาการของสิทธิและเสรีภาพช่วงที่สี่ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ หรือเรียกว่า “สิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคม” สิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพนั้นเกี่ยวกับผลประโยชน์

¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2558), น. 39-43.

โดยรวมของสังคม เพื่อให้ผลประโยชน์โดยรวมของสังคมสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายได้จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายเป็นมาตรการบังคับผลประโยชน์ของสังคมโดยรวมในเรื่องดังกล่าวได้แก่ การมีงานทำ การให้หลักประกันสำหรับอนาคต การให้ความดูแลทางด้านสุขภาพ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย การศึกษา เป็นต้น

2.1.2 ความหมายและประเภทของสิทธิและเสรีภาพ

ด้วยเหตุที่มีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าสิทธิและเสรีภาพ รวมถึงกำหนดประเภทของสิทธิและเสรีภาพไว้แตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดแต่ละท่าน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในงานเขียนฉบับนี้ ผู้เขียนจึงได้รวบรวมความหมายและประเภทของสิทธิและเสรีภาพไว้ และสรุปความหมายของสิทธิและเสรีภาพไว้เพื่อให้ผู้อ่านงานเขียนฉบับนี้ได้เข้าใจถูกต้องตรงกัน ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 ความหมายของสิทธิและเสรีภาพ

ในทางวิชาการ ได้มีผู้ให้ความหมายของ “สิทธิ” (Right) ไว้ดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ให้ความหมายของคำว่า สิทธิ ไว้ว่า สิทธิเป็นการก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น ในอันที่จะต้องปฏิบัติการให้เป็นไปตามประโยชน์ที่กฎหมายรับรอง และคุ้มครองให้ รวมถึงมีหน้าที่ที่จะไม่รบกวนต่อสิทธิหรือหน้าที่ที่จะกระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เป็นไปตามสิทธิ ทั้งนี้ แล้วแต่ประเภทของสิทธินั้นๆ ด้วย²

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. วรพจน์ วิสรุตพิชญ์ ได้ให้ความหมายของ สิทธิ ตามความหมายทั่วไป หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกให้บุคคลอื่น เป็นต้นว่า อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน หรือให้ละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น³

² หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2535), น. 224.

³ วรพจน์ วิสรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2538), น. 21-22.

ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ ได้ให้ความหมายของสิทธิว่า สิทธิตามความหมายทั่วไป หมายถึง อำนาจอกฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย⁴

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรชัย เลื่อนฉวี ได้ให้ความหมายของสิทธิว่า อำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองและบังคับให้ เช่น สิทธิในการรับมรดก เป็นต้น เป็นสิทธิที่บุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ อันเป็นความหมายของประเทศกลุ่มเสรีทั่วไป นอกจากนี้ยังมีความหมายของคำว่า “สิทธิ” ในประเทศกลุ่มคอมมิวนิสต์ว่า สิทธิหมายถึงการที่บุคคลเลือกกระทำการใด ๆ ทั้งสิ้นเพื่อประโยชน์ของชนชั้นกรรมาชีพ⁵

ความหมายของสิทธิที่กล่าวข้างต้นเป็น สิทธิตามความหมายทั่วไปแต่สิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น ถือว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจอรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรองคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวได้ ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน ในบางกรณีการรับรองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิตามรัฐธรรมนูญยังหมายรวมถึง การให้หลักประกันในทางหลักการ ซึ่งหมายถึงการมุ่งคุ้มครองต่อสถาบันในทางกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น มุ่งคุ้มครอง “กรรมสิทธิ์” หรือ “เสรีภาพทางวิชาการ” เป็นต้น ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐ และสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายที่ต้องให้ความเคารพปกป้อง และคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติ

ความหมายของสิทธิตามความเห็นของ Pieroth และ Schlink เห็นว่า การให้ความหมายสิทธิและเสรีภาพหรือตามที่สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเรียกว่า สิทธิขั้นพื้นฐาน (Grundrechte) นั้น อาจให้ความหมายได้ 2 นัย⁶ ได้แก่ นัยแรก สิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่มีอยู่ก่อนที่จะมีรัฐเสรีภาพ และความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลดังกล่าวเป็นเงื่อนไขอันชอบธรรมที่ก่อให้เกิดรัฐขึ้น ด้วยเหตุนี้ สิทธิในเสรีภาพและสิทธิในความเสมอภาคจึงผูกพันและเป็นข้อจำกัดของการใช้อำนาจรัฐ และ

⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2558, น. 50.

⁵ พรชัย เลื่อนฉวี, กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเมือง, (คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2553), น. 151-152.

⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, เพ็งอ้าง, น. 51-52.

นัยที่สอง สิทธิขั้นพื้นฐานรวมเป็นสิทธิทั้งหลายซึ่งได้แก่ปัจเจกบุคคลมิใช่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ แต่หากได้รับสิทธิเช่นนั้นเพราะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐหรือเป็นสมาชิกของรัฐ โดยสิทธิเหล่านั้นมิได้มีอยู่โดยไม่มีรัฐ หากแต่สิทธิทั้งหลายนั้นบุคคลล้วนได้รับไปจากรัฐทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว คำว่าสิทธิตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึงอำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งสิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งสิทธิเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้และเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ประโยชน์แก่บุคคลไว้โดยบุคคลผู้ได้รับประโยชน์สามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อรักษาสิทธิ⁸ นอกจากนี้สิทธิตามความหมายทั่วไปแล้ว สิทธิตามรัฐธรรมนูญ จะหมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญที่ได้บัญญัติให้การรับรองคุ้มครองแก่บุคคลในการที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดซึ่งในบางกรณีการรับรองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน ที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้นโยบายรัฐทั้งหลายที่จะต้องให้การเคารพและคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าว⁹

จากหลักการและความคิดเกี่ยวกับสิทธิดังกล่าว สามารถกำหนดลักษณะสำคัญของคำว่าสิทธิ¹⁰ ได้ดังนี้

1) สิทธินั้นจะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าของสิทธิ สิทธิจะเป็นการรับรองให้เจ้าของสิทธิมีอำนาจสามารถให้สิทธินั้นได้ หรืออาจจะไม่ใช่สิทธินั้นได้ ตามเจตจำนงของเจ้าของสิทธิ ในบางกรณีก็อาจจะทำให้ผู้อื่นใช้สิทธิของตนแทนได้

2) สิทธินั้นเรียกร้องให้ผู้อื่นมีหน้าที่ต้องเคารพสิทธิของตนกล่าวคือ ถ้าเป็นสิทธิในทางแพ่งจะสามารถเรียกร้องต่อทรัพย์ (ทรัพย์สินสิทธิ) บุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องยอมรับและไม่ละเมิดต่อสิทธิในทรัพย์อันผู้อื่นมีสิทธิอยู่หรือเรียกร้องให้บุคคลดำเนินการหรือไม่ดำเนินการ (บุคคลสิทธิ) หรือในทางกฎหมายมหาชนสิทธินั้นจะเรียกร้องให้รัฐโดยหน่วยงานของรัฐกระทำการหรือไม่กระทำการใดๆ เพื่อตนได้ทุกกรณีแสดงถึงหน้าที่ที่ผู้อื่นจะกระทำต่อสิทธินั้นคือในทุกสิทธิจะมีหน้าที่ต่อผู้อื่นเสมอ

⁷ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *เพ็ญอ้าง*, น. 21.

⁸ หยุต แสงอุทัย, *เพ็ญอ้าง*, น. 188.

⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพ็ญอ้าง*, น. 49.

¹⁰ สมคิด เลิศไพฑูรย์ และกล้า สมุทวนิช, การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยศาลรัฐธรรมนูญ (รายงานการวิจัย), (ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2546), น. 7.

3) สิทธิจะเกิดขึ้นก็แต่โดยกฎหมายเท่านั้น เนื่องจากสิทธิเป็นเรื่องของอำนาจ และหน้าที่ที่จะบังคับต่อบุคคลอื่นหรือรัฐปัจเจกชนทั่วไปจะบังคับต่อบุคคลอื่นหรือรัฐได้ก็ต่อเมื่อ มีกฎหมายรับรองสิทธิของตนและกำหนดหน้าที่ต่อบุคคลอื่นเท่านั้น แม้ในทางแพ่งบุคคลมีสิทธิจะทำนิติกรรมผูกพันได้โดยเสรี และนิติกรรมนั้นอาจจะเกิดสิทธิทางแพ่งได้แต่การที่บุคคลสามารถทำนิติกรรมได้นั้นก็ต้องชอบด้วยเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย จึงกล่าวได้ว่าสิทธิจะเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยกฎหมายเท่านั้น โดยกฎหมายอาจจะกำหนดสิทธิไว้โดยชัดเจนหรือใช้อำนาจแก่ปัจเจกชนไปกำหนดก่อตั้งสิทธิระหว่างกันและกันได้โดยเสรีตราบใดที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและศีลธรรมอันดีของประชาชน ส่วนสิทธิของรัฐนั้นต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายบัญญัติเท่านั้น

ในทางวิชาการ ได้มีผู้ให้ความหมายของ “เสรีภาพ” (Liberty) ไว้ดังนี้

คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 ได้ให้ความหมายของเสรีภาพ ในมาตรา 4 ซึ่งบัญญัติว่าเสรีภาพ คือ ความสามารถที่จะกระทำการใดก็ได้ที่ไม่เป็นการรบกวนผู้อื่น ดังนั้น การใช้สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนจะมีเพียงข้อจำกัดเฉพาะที่ต้องยอมให้สมาชิกอื่นของสังคมสามารถใช้สิทธิเหล่านี้ได้เช่นเดียวกัน ข้อจำกัดเช่นว่านี้จะกำหนดขึ้นได้ก็โดยกฎหมายเท่านั้น

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ กล่าวว่าเสรีภาพคืออำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนา บุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีเสรีภาพอยู่ตราบเท่าที่เขาไม่ถูกบังคับให้กระทำในสิ่งที่เขาไม่ประสงค์จะกระทำ และไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำในสิ่งที่เขาประสงค์ที่จะกระทำ

ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ ได้ให้ความหมายของเสรีภาพไว้ว่า เสรีภาพหมายถึงสภาพการณ์ที่บุคคลมีอิสระในการที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน

จากความหมายข้างต้น อาจพอสรุปได้ว่า เสรีภาพ หมายถึง การที่บุคคลใด ๆ อาจจะกระทำการใดก็ได้ตามความประสงค์และสมัครใจ ปราศจากการบังคับขู่เข็ญให้ต้องกระทำการหรือไม่กระทำการจากบุคคลภายนอก

2.1.2.2 ประเภทของสิทธิและเสรีภาพ

ในการพิจารณาถึงการแบ่งประเภทของสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งอาจแบ่งแยกออกได้หลายลักษณะ¹¹ ดังนี้

¹¹ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 54-57.

1) ประเภทของสิทธิ เสรีภาพตามแนวคลาสสิกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดย Georg Jellinek เป็นผู้เสนอแนวคิดในการแบ่งสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

(1) สิทธิในการป้องกันตนเอง (Status Negatives) หมายถึง กลุ่มของสิทธิและเสรีภาพที่การใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลจะต้องปราศจากการเข้ามาแทรกแซงใด ๆ ของรัฐ การใช้สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้เป็นเรื่องที่ปัจเจกบุคคลสามารถดำเนินการไปได้เองโดยรัฐไม่จำเป็นต้องเข้ามาดำเนินการใดๆ สิทธิและเสรีภาพประเภทนี้เป็นสิทธิและเสรีภาพที่ปฏิเสธอำนาจรัฐ โดยแสดงออกมาในรูปของสิทธิในการป้องกัน เป็นการคุ้มครองสิทธิปัจเจกบุคคลต่อการแทรกแซงของรัฐหรือการละเมิดของรัฐ บุคคลจึงอาจเรียกร้องให้มีการแก้ไขเยียวยาจากรัฐได้ ในกรณีที่มีการแทรกแซงหรือมีการละเมิดรัฐหรืออาจเรียกร้องให้รัฐละเว้นจากการกระทำดังกล่าวได้

(2) สิทธิในการเรียกร้องให้รัฐดำเนินการ (Status Positives) หมายถึง กลุ่มของสิทธิที่การใช้สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีอาจจะบรรลุความมุ่งหมายได้ หากปราศจากการเข้ามาดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งจากฝ่ายรัฐ ในรูปสิทธิเรียกร้องให้การกระทำ สิทธิในการดำเนินคดี กล่าวคือเป็นสิทธิเรียกร้องที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ได้แก่ สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สิทธิในการรับบริการทางสาธารณสุข สิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือจากรัฐของผู้พิการ และสิทธิที่จะใช้สิทธิทางศาล เป็นต้น

(3) สิทธิในการมีส่วนร่วม (Status Actives) หมายถึง กลุ่มของสิทธิที่ปัจเจกบุคคลใช้สิทธิของตนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเจตจำนงทางการเมือง หรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรของรัฐได้มีการบัญญัติรับรองออกมาในรูปของ “สิทธิของพลเมือง” อันได้แก่สิทธิของผู้เลือกตั้ง สิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการสมัครเข้ารับราชการ สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง รวมทั้งสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองอื่นๆ และจะจำกัดให้เฉพาะพลเมืองของชาตินั้น

2) ประเภทของสิทธิ เสรีภาพโดยพิจารณาจากผู้ทรงสิทธิ ซึ่งได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือบุคคลซึ่งรัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครอง ซึ่งอาจแบ่งแยกสิทธิได้ ดังนี้

(1) สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองแก่ทุกคน โดยมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนของชาติใด เชื้อชาติใด หรือศาสนาใด หากบุคคลนั้นเข้ามาอยู่ในขอบเขตอำนาจรัฐที่ใช้รัฐธรรมนูญของประเทศนั้น บุคคลนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญด้วย สิทธิประเภทนี้ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในทางศาสนา เป็นต้น

(2) สิทธิพลเมือง (Citizen's Rights) ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองเฉพาะบุคคลที่เป็นพลเมืองของรัฐเท่านั้น เช่น เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ และเสรีภาพในการชุมนุม เป็นต้น

3) ประเภทของสิทธิ เสรีภาพโดยพิจารณาจากเงื่อนไขการจำกัดสิทธิและเสรีภาพเป็นการพิจารณาว่าสิทธิและเสรีภาพนั้นๆ เป็นสิทธิที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายหรือไม่ หรือหากอยู่ภายใต้เงื่อนไขกฎหมายในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพอยู่ในเงื่อนไขประเภทใด ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของเงื่อนไขของกฎหมายไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) สิทธิและเสรีภาพกับเงื่อนไขของกฎหมายทั่วไป รัฐธรรมนูญบัญญัติว่าการจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นอาจกระทำได้โดยบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น เสรีภาพในเคหสถาน จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญได้กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการจำกัดเสรีภาพในเคหสถานไว้แต่อย่างใด

(2) สิทธิและเสรีภาพกับเงื่อนไขกฎหมายพิเศษ รัฐธรรมนูญบัญญัติว่าการแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพโดยกฎหมายนั้นจะต้องผูกพันอยู่กับสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งหรือต้องผูกพันอยู่กับวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งหรือจะต้องดำเนินการโดยวิธีการที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเท่านั้น

(3) สิทธิและเสรีภาพที่ปราศจากเงื่อนไขของกฎหมาย เป็นกรณีที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่อยู่ภายใต้การจำกัดสิทธิโดยกฎหมายใดๆ ทั้งสิ้น เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิของผู้มีสัญชาติไทยที่จะไม่ถูกเนรเทศออกนอกราชอาณาจักรหรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาราชอาณาจักร เป็นต้น

2.1.3 สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

สิทธิและเสรีภาพมีที่มาจากแนวความคิดกฎหมายธรรมชาติที่เห็นว่า สิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งตกติดมากับความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่มีมาตั้งแต่กำเนิดแต่เมื่อมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจึงจำเป็นต้องจำกัดความเป็นอิสระและเขตแดนแห่งเสรีภาพของตนลงตรงเท่าที่ไม่ง่อให้เกิดการกระทบกระทั่งกัน การเข้ามารวมกันเป็นสังคมยอมรับอำนาจการเมืองเหนือตนเป็นรูปแบบการปกครองต่างๆ ก็เพื่อให้อำนาจสูงสุดเป็นกฎกติกาที่ใช้ในการจำกัดแดนแห่งเสรีภาพของแต่ละคนคือ “กฎหมาย” ที่ออกโดยความชอบธรรมโดยองค์กรผู้มีอำนาจโดยชอบหรือออกโดยกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันในสังคม ถือเป็นสิ่งที่มีความเป็นสากลและยอมรับได้มากกว่า “คำสั่ง คำบัญชาหรือกฎเกณฑ์ของผู้นำ” ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพอันสมบูรณ์จึงกลายเป็นกฎหมายแห่งรัฐหรือกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองรัฐหรือรัฐธรรมนูญ

หลักการของสิทธิและเสรีภาพโดยเจตนารมณ์ร่วมกันของปวงชนได้พัฒนามาสู่ปัจจุบัน โดยมีการกำหนดหลักของสิทธิและเสรีภาพเงื่อนไขและหลักการจำกัดสิทธิของประชาชนโดยถือว่าการที่ราษฎรต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตยนั้นเพราะประสงค์จะให้ตนมีสิทธิและเสรีภาพซึ่งรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันจะมีบทบัญญัติกำหนดเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ทั้งสิ้น

2.1.3.1 ลักษณะของการรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชนไว้ โดยอาจแบ่งแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ¹²

1) สิทธิและเสรีภาพแบบสมบูรณ์หรือสิทธิบริบูรณ์ (Absolute Rights) หมายความว่า เป็นการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้โดยไม่มีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดใดๆ รัฐไม่สามารถออกกฎหมายหรือกฎเกณฑ์มาจำกัดการใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นได้ เช่น สิทธิในการนับถือศาสนา “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา ...” เป็นต้น

2) สิทธิและเสรีภาพแบบสัมพัทธ์ (Relative Rights) หมายความว่า เป็นสิทธิและเสรีภาพที่เปิดโอกาสให้รัฐสามารถจำกัดหรือควบคุมการใช้เสรีภาพนั้นในภายหลังได้หากปรากฏซึ่งความจำเป็นเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ เช่น เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในการที่จะใช้ทางสาธารณะหรือเพื่อป้องกันการนำไปสู่เหตุการณ์อันวุ่นวายหรือเกิดจลาจลขึ้นในประเทศ เป็นต้น แต่จะต้องกระทำโดยการตรากฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาซึ่งโดยมากก็จะออกมาในรูปของพระราชบัญญัติหรือรัฐบัญญัติแล้วแต่กรณี ซึ่งอาจถูกกำหนดไว้ใน 2 ลักษณะ คือ กรณีไม่มีเงื่อนไขในการออกกฎหมาย และกรณีที่มีเงื่อนไขในการออกกฎหมาย

(1) กรณีที่ไม่มีเงื่อนไขในการออกกฎหมาย เช่น สิทธิในทรัพย์สินซึ่งเป็นการรับรองสิทธิในทรัพย์สินโดยมีขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติฝ่ายนิติบัญญัติจึงสามารถออกกฎหมายมาเพื่อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลได้หรือกรณีสิทธิในการชุมนุม เป็นต้น

(2) กรณีที่มีเงื่อนไขในการออกกฎหมาย เช่น การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค การป้องกันประเทศหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่นและต้องชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรม ภายในเวลาอันควรแก่เจ้าของ ตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาที่ได้รับความเสียหายจากการเวนคืน

¹² มานิตย์ จุมปา, หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, 2557), น. 84.

โดยคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ผลกระทบต่อผู้ถูกเวนคืน รวมทั้งประโยชน์ที่ผู้ถูกเวนคืนอาจได้รับจากการเวนคืนนั้น¹³ จะเห็นได้ว่า การจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและภายใต้เงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดด้วย

2.1.3.2 ผลของการรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญเป็นสิทธิของประชาชนที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ครอบคลุมถึงสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันพึงมี พึงกระทำ และพึงได้ โดยไม่ถูกขัดขวางโต้แย้งโดยกฎหมายองค์การรัฐเจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลอื่น ส่วนเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญคือการมีอิสรภาพในการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้นได้ตามเจตจำนงหรือความตกลงใจของตน โดยที่ไม่ถูกบังคับหรือแทรกแซงจากอำนาจภายนอกอื่นใด ไม่ว่าจากบุคคล หรือองค์กร และไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม¹⁴ ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจึงถือเป็นสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายมหาชนหรือเป็นสิทธิเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญให้การรับรองและคุ้มครองแก่ปัจเจกชนในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดได้โดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐหรือองค์กรใช้อำนาจรัฐสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมิได้มีหน้าที่เพียงเป็นสิทธิในการป้องกันของปัจเจกบุคคลจากการกระทำของรัฐเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างอำนาจในการเรียกร้องให้รัฐกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดได้อีกด้วย

สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์หรือความผูกพันระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐขึ้น ส่งผลให้รัฐหรือองค์กรของรัฐบาลทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร หรือองค์กรตุลาการ ต้องให้ความเคารพปกป้องและให้ความคุ้มครองโดยการใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹⁵ ซึ่งสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ โดยตรง ในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย

¹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 37

¹⁴ เซาวนะ ไตรมาส, “องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ คนไทยใช้ประโยชน์ได้อย่างไร,” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ, เล่มที่ 4, ปีที่ 10, น. 109 (2545, มกราคม-เมษายน).

¹⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 26

และการตีความกฎหมายทั้งปวง¹⁶ จึงอาจกล่าวได้ว่าสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองนั้น มีภารกิจผูกพันกับองค์กรต่างๆ ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ¹⁷ ดังนี้

1) สิทธิและเสรีภาพในฐานะทำหน้าที่ในการป้องกันปัจเจกชนให้ปลอดภัยจากการแทรกแซงเพื่อความมั่นคงหรือสร้างหลักประกันให้แก่ปัจเจกชนในอันที่จะไม่ถูกบังคับหรือแทรกแซงจากรัฐ หรือองค์กรใช้อำนาจรัฐทั้งปวง สิทธิเสรีภาพในประการนี้ ได้แก่ “สิทธิในเสรีภาพ”

2) สิทธิและเสรีภาพในฐานะทำหน้าที่คุ้มครองปัจเจกชนมิให้ถูกเลือกปฏิบัติ โดยพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพนั้น ผู้ทรงสิทธิเสรีภาพจะต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติหรือต้องได้รับความเสมอภาค โดยเท่าเทียมกันต่อการใช้อำนาจของฝ่ายมหาชน เช่น สิทธิเสรีภาพในการเรียกร้องต่อรัฐให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เหมือนกันในสิ่งที่มีสาระสำคัญอย่างเดียวกันและแตกต่างกันในสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกัน และรัฐต้องให้เหตุผลด้วยการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์โดยชอบด้วยกฎหมาย หรือไม่มีกฎหมายรับรองคุ้มครองให้กระทำเช่นนั้นหรือไม่ เป็นต้น

3) สิทธิเสรีภาพในฐานะทำหน้าที่เรียกร้องให้รัฐกระทำการซึ่งมักจำกัดอยู่กับสิทธิเสรีภาพที่เรียกว่า “สิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคม” ที่คุ้มครองผลประโยชน์ของปัจเจกชนในเรื่องที่เกี่ยวกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์

4) สิทธิเสรีภาพในฐานะทำหน้าที่คุ้มครองบุคคลให้พ้นจากการแทรกแซงบุคคลที่สามแม้ว่าตามหลักทั่วไปแล้วสิทธิเสรีภาพจะมีผลผูกพันต่ออำนาจมหาชนโดยตรง แต่ก็มีสิทธิเสรีภาพบางอย่างที่มีผลผูกพันต่อบุคคลที่สามโดยทางอ้อม ซึ่งในกรณีนี้ย่อมเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในประการดังกล่าวแก่บุคคลด้วย มาตรการคุ้มครองของรัฐอาจกระทำได้ทั้งในรูปของการออกกฎหมายเพื่อรับรองคุ้มครองสถานะของบุคคลเป็นการเฉพาะ หรืออยู่ในรูปแบบของข้อห้ามมิให้สาธารณะกระทำการอันเป็นการรบกวนปัจเจกชนหรือที่เรียกว่า “การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพความเป็นอยู่ส่วนบุคคล”

5) สิทธิเสรีภาพในฐานะที่เป็นหลักประกันในเชิงสถาบัน หมายถึงหลักประกันที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการปกป้องคุ้มครองหลักกฎหมายทั่วไปในทางหลักการต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างจากสิทธิเสรีภาพที่ให้ความคุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลอยู่ด้วยแล้วยังมีลักษณะที่มุ่งหมายในการคุ้มครองต่อสิ่งที่เป็นหลักเกณฑ์หรือหลักการ

¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 27

¹⁷ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 66-72.

ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคลอยู่ด้วยแล้ว ยังมีลักษณะที่มุ่งหมายในการคุ้มครองต่อสิ่งที่เป็นหลักเกณฑ์หรือหลักการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคลคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะด้วย ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในการรวมตัวเป็นกลุ่มสมาคมสหภาพ สิทธิเสรีภาพในการเป็นครอบครัวของการสมรส เสรีภาพในการแสดงออกโดยสื่อทางวิทยุโทรทัศน์หรือสื่อมวลชนอื่นๆ และยังหมายความรวมถึงบทบัญญัติอื่นๆ ของรัฐธรรมนูญที่มีส่วนทำให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับหลักประกันมากขึ้น มีความเป็นไปได้มากขึ้น หลักเงื่อนไขของกฎหมายหลักการควบคุมโดยฝ่ายตุลาการและหลักความได้สัดส่วน

6) สิทธิเสรีภาพในฐานะที่ก่อให้เกิดหน้าที่แก่ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นการเฉพาะ เช่น การกำหนดให้บุคคลผู้สูงวัยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือเด็กหรือเยาวชนพึงได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากรัฐโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญนี้จะผูกพันมิให้ฝ่ายนิติบัญญัติออกกฎหมายนอกเหนือจากหลักการดังกล่าว ซึ่งหากฝ่ายนิติบัญญัติละเมิดหรือฝ่าฝืนปัจเจกชนหรือมหาชนย่อมยกสิทธิเสรีภาพในกรณีเช่นนี้ขึ้นต่อสู้และเรียกร้องได้

7) สิทธิเสรีภาพในฐานะที่เป็นหลักประกันในทางศาลถือเป็นเรื่องที่มีสาระสำคัญสำหรับการใช้สิทธิเสรีภาพของทรงสิทธิเพราะแม้มีเพียงการรับรองคุ้มครองว่าเป็นปัจเจกบุคคลหรือสาธารณชนมีสิทธิเสรีภาพกว้างขวางมากน้อยเพียงใดแต่ถ้าไม่มีหลักประกันในกระบวนการทางศาลที่จะทำให้สิทธิเสรีภาพนั้นเป็นไปได้ในทางปฏิบัติแล้วสิทธิเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญก็จะไม่มีความหมายหรือประโยชน์อันใดทั้งสิ้นหลักประกันทางศาลนั้นถือว่าเป็นศูนย์กลางของสิทธิเสรีภาพและการรับรองให้สิทธิเสรีภาพเป็นหลักประกันในทางศาลเท่านั้นจึงจะเท่ากับเป็นการยอมรับว่าสิทธิเสรีภาพมีฐานะเป็นสิทธิเรียกร้องและเป็นสิทธิเรียกร้องของมหาชนอันเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญโดยตรง

2.1.4 หลักนิติรัฐ

“นิติรัฐ”¹⁸ เป็นคำที่เราใช้เรียกรัฐหรือระบอบการปกครองซึ่งเรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐนั้นจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายและความยุติธรรม โดยทั่วไปแล้วการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐในนิติรัฐจะมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก องค์กรของรัฐเจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดจน

¹⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 179-180.

บุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจรัฐจะต้องผูกพันตนกับกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย และประการที่สอง รัฐจะประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่พลเมืองของรัฐ อันเป็นลักษณะในทางรูปแบบและเนื้อหาของความเป็นนิติรัฐ

ข้อพิจารณาที่สำคัญเกี่ยวกับหลักนิติรัฐ คือหลักนิติรัฐไม่ได้เรียกร้องแต่เพียงให้องค์กรของรัฐใช้อำนาจให้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น แต่กำหนดหน้าที่ให้องค์กรของรัฐต้องใช้อำนาจที่ได้รับมาให้ความยุติธรรมปรากฏขึ้นเป็นจริงให้ได้ด้วย ทั้งนี้ โดยกำหนดให้องค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องผูกพันกับหลักการประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน ต้องผูกพันกับกฎหมายและความยุติธรรม โดยมีข้อสังเกตว่าหลักนิติรัฐไม่ได้เรียกร้องให้องค์กรของรัฐต้องผูกพันต่อกฎหมายเท่านั้นแต่ยังเรียกร้องต่อไปด้วยว่าองค์กรนิติบัญญัติไม่สามารถตรากฎหมายโดยกำหนดเนื้อหาของกฎหมายอย่างไรก็ได้ ทั้งนี้ จึงอาจมีการฟ้องร้องว่ากฎหมายที่องค์กรนิติบัญญัติตราขึ้นนั้น ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นคุณค่าพื้นฐานและเป็นหลักแห่งความยุติธรรมในรัฐได้ และจะมีองค์กรที่ทำหน้าที่คุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้กฎหมายนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

2.1.4.1 ความหมายของหลักนิติรัฐ

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ได้อธิบายคำว่า นิติรัฐ (Legal State) ว่านิติรัฐเป็นรัฐที่ยอมตนอยู่ใต้บังคับแห่งกฎหมายซึ่งรัฐเป็นผู้ตราขึ้นเองหรือยอมใช้บังคับและในประการที่สำคัญในกฎหมายรัฐธรรมนูญของรัฐที่เป็นนิติรัฐจะต้องมีบทบัญญัติในประการที่สำคัญถึงเสรีภาพของราษฎร เช่น เสรีภาพในร่างกาย ในทรัพย์สิน ในการทำสัญญา และในการประกอบอาชีพ การที่รัฐจะจำกัดสิทธิและเสรีภาพของราษฎรได้ก็ต้องด้วยความยินยอมของราษฎรให้จำกัดสิทธิและเสรีภาพเองตามกลไกแห่งนิติบัญญัติของประเทศนั้น¹⁹

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า หลักนิติรัฐ (Legal State) หรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ไว้ว่า เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรฝ่ายบริหาร อันได้แก่ รัฐบาลหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาหรือภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล²⁰

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า หลักนิติรัฐ เป็นรัฐซึ่งใช้อำนาจในการปกครองภายใต้กฎหมาย โดยการใช้อำนาจรัฐต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังเป็นรัฐที่ให้

¹⁹ หยุต แสงอุทัย, หลักรัฐธรรมนูญทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2538), น. 123.

²⁰ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, เพิ่งอ้าง, น. 11.

กำหนดบทบัญญัติในประการที่สำคัญถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรใช้อำนาจรัฐ

2.1.4.2 องค์ประกอบของหลักนิติรัฐ

หลักนิติรัฐมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน²¹คือ องค์ประกอบในทางรูปแบบและองค์ประกอบในทางเนื้อหา ความเป็นนิติรัฐในทางรูปแบบคือ การที่รัฐผูกพันตนเองไว้กับกฎหมายที่องค์กรของรัฐตราขึ้น ตามกระบวนการที่รัฐธรรมนูญกำหนดขึ้น หรือที่รัฐธรรมนูญมอบอำนาจไว้ ทั้งนี้ เพื่อจำกัดอำนาจของรัฐลง ส่วนความเป็นนิติรัฐในทางเนื้อหาคือ การที่รัฐประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎร โดยกำหนดให้บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพมีค่าบังคับในระดับรัฐธรรมนูญ เรียกร้องให้รัฐต้องกระทำการ โดยยุติธรรมและถูกต้อง

1) องค์ประกอบในทางรูปแบบของหลักนิติรัฐ พิจารณาในทางรูปแบบหลักนิติรัฐประกอบไปด้วยหลักการย่อยหลายประการ²² ได้แก่ หลักการแบ่งแยกอำนาจ หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดี ตลอดจนหลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

(1) หลักการแบ่งแยกอำนาจ เป็นหลักการที่เรียกร้องมิให้อำนาจของรัฐรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่ให้มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจหรือกระจายการใช้อำนาจของรัฐให้องค์กรต่างองค์กรกันเป็นผู้ใช้เพื่อให้เกิดการดุลและคานอำนาจกัน โดยทั่วไปรัฐธรรมนูญของนิติรัฐจะแบ่งแยกองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐออกเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ องค์กรที่ใช้อำนาจบริหาร และองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ

(2) หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรของรัฐ เป็นหลักการที่เรียกร้องให้การกระทำขององค์กรนิติบัญญัติต้องผูกพันอยู่กับรัฐธรรมนูญกล่าวคือ ในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับในรัฐนั้น องค์กรนิติบัญญัติจะตรากฎหมายล่วงกรอบที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ไม่ได้ ทั้งยังเรียกร้ององค์กรบริหาร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรฝ่ายปกครอง) และองค์กรตุลาการให้ต้องผูกพันต่อกฎหมายซึ่งหมายถึงต้องผูกพันต่อรัฐธรรมนูญและบรรดากฎหมายต่างๆ ที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมือง นอกจากนี้ยังเรียกร้องให้ฝ่ายปกครองต้องกระทำการโดยไม่ขัดต่อกฎหมายและในกรณีที่มีการกระทำทางปกครองมีผลก้าวล่วงสิทธิเสรีภาพของราษฎรย่อมจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจ

²¹ วรเจตน์ ภาคิรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 165.

²² วรเจตน์ ภาคิรัตน์, เพิ่งอ้าง, น. 166-167.

ฝ่ายปกครองกระทำการเช่นนั้นได้ หากไม่มีกฎหมายให้อำนาจแล้วการกระทำทางปกครองนั้นย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมาย

(3) หลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณา ในชั้นเจ้าหน้าที่และศาลเรียกร้องให้รัฐต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรได้ต่อสู้ป้องกันสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายของรัฐจึงกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาที่ได้รับการออกแบบขึ้นจะต้องเป็นกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรม (Fair) ด้วย ในกรณีที่ราษฎรได้รับความเสียหายจากการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐ รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรสามารถฟ้ององค์กรของรัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนต่อศาลได้

(4) หลักการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้นเป็นหลักการที่เรียกร้องให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพเอกชนที่พิพาทกันเองต้องมีหนทางในการนำข้อพิพาทนั้นไปสู่ศาลและกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาลจะต้องได้รับการออกแบบให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรอบด้านตลอดจนกำหนดผลผูกพันเด็ดขาดของคำพิพากษาไว้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแน่นอนในระบบกฎหมาย

2) องค์ประกอบในทางเนื้อหาของนิติรัฐ²³

(1) หลักการคุ้มครองความไว้เนื้อเชื่อใจที่บุคคลมีต่อระบบกฎหมาย ในการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับแก่ราษฎรนั้นกฎหมายที่ได้รับการตราขึ้นจะต้องมีความชัดเจนและแน่นอนเพียงพอที่ราษฎรจะเข้าใจได้ การตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคลไม่อาจกระทำได้หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการที่บังคับใช้โดยไม่มีข้อยกเว้นในกรณีของกฎหมายอาญาสารบัญญัติอย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าหากผลร้ายที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลไม่ใช่โทษทางอาญาแล้วรัฐก็จะสามารถตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคลได้ทุกกรณีซึ่งการวินิจฉัยว่าการตรากฎหมายย้อนหลังไปเป็นผลร้ายแก่บุคคลจะกระทำได้อหรือไม่ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบในแง่ความไว้เนื้อเชื่อใจที่บุคคลมีต่อระบบกฎหมายตลอดจนการคาดหมายความคุ้มครองจากระบบกฎหมายของบุคคลประกอบกัน

²³ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, *เพิ่งอ้าง*, น. 179-180.

(2) หลักการกำหนดให้สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับทางกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญและถือว่าบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นกฎหมายโดยตรงอีกด้วย บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลตามหลักนิติรัฐมี 2 มิติ คือ มิติแรก สิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิหรืออำนาจที่ปัจเจกบุคคลสามารถยกขึ้นใช้ยื่นรัฐได้ โดยทั่วไปสิทธิขั้นพื้นฐานมีลักษณะเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะป้องกันตนจากการล่วงละเมิดโดยรัฐ เช่น สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน แต่ในบางกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐที่เป็นสังคมนิติรัฐ (Social State) สิทธิขั้นพื้นฐานยังมีลักษณะเป็นสิทธิที่ปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องให้รัฐกระทำการที่เป็นประโยชน์แก่ตนด้วย เช่น สิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาล เป็นต้น และมิติที่สอง สิทธิขั้นพื้นฐานย่อมมีฐานะเป็น “กฎหมาย” ที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทุกองค์กรโดยตรง

(3) หลักความพอสมควรแก่เหตุ เป็นหลักการที่เรียกร้องให้การใช้อำนาจของรัฐจะต้องเป็นไปโดยพอสมควรประมาณเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ชอบธรรมในนิติรัฐ รัฐไม่อาจใช้มาตรการใดๆ ก็ได้ เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตนต้องการ ดังนั้น ถึงแม้ว่าระบบกฎหมายจะมอบเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายให้องค์กรของรัฐดำเนินการ แต่หากการใช้เครื่องมือหรือมาตรการนั้นไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ หรือวัตถุประสงค์นั้นอาจบรรลุได้เพียงแต่ใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่รุนแรงน้อยกว่าหรือแม้ในที่สุดแม้ไม่มีเครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายที่รุนแรงน้อยกว่าแต่การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์นั้นปรากฏว่าทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับผลร้ายอย่างรุนแรงต้องเสียหายเกินกว่าที่จะคาดหมายจากบุคคลนั้นไม่ได้สัดส่วนกับประโยชน์ที่สาธารณะจะได้รับการใช้เครื่องมือหรือมาตรการทางกฎหมายนั้นก็ย่อมไม่อาจกระทำได้ในนิติรัฐ

(4) หลักความเสมอภาค กล่าวคือ เรียกร้องให้รัฐต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้เหมือนกันและปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสิ่งนั้นๆ ด้วย

2.1.4.3 หลักการประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน

การประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน²⁴ เป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดได้ในรัฐที่เป็นนิติรัฐความคิดเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานได้รับการพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 19 ในฐานะที่เป็นอำนาจของราษฎรในอันที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดเสรีภาพและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยอำนาจรัฐ ในปัจจุบัน

²⁴ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 181.

กฎเกณฑ์ว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร และช่วยในการตีความบทบัญญัติแห่งกฎหมายต่าง ๆ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุ นอกจากนี้การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมทำให้ราษฎรแต่ละคนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

การแบ่งแยกประเภทของสิทธิขั้นพื้นฐาน สามารถแบ่งแยกได้ดังนี้

1) สิทธิในเสรีภาพ คืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองในอันที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใดตามที่ตนต้องการ

2) สิทธิในความเสมอภาค คืออำนาจในอันที่เรียกร้องให้รัฐปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้เหมือนกันและปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสิ่งนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม ในระบบกฎหมายไทยมีการใช้คำว่าสิทธิและเสรีภาพปะปนกันไปโดยเมื่อกล่าวถึงสิทธิจะหมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้และเมื่อกล่าวถึงเสรีภาพก็มักจะหมายถึงสถานะที่บุคคลจะไม่ถูกแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่น โดยทั่วไปแล้วรัฐธรรมนูญจะบัญญัติคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานแต่ละประเภทไว้ในระดับที่แตกต่างกันไป²⁵ ดังนี้

1) สิทธิขั้นพื้นฐาน (สิทธิและเสรีภาพ) ประเภทที่รัฐอาจออกกฎหมายมาจำกัดได้โดยไม่มีเงื่อนไขพิเศษสำหรับการออกกฎหมายฉบับนั้นซึ่งหมายความว่าแม้รัฐธรรมนูญรับรองสิทธิและเสรีภาพเป็นหลักแต่องค์กรนิติบัญญัติอาจออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพได้ตามที่เห็นสมควร เช่น สิทธิในทรัพย์สินมีการบัญญัติรับรองไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินและการสืบมรดก ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ²⁶ ในกรณีที่ต้องจำกัดสิทธิเห็นสมควรจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอย่างไรก็อาจออกกฎหมายจำกัดสิทธิในทรัพย์สินนี้ได้ อย่างไรก็ตาม องค์กรนิติบัญญัติไม่อาจออกกฎหมายมาลบล้างสิทธินี้ได้องค์กรนิติบัญญัติได้แต่ตรากฎหมายจำกัดสิทธิเท่านั้น ทั้งนี้ การออกกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลแม้จะเป็นกรณีที่รัฐธรรมนูญอนุญาตให้กระทำได้ตามที่เห็นสมควรองค์กรนิติบัญญัติก็ต้องตรากฎหมายให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญด้วย

²⁵ หุศต แสงอุทัย, คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 เรียงมาตราและคำอธิบายรัฐธรรมนูญทั่วไปโดยย่อ, (พระนคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2511), น. 137-143.

²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 37

2) สิทธิขั้นพื้นฐาน (สิทธิและเสรีภาพ) ประเภทที่รัฐอาจออกกฎหมายมาจำกัดได้ก็แต่โดยการปฏิบัติตามเงื่อนไขพิเศษที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ เงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้อาจเป็นสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กรณีเสรีภาพในการชุมนุมซึ่งบัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธการจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น²⁷ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญกำหนดเงื่อนไขพิเศษไว้เช่นนี้ องค์กรณีบัญญัติย่อมตรากฎหมายล่วงล้ำแดนแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้เฉพาะกรณีที่รัฐธรรมนูญอนุญาตเท่านั้น

3) สิทธิขั้นพื้นฐาน (สิทธิและเสรีภาพ) ประเภทที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยเด็ดขาดไม่อนุญาตให้องค์กรณีบัญญัติตรากฎหมายจำกัดสิทธิได้ตัวอย่างของบทบัญญัติประเภทนี้ เช่น เสรีภาพในการถือศาสนาซึ่งได้รับการบัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา²⁸

2.1.5 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษาถึงหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอันได้แก่ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (Rights of Accused) การดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Rights to Fair Trial) หลักการไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้ง (Ne Bis in Idem or Double Jeopardy) เป็นต้น การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

2.1.5.1 หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม²⁹

1) สิทธิของผู้ถูกกล่าวหา (Rights of Accused)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ผู้ถูกกล่าวหา มีสถานะเป็นเพียงผู้ถูกกระทำในทางคดีไม่มีสิทธิใด ๆ ในการต่อสู้คดีกล่าวคือ ผู้ปกครองมีอำนาจที่จะกำหนดวิธีการชำระคดีได้ตามวิธีและแนวทางที่ตนต้องการ หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ยังไม่ได้รับการยอมรับ

²⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 44

²⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 31

²⁹ น้ำแท้ มีบุญสร้าง, “หลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา,” วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 33, ฉบับที่ 3, น. 53-60 (2557).

ผู้ถูกกล่าวหาจึงไม่มีสิทธิใด ๆ ในทางคดี การชำระคดีความใช้วิธีการทรมานผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพเพราะคำรับสารภาพของผู้ถูกกล่าวหาจะเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการชำระสะสางคดีนั้นได้ดำเนินการโดยถูกต้องชอบธรรมแล้ว ต่อมาคริสต์ศตวรรษที่ 17 สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาได้รับการยอมรับและรับรองมากขึ้นจึงกล่าวกันว่าผู้ถูกกล่าวหา มีสถานะเป็นประธานคดี ในประเทศอังกฤษผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิในการนำพยานฝ่ายตนเข้ามาในคดี อย่างไรก็ตามผู้ถูกกล่าวหายังคงไม่มีสิทธิอ้างตนเองเป็นพยานเพื่อให้การเป็นพยานในคดีที่ตนถูกกล่าวหา

2) การดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Rights to Fair Trial)

เป็นหลักการพื้นฐานของความยุติธรรมและเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม ทั้งยังเป็นเครื่องมือที่จะป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (Abuse Power) และเป็นหลักประกันว่าประชาชนจะได้รับการปฏิบัติด้วยกระบวนการทางกฎหมายที่แน่นอน คาดหมายได้และเป็นธรรมซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของหลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (The Rule of Law)

3) หลักการไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้ง (Ne Bis in Idem or Double Jeopardy)

การไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้ง หมายถึง ความคุ้มครองบุคคลจากการถูกดำเนินคดีในศาลมากกว่าหนึ่งครั้ง สำหรับการกระทำความผิดอันเป็นฐานแห่งการถูกดำเนินคดีที่ศาลได้พิพากษายกฟ้องแล้วหรือได้พิพากษาลงโทษในการกระทำที่ถูกกล่าวหาแล้ว ภายใต้แนวความคิดว่าการดำเนินคดีหลายครั้งต่อผู้ถูกกล่าวหาในการกระทำครั้งเดิมที่ผู้ถูกพิจารณาและพิพากษาไปแล้ว ถือเป็นความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกดำเนินคดี เช่น ในการกระทำความผิดครั้งหนึ่งผู้ถูกกล่าวหาถูกกล่าวหาว่าลักทรัพย์และข่มขืนกระทำชำเราหากถูกดำเนินคดีเพียงข้อหาดลักทรัพย์และศาลได้พิพากษายกฟ้องแล้วผู้ถูกกล่าวหาย่อมถูกดำเนินคดีอีกครั้งในข้อหาข่มขืนกระทำชำเราที่ยังไม่ได้ถูกดำเนินคดีได้ไม่ขัดแย้งต่อหลักการไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้งแต่อย่างใด ส่วนในกรณีที่การกระทำความผิดข้อหาทำร้ายร่างกายนั้นถูกฟ้องดำเนินคดีและมีคำพิพากษาลงโทษไปแล้ว ต่อมาภายหลังมีข้อเท็จจริงเพิ่มเติมว่าผู้เสียหายได้รับอันตรายสาหัส จะไปดำเนินคดีข้อหาทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้เกิดอันตรายสาหัสอีกไม่ได้ สำหรับการอุทธรณ์ต่อศาลสูงเพื่อพิพากษากลับแก้หรือยกเลิกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นถือว่าเป็นกรณีที่การพิจารณาคดีต่อจำเลยคนนั้นยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่องยังไม่เสร็จสิ้น จึงไม่ถือว่าเป็นการละเมิดต่อหลักการไม่ถูกดำเนินคดีหลายครั้ง โดยทั่วไปการดำเนินคดีใหม่จากฝ่ายรัฐจะต้องห้ามในทุกกรณี แม้อัยการซึ่งเป็นผู้แทนรัฐจะดำเนินคดีโดยบกพร่องหรือผิดพลาดก็ตาม เพราะถือว่าการให้โอกาสรัฐอีกครั้งย่อมไม่เป็นธรรมแก่จำเลย

2.1.5.2 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

1) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติรัฐการกระทำของรัฐทั้งหลายต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าของสิทธิของประชาชนตามที่บทบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญการแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐจะสามารถกระทำได้เฉพาะเมื่อมีกฎหมายซึ่งผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนอนุญาตไว้เท่านั้น ทั้งนี้ ตามหลักความชอบธรรมทางประชาธิปไตย³⁰ ซึ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจากการละเมิดของรัฐมี 3 ระดับ³¹ กล่าวคือ ประการแรก การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เด็ดขาด หมายถึง สิทธิเสรีภาพที่องค์กรของรัฐไม่สามารถละเมิดสิทธิเสรีภาพนี้ได้ ถือเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในความเชื่อและนับถือศาสนา เป็นต้น ประการที่สอง การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจากการละเมิดของฝ่ายบริหารซึ่งการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องกระทำโดยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยเจตจำนงของประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในรัฐสภาหรือองค์กรที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติเท่านั้น เช่น การเวนคืนที่ดิน ต้องกระทำโดยการตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดิน เนื่องจากการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เป็นต้น และประการที่สาม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกรณีที่มีการละเมิดเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากรัฐหรือจากเอกชนมิให้ถูกละเมิด โดยต้องมีการกำหนดโทษไว้หากมีการละเมิดสิทธิเสรีภาพเกิดขึ้นทั้งทางแพ่งและอาญาและจะต้องมีองค์กรที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคือ ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการซึ่งก็คือศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครองให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ความหมายของกระบวนการยุติธรรม กระบวนการยุติธรรม หมายความว่า กลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่ด้านการยุติธรรมซึ่งเป็นการกิจกรรมร่วมกันของทุกคนในการควบคุมสังคมบังคับใช้กฎหมายปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพให้ความเป็นธรรมในทางกฎหมายและแก้ไขความขัดแย้งต่อบุคคลที่รัฐจะมอบหมายให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมดำเนินการหรือมอบภารกิจยุติธรรมทางเลือกบางอย่างให้หน่วยงานอื่นของรัฐรวมทั้งชุมชนดำเนินการก็ได้สำหรับความมุ่งหมายของกระบวนการยุติธรรมคือการสร้างความสุขในสังคมโดยการป้องกันแก้ไข

³⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพ็ญอ้าง*, น. 23.

³¹ เกียรติกร เจริญชนาวัดน์, *หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2547), น. 194-195.

ปัญหาอาชญากรรมการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการแก้ไขและป้องกันข้อพิพาทขัดแย้งและมุ่งหวังถึงผลสัมฤทธิ์ของความยุติธรรมของมนุษยธรรมที่จะเกิดขึ้น

3) หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมที่สำคัญสามารถแบ่งได้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง ซึ่งมีหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะประกอบด้วย พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ พนักงานอัยการ ศาลยุติธรรม พนักงานคุมประพฤติหรือเจ้าหน้าที่ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ ส่วนกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งจะประกอบด้วย คู่ความคือผู้ยื่นฟ้อง (โจทก์) หรือผู้ถูกฟ้อง (จำเลย) นอกจากนั้น คู่ความยังหมายถึงผู้ร้องเรียนสำหรับคดีที่ไม่มีข้อพิพาทและหมายความรวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนคู่ความตามกฎหมาย ศาลยุติธรรม และเจ้าพนักงานบังคับคดี

4) แนวทางการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง แม้ว่าสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) ของประชาชนจะได้มีการบัญญัติและรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา แต่ในทางปฏิบัติยังพบสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนยังคงมีสภาพปัญหาบางประการ เช่น ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงความยุติธรรม กระบวนการยุติธรรมที่ใช้เวลายาวนานกว่าคดีจะสิ้นสุด ปัญหาความยากจนกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น สำหรับแนวทางในการให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง อาจต้องเริ่มต้นจากการทำให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในสิทธิที่ตนเองมี เช่น สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยให้ประชาชนได้ทราบถึงสิทธิของตนในโอกาสแรกที่ต้องอยู่ในกระบวนการยุติธรรม โดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทั้งหมด ต้องร่วมมือกันเพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงสิทธิของตน เนื่องจากประชาชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมักจะไม่ได้ทราบถึงสิทธิที่ตนเองมีอยู่และไม่ทราบว่าตนจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ นอกจากนี้พบว่าปัญหาเรื่องทุนทรัพย์ในการดำเนินคดีเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนและทำให้ขาดความสะดวกและรวดเร็วในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรัฐจึงต้องสนับสนุนการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดหาเงินทุนแก่ประชาชนผู้ยากจนด้วย

2.1.5.3 การรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนเพราะประชาชนมีส่วนในการร่างรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้น โดยได้มีการเพิ่มบทบัญญัติ

ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากอย่างที่ไม่เคยมีในรัฐธรรมนูญฉบับใดมาก่อน และในส่วนสิทธิในทางอาญาของประชาชนก็ได้มีการบัญญัติเพิ่มเติมเป็นอันมากอันเป็นผลให้ต้องมีการดำเนินการแก้ไขกฎหมายต่างให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้แยกบัญญัติเรื่องสิทธิในทางอาญาของประชาชนไว้สองส่วนคือ ส่วนแรก บัญญัติไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยมาตรา 31 ถึงมาตรา 33 ส่วนที่สอง บัญญัติไว้ในหมวดศาล ส่วนที่ 1 บททั่วไป มาตรา 236 ถึงมาตรา 247 อันได้แก่ สิทธิในทางอาญาของประชาชน

(1) การรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ดังนี้

สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม เป็นสิทธิใหม่ที่บัญญัติไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายการทรมานทารุณกรรมหรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้³² สิทธิประการนี้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 5 ซึ่งบัญญัติว่า “ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ซึ่งทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและทางการเมืองข้อ 7 ซึ่งบัญญัติว่า “ข้อ 7 บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ บุคคลใดจะถูกทดลองทางแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์โดยปราศจากความยินยอมพร้อมใจอย่างอิสระหาได้ไม่” ตัวอย่างการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม เช่น การจับผู้กระทำความผิดไฟถ่วงน้ำ ปล่อยให้หิวอดอาหารตาย เป็นต้น

สิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลัง เป็นสิทธิที่บัญญัติไว้ว่าบุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะกระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้³³ สิทธิประการนี้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 11 (2) ซึ่งบัญญัติว่า “ข้อ 11 (2) บุคคลใดจะถูกถือว่ามีความผิดอันมีโทษทางอาญาใด ๆ ด้วยเหตุที่ตนได้กระทำหรือละเว้นการกระทำการใด ๆ ซึ่งกฎหมายของประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่มีการ

³² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 31.

³³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 32.

กระทำนั้น มิได้ระบุว่าเป็นความผิดทางอาญามีได้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้น จะหนักกว่าโทษที่ใช้อยู่ ในขณะที่การกระทำความผิดทางอาญานั้นเกิดขึ้นมิได้”

สิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังนอกจากจะมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว ยังมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 2 ด้วยว่า “มาตราบุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญา ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และ โทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” ด้วยเหตุที่ สิทธิที่จะไม่ต้องถูก บังคับใช้กฎหมายย้อนหลังมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายอาญาจึงมีผู้เห็นว่าไม่ จำเป็นที่จะต้องบัญญัติไว้ซ้ำซ้อนกันควรจะตัดบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญออกเสียเพื่อให้รัฐธรรมนูญสั้น ลง อย่างไรก็ตาม กรณีที่มีการบัญญัติสิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญ และประมวลกฎหมายอาญาย่อมมีผลตามมามีสำคัญเนื่องจากเพียงแต่การบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย อาญานั้น รัฐสภาอาจออกพระราชบัญญัติยกเลิกเสียเมื่อใดก็ได้หรืออาจออกพระราชบัญญัติให้มี ข้อความขัดแย้ง กล่าวคือ โดยออกพระราชบัญญัติเฉพาะเรื่องกำหนดความผิดบางความผิดย้อนหลังไป ลงโทษก็ได้ หรือย้อนหลังไปเพิ่มโทษก็ได้ แต่การบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมส่งผลให้รัฐสภาไม่อาจ ตรากฎหมายใด ๆ ให้มีผลย้อนหลังไปลงโทษหรือเพิ่มโทษบุคคล นอกจากจะแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เสียก่อนซึ่งการแก้ไขรัฐธรรมนูญกระทำได้ยากกว่าพระราชบัญญัติทั่วไป ดังนั้น การบัญญัติสิทธิที่จะไม่ ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังไว้ในรัฐธรรมนูญจึงเป็นการที่ทำให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพของ ประชาชนที่สำคัญที่สุด

สิทธิที่จะไม่ต้องถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังนี้มาจากสุภาษิตลาตินว่า “*nulum crimer nulla poena sine lege*” หรือที่เรียกว่า “ไม่มี ความผิด และ ไม่มี โทษ โดยไม่มี กฎหมาย” ซึ่งหมายความว่า จะไม่มี ความผิด โดยไม่มีกฎหมายกล่าวคือตามกฎหมายอาญาการกระทำจะเป็น ความผิดต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติในขณะกระทำว่าเป็นความผิด และจะไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย กล่าวคือ บุคคลจะต้องรับโทษ ต่อเมื่อมีกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำบัญญัติให้ต้องรับโทษนั้น ๆ

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ เป็นสิทธิที่บัญญัติไว้ว่าในคดีอาญาต้อง สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใด ได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้³⁴ สิทธิประการนี้สอดคล้อง กับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 11 (1) ซึ่งบัญญัติว่า “ข้อ 11 (1) บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาด้วย

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 33.

ความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย ณ ที่ซึ่งคนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ส่งผลให้จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่”

(2) การรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามหมวด 4 ศาล

สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาครบองค์คณะ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาครบองค์คณะนี้เป็นสิทธิที่บัญญัติขึ้นมาใหม่โดยปรากฏบัญญัติไว้ว่าการนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะและผู้พิพากษาหรือตุลาการซึ่งมิได้นั่งพิจารณาคดีจะทำคำพิพากษาหรือวินิจฉัยคดีนั้นมิได้เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ³⁵

เหตุที่ต้องมีการพิจารณาองค์คณะผู้พิพากษาไว้มีเหตุผลดังที่อาจารย์ชุมพล จันทราทิพย์ อธิบายไว้ว่า “การที่กฎหมายบัญญัติองค์คณะผู้พิพากษาไว้เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าเป็นการสมควรหรือไม่ ที่จะมอบความไว้วางใจในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีให้อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาแต่เพียงคนเดียวคดีที่มาสู่ศาลมีขนาดสำคัญต่าง ๆ กัน ตั้งแต่คดีมโนสาร่า คดีไม่จำกัดทุนทรัพย์ หรือคดีลหุโทษ หรือคดีอุกฉกรรจ์มหันตโทษ หรือคดีที่มีความสำคัญอย่างอื่น ซึ่งคดีเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพหรือทรัพย์สินของประชาชนแตกต่างกัน คุณสมบัติความรู้ความสามารถของผู้พิพากษาก็แตกต่างกัน เมื่อยังอยู่ในวัยหนุ่มแม้จะได้ผ่านการศึกษาวิชากฎหมายมาจากมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี แต่ก็อาจขาดประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยคดีของผู้พิพากษา การให้ผู้พิพากษาจำนวนมากคนร่วมกันทำการพิจารณาพิพากษาคดีที่มีความสำคัญกว่าหรือมีอัตราโทษสูงจึงมีความจำเป็น ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้พิพากษาเหล่านั้นได้ร่วมกันประชุมพิจารณาปรึกษาหารืออันจะทำให้คดีได้รับการพิจารณาพิเคราะห์โดยละเอียดรอบคอบและถูกต้องยิ่งขึ้นมิใช่ใช้อำนาจตามอำเภอใจแต่เพียงคนเดียว” จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น องค์คณะผู้พิพากษามีขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการพิจารณาคดีจึงจำเป็นต้องมีผู้พิพากษาพิจารณาหรือพิพากษาครบองค์คณะตามที่กฎหมายกำหนด แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการพิจารณาคดีมักมีผู้พิพากษานั่งพิจารณาไม่ครบองค์คณะซึ่งโดยหลักแล้วย่อมไม่ถูกต้อง ทั้งนี้ ศาลถือว่าคู่ความจะต้องเป็นผู้คัดค้าน

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 236.

และการคัดค้านว่าผู้พิพากษาหนึ่งพิจารณาไม่ครบองค์ขณะนั้นต้องคัดค้านเสียในขณะนั้นจะมาร้องคัดค้านในภายหลังไม่ได้”

สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับ คุ่มขัง คั่น สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเรื่องการจับ คุ่มขัง คั่น เป็นสิทธิที่มีอยู่แต่เดิมแต่ได้มีการคุ้มครองเพิ่มมากขึ้นดังที่บัญญัติไว้ในในคดีอาญาการจับและคุมขังบุคคลใดจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่งส่งหมายของศาลหรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้าหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติโดยผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้ากับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรกและผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ต้องถูกนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนเพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติหมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะกระทำความผิดอาญาร้ายแรงที่มีอัตราโทษตามที่กฎหมายบัญญัติหรือมีหลักฐานตามสมควรว่าผู้นั้นน่าจะกระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นด้วย³⁶ ในคดีอาญาการค้นในที่ที่เรือนจะกระทำมิได้เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุให้ค้นได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาลทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ³⁷

สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา ผู้ถูกจับจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้าซึ่งสิทธินี้ได้เคยบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ อันเป็นการคุ้มครองประชาชนผู้ตกเป็นผู้ต้องหาให้ทราบว่า ตนถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดในเรื่องใด เพื่อจะได้ให้การตอบรับข้อหา นั้น ได้สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหาที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 ส่วนสิทธิในการติดต่อกับญาติ ต้องให้ออกโอกาสแก่ผู้ถูกจับที่จะแจ้งให้ญาติ หรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจ ทราบถึงการถูกจับในโอกาสแรก สิทธินี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกจับในการเตรียมการขอให้มีการปล่อยชั่วคราว ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องในการติดต่อหาทนายความ นอกจากนี้ สำหรับสิทธิที่จะได้รับการตรวจสอบการจับกุม ผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ต้องถูกนำตัวไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน

³⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 237.

³⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 238.

เพื่อศาลพิจารณาว่า มีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ เนื่องจากสิทธินี้เป็นหลักการใหม่ที่ถูกนำมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะมีผลดีต่อประชาชนในแง่ที่ให้ศาลตรวจสอบความจำเป็นในการควบคุมตัว อันจะนำความเป็นธรรมมาสู่ประชาชน โดยไม่ต้องถูกจับกุมขังโดยปราศจากเหตุอันควร ถ้าศาลเห็นว่าไม่มีเหตุอันควร ศาลก็จะสั่งให้ปล่อยตัวไป แต่ถ้าเห็นว่าจำเป็นก็จะอนุญาตให้ฝากขังต่อไป

สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวเป็นสิทธิที่ได้มีบัญญัติไว้ว่าคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และต้องแจ้งเหตุให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบโดยเร็ว สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกันย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมายบัญญัติ³⁸ ซึ่งสิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือได้รับการประกันตัวประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติรองรับไว้เช่นกัน

สิทธิในการมีทนายความ สิทธิในการมีทนายความนี้มีบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ แต่ได้มีการบัญญัติให้มีผลเป็นการคุ้มครองประชาชนมากขึ้นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว³⁹ รัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ บัญญัติไว้แต่เพียงว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งมีได้กำหนดเป็นหน้าที่ของรัฐในการจัดหาทนายให้ แต่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดไว้ชัดว่า “รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว” ซึ่งเป็นการกำหนดให้เป็น “หน้าที่” ของรัฐในการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย

สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวนี้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ แต่จำกัดเฉพาะผู้ถูกจับกับผู้ต้องหาที่อยู่ในระหว่างการควบคุมของเจ้าพนักงาน โดยไม่ครอบคลุมถึงผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนแต่อย่างใด จึงได้มีการบัญญัติความคุ้มครองเพิ่มเติมไว้ในมาตรา 239 วรรคสามว่า

³⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 239.

³⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 242.

“บุคคลผู้ถูกควบคุม คুমขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร” เหตุผลที่จำเป็นต้องรับรองสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวเนื่องจากผู้ถูกควบคุม คুমขัง หรือจำคุก ควรมีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือความรู้อันเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดเท่าที่เขาทราบได้โดยสะดวก ไม่ว่าเขาจะเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ก็ตาม การที่เขาได้พูดจาอย่างเปิดเผยต่อทนาย ซึ่งพร้อมจะเป็นฝ่ายเดียวกับเขา อาจช่วยให้เขาและทนายได้ใช้ความสามารถร่วมกันหาทางต่อสู้คดีได้สำเร็จซึ่งย่อมดีกว่าที่เขาจะปกปิดเก็บข้อเท็จจริงหรือความรู้เกี่ยวกับการกระทำผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้ การพูดจาอย่างเปิดเผยกับทนายอาจทำให้ทนายได้แนวทางรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดี เพราะทนายเองมีได้รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ แม้ผู้ถูกควบคุม คুমขัง หรือจำคุกจะรับต่อทนายว่าตนกระทำความผิดจริงทนายอาจให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์เพื่อนำไปสู่เหตุบรรเทาโทษหรือลดโทษได้ และยิ่งกว่านั้นกรณีที่มีการยอมรับสารภาพต่อศาลทันทีอันจะทำให้การพิจารณาคดีง่ายขึ้น และเสร็จอย่างรวดเร็ว จำเลยก็จะได้รับการลดหย่อนผ่อนโทษ ทั้งนี้ ยังได้บัญญัติรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8

สิทธิที่จะมีผู้ช่วยในชั้นสอบสวน สิทธิที่จะมีผู้ช่วยในชั้นสอบสวนนี้เป็นสิทธิใหม่ที่พึงมีบัญญัติไว้ว่า “ในชั้นสอบสวนผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้” สิทธิที่จะมีผู้ช่วยในชั้นสอบสวนนี้ เป็นหลักการตรวจสอบ การสอบสวนของพนักงานสอบสวนว่าการสอบสวนได้ปฏิบัติตามหลักในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ให้หลักประกันในเรื่องการให้การโดยความสมัครใจ และจะไม่ถูกบังคับล่อลวงให้การ และต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบด้วย นอกจากนี้การให้มีผู้ช่วยในชั้นสอบสวนยังเป็นหลักประกันแก่พนักงานสอบสวนด้วยว่าคำให้การที่ได้มานั้นมิใช่ได้มาโดยการข่มขู่ล่อลวงหรือให้สัญญา

สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรเป็นสิทธิที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนแต่ได้นำมาบัญญัติให้ชัดเจนขึ้นโดยครอบคลุมทั้งการถูกจำกัดเสรีภาพในคดีอาญาและกรณีอื่น ได้ด้วยดังนี้ “ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคลในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใดผู้ถูกคุมขังเองพนักงานอัยการหรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังมีสิทธิร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการอันมิชอบด้วยกฎหมายเมื่อมีคำร้องเช่นนี้ให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วนถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลันและถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมายให้ศาลสั่งปล่อยผู้ถูกคุมขังไปทันที” ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรในมาตรา 90 จะเห็น

ได้ว่าสิทธินี้ เป็นสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากศาลยุติธรรม เมื่อมีการจำกัดเสรีภาพโดยปราศจากเหตุอันสมควร โดยให้สิทธิแก่ผู้ต้องหา หรือสามีภริยา หรือญาติ หรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง หรือพนักงานอัยการ หรือผู้บัญชาการเรือนจำ หรือพ่ศดี ที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาลขอให้ปล่อยตัวผู้ที่ถูกควบคุมหรือยังโดยผิดกฎหมายหรือถูกจำคุกผิดไปจากคำพิพากษา

สิทธิที่จะได้รับการสอบสวน การพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม เป็นสิทธิที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ แต่ได้มีการเพิ่มคำว่า “ต่อเนื่อง” ไว้ในรัฐธรรมนูญด้วยว่าในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม⁴⁰ สิทธิประการนี้ เป็นสิทธิที่มาจากหลักการดำเนินกระบวนการยุติธรรม โดยรวดเร็ว อันเป็นหลักที่คุ้มครองความยุติธรรมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมให้เสร็จสิ้น โดยปราศจากความล่าช้าที่ไม่มีเหตุผลสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of law) และลดความไม่ยุติธรรมที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องสูญเสียไป ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่บริสุทธิ์คงไม่ขัดข้องที่จะต้องถูกจำกัดอิสรภาพไปบ้างชั่วระยะเวลาเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนและเป็นที่ยอมรับกันว่าการให้ความยุติธรรมที่ล่าช้า คือการปฏิเสธความยุติธรรม

สิทธิที่จะตรวจสอบคำให้การของตนและเอกสารประกอบ สิทธิที่จะตรวจสอบคำให้การของตนและเอกสารประกอบนี้เป็นสิทธิใหม่โดยบัญญัติว่าผู้เสียหายหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตนเมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้วทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ⁴¹ อันเป็นสิทธิที่จะตรวจสอบคำให้การของตนและเอกสารประกอบนี้ให้สิทธิทั้งผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา

สิทธิที่จะทราบสรุปยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี สิทธิที่จะทราบสรุปยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี เป็นสิทธิใหม่ที่บัญญัติไว้ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้วผู้เสียหายผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสั่งคดีทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ⁴² นอกจากนี้ยังมีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 146 อีกด้วย

⁴⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 241.

⁴¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 241.

⁴² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 241.

สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การนี้เป็นสิทธิที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ และได้นำมาบัญญัติไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา⁴³ บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเองสิทธินี้ เป็นหลักประกันของกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเองหรืออีกนัยหนึ่งบุคคลจะถูกลงโทษได้ต่อเมื่อรัฐสามารถพิสูจน์ด้วยความสามารถของรัฐเองว่า บุคคลนั้นกระทำความผิดจริงดังฟ้องหลักประกันอันมีผลคุ้มครองไปถึงว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับขู่เชิญ หลอกลวงหรือทำด้วยวิธีการใด ๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขามีเต็มใจให้ นอกจากนี้การให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การให้การที่เป็นการยอมรับความผิดอาญาที่ตนได้ก่อขึ้นแล้วหรือการให้การที่จะเป็นผิดกฎหมายทันทีเมื่อเสร็จสิ้น คำให้การเช่นพยานไม่จำเป็นต้องให้การกรณีให้การจะเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่น

สิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวง ขู่เชิญ หรือให้สัญญา สิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวง ขู่เชิญ หรือให้สัญญา เป็นสิทธิที่มีบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ และได้บัญญัติไว้ว่าถ้อยคำของบุคคลซึ่งเกิดจากการจูงใจมีค่ามั่นสัญญาขู่เชิญหลอกลวงถูกทรมานใช้กำลังบังคับหรือกระทำโดยมิชอบประการใด ๆ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้⁴⁴ นอกจากนี้ยังได้นำหลักการดังกล่าวไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 135

สิทธิของพยานในคดีอาญา สิทธิของพยานในคดีอาญาเป็นสิทธิใหม่ที่เพิ่งมีการบัญญัติรับรองไว้ว่าบุคคลซึ่งเป็นพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสมและค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ⁴⁵ พยานบุคคลมีความสำคัญต่อกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ถ้าในคดีอาญาไม่มีพยานมายืนยัน ก็จะเกิดความเสียหายแก่สังคมได้ เพราะอาจทำให้คนร้ายไม่ต้องรับโทษเกิดความยำเินและเป็นภัยต่อสังคมต่อไปได้ แต่ในทางตรงข้าม หากผู้กระทำความผิดรู้ว่า มีพยานบุคคลรู้เห็นการกระทำของตนก็อาจสารภาพผิด ไม่กล้าสู้คดีทำให้การพิจารณาคดีสิ้นสุดโดยเร็ว หรือในกรณีหากผู้ถูกกระทำผิดมีพยานยืนยันความบริสุทธิ์ของตน ก็อาจทำให้เขาพ้นผิดได้พยานบุคคลจึงนับว่าเป็นผู้มีบทบาทในอันที่จะก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมแต่สังคมไทย พยานบุคคลไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควรจึงทำให้ผู้ที่เห็นเหตุการณ์ในการทำผิดอาญาไม่กล้าที่จะมาเป็นพยานเพราะเห็นว่าถ้ามาเป็นพยานแล้ว อาจได้รับอันตรายต่อเนื้อตัวร่างกาย ทรัพย์สิน

⁴³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 243.

⁴⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 243.

⁴⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 244.

หรืออาจถึงแก่ชีวิตได้ ดังนี้ รัฐธรรมนูญจึงต้องรับรองสิทธิของพยานในคดีอาญาไว้ นอกจากนั้นกฎหมายยังให้ขยายความคุ้มครองไปถึง ญาติสนิท หรือบุคคลที่ใกล้ชิดกับพยาน ซึ่งเชื่อว่าจะถูกฆ่าหรือทำร้าย โดยจำเลยหรือพวกของจำเลยจากการเบียดเบียนของพยานอีกด้วย เมื่อพยานได้รับการคุ้มครองด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดแล้วกฎหมายห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ล่วงรู้ถึงกระบวนการแปลงตัวพยานเป็นบุคคลใหม่ เปิดเผยถึงตัวตนเดิม หรือชื่อเดิมของพยาน และครอบครัว อย่างไรก็ตามกฎหมายได้ยกเว้นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีสิทธิเปิดเผยถึงชื่อและตัวดั้งเดิมของพยานได้ ถ้าต่อมาในภายหลังพยานนั้นถูกสอบสวนหรือถูกจับด้วยข้อหาว่าได้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง

สิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายอันเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาจากรัฐ สิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายอันเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาจากรัฐ เป็นสิทธิใหม่ซึ่งมีบัญญัติไว้ว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสมและค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลใดได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือแก่ร่างกายหรือจิตใจ เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ⁴⁶ สิทธิที่จะได้รับค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาจากรัฐนี้ ในชั้นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญสภาร่างรัฐธรรมนูญได้ให้เหตุผลในการบัญญัติเรื่องนี้ไว้ว่า เป็นการสะท้อนถึงแนวความคิดการสงเคราะห์กันระหว่างคนในสังคมเดียวกันและแนวความคิดเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม เมื่อมีการกระทำความผิดกับบุคคลย่อมแสดงว่ารัฐบาลบกพร่องในหน้าที่ซึ่งต้องเยียวยาแก่บุคคลนั้น

สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณา สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นสิทธิใหม่เพื่งบัญญัติไว้ว่าบุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุด ในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่า จำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไป เพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ⁴⁷ สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนความเสียหายจากการ

⁴⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 245.

⁴⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 246.

ดำเนินการสอบสวนพิจารณานี้เป็นการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้บริสุทธิ์ แต่ทั้งนี้จะได้รับค่าทดแทนต่อเมื่อเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยมิได้กระทำความผิด หรือการกระทำผิดของจำเลยไม่เป็นความผิด หากเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาเป็นอย่างอื่น เช่น ยกฟ้องเพราะโจทก์ไม่อาจพิสูจน์ให้สืบสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดเช่นนี้ไม่ได้รับค่าทดแทน สิทธิประการนี้เป็นการยืนยันหลักที่ว่ารัฐต้องรับผิดชอบเมื่อกระทำผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ในชั้นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญได้มีการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสิทธิประการนี้ไว้ว่าเป็นการเยียวยาความเสียหายให้แก่จำเลยซึ่งเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาคะบวนยุติธรรมที่ปลายเหตุ และเป็นการเพิ่มภาระให้กับรัฐมากขึ้น จนกระทั่งอาจเป็นปัญหาในเรื่องของงบประมาณได้แต่ถ้ารัฐปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพปัญหาก็จะลดลงไป

สิทธิที่จะรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ สิทธิที่จะรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่เป็นสิทธิที่มีบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ โดยนำมากำหนดว่าบุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาอันถึงที่สุด บุคคลนั้น ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพนักงานอัยการ อาจร้องขอให้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้ และหากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ว่า บุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิดบุคคลนั้น หรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไป เพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ⁴⁸ การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ เป็นข้อยกเว้นของเรื่องสภาพเด็ดขาดทางกฎหมายในรูปแบบ หรือคำพิพากษาถึงที่สุด การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่มีวัตถุประสงค์เพื่อลบล้างคำพิพากษาถึงที่สุดที่ผิดพลาดอันเป็นผลมาจากความบกพร่องของพยานหลักฐานหรือความผิดพลาดในทางข้อเท็จจริง ซึ่งมีการออกกฎหมายมารับรองสิทธิที่จะรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่คือพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526

(3) บทบัญญัติแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ หมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐว่าบทบัญญัติในหมวดนี้มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยกำหนดเงื่อนไขในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาตามมาตรา 211 คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดิน ต้องชี้แจงต่อรัฐสภาให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการใด เพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้

⁴⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 247.

และต้องจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการรวมทั้งปัญหาและอุปสรรค เสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง⁴⁹ และกำหนดรายละเอียดแนวนโยบายแห่งรัฐด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ว่ารัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างรวดเร็วและเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และรัฐต้องจัดสรรงบประมาณให้พอเพียงกับการบริหารงานโดยอิสระของคณะกรรมการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน⁵⁰

(4) บทบัญญัติว่าด้วยหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ไว้ว่าสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง⁵¹

2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

(1) การรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้

สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง⁵² รัฐธรรมนูญกำหนดว่าบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ใน

⁴⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 88.

⁵⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 75.

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 27.

⁵² มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550), พิมพ์ครั้งที่ 2

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), น. 143.

เวลาที่กระทำความผิดมิได้⁵³ สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังนี้มาจากสภานิติบัญญัติที่ว่า “nullum crimen, nulla poena sine lege” ซึ่งแปลว่า “ไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” ซึ่งหมายความว่า จะไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมายกล่าวคือตามกฎหมายอาญาการกระทำความผิดต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติในขณะที่กระทำว่าเป็นความผิดและจะไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมายกล่าวคือบุคคลจะต้องรับโทษต่อเมื่อมีกฎหมายที่ใช้ในขณะที่กระทำบัญญัติให้ต้องรับโทษนั้น ๆ

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์⁵⁴ รัฐธรรมนูญกำหนดว่าในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁵⁵ การรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์นี้เป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญามีเจตนารมณ์เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทั่วไปซึ่งมีหลักการว่าในคดีอาญาโจทก์มีภาระต้องนำสืบการกระทำของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ครบทุกองค์ประกอบแห่งความผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่จำเป็นต้องนำหลักฐานมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนและตราบไต่ถามยังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าได้กระทำความผิดบุคคลนั้นจะได้รับความคุ้มครองตลอดไปเจ้าหน้าที่ของรัฐจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม⁵⁶ รัฐธรรมนูญกำหนดให้บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม⁵⁷ กล่าวคือ สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็วและทั่วถึง สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณาซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอการเสนอข้อเท็จจริงข้อโต้แย้งและพยานหลักฐานของตนการคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการการได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยคำพิพากษาหรือคำสั่ง สิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้องรวดเร็วและเป็นธรรม ผู้เสียหายผู้ต้องหาโจทก์จำเลยคู่กรณีผู้มีส่วนได้เสียหรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการ

⁵³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39.

⁵⁴ มานิตย์ จุมปา, *เพิ่งอ้าง*, น. 144.

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39.

⁵⁶ มานิตย์ จุมปา, *เพิ่งอ้าง*, น. 145-147.

⁵⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 40.

ตามกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้องรวดเร็วเป็นธรรมและการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง ผู้เสียหายผู้ต้องหาจำเลยและพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐส่วนค่าตอบแทนค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการ หรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสมและย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ สิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้องรวดเร็วและเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอการตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควรการได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความและการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และในคดีแพ่งบุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐเมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดรายละเอียดของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้หลายมาตราแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ไม่ได้กำหนดรายละเอียดของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้หากแต่เพียงกำหนดหลักการอันเป็นสาระสำคัญไว้ในรัฐธรรมนูญเพราะรายละเอียดนั้นได้มีการกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้เพิ่มหลักการในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Access to Justice) เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและจะต้องมีการตรากฎหมายเพื่อกำหนดรายละเอียดในแต่ละเรื่องตามขอบเขตที่กำหนดไว้ซึ่งจะสามารถทำให้การปรับปรุงการคุ้มครองประชาชนให้เหมาะสมได้เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป⁵⁸

(2) บทบัญญัติแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ หมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังกำหนดบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมในหมวด 5 แนวนโยบายแห่งรัฐ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐด้วย ในส่วนที่ 1 บททั่วไป และส่วนที่ 5 แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมกล่าวคือ กำหนดให้แนวนโยบายแห่งรัฐเป็นเจตจำนงให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน และกำหนดเงื่อนไขในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องชี้แจงต่อรัฐสภาให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการใด ในระยะเวลาใด เพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และต้องจัดทำรายงานแสดงผลการ

⁵⁸ คณะกรรมาการยกร่างรัฐธรรมนูญ, สาระสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่พร้อมตารางเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญฯ พุทธศักราช 2540 ฉบับปรับปรุงความคิดเห็น, น. 16.

ดำเนินการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง⁵⁹ ทั้งนี้ยังได้กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ในการดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน การจัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ดำเนินการเป็นอิสระเพื่อปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศ รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ โดยต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายนั้นประกอบด้วย การจัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและการสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว⁶⁰

(3) บทบัญญัติว่าด้วยหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไว้ในส่วนที่ 1 บททั่วไป ว่าด้วยการคุ้มครองและผูกพันของสิทธิและเสรีภาพอันได้แก่ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง⁶¹

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 75.

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 81.

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 27.

2.2 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

รัฐเสรีประชาธิปไตย เป็นรัฐที่ยอมรับและให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งถือว่ามนุษย์แต่ละคนจำเป็นต้องมีและใช้เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองไปตามความประสงค์ของบุคคลนั้น เมื่อรัฐได้รับรองสิทธิและเสรีภาพด้วยการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมทำให้กฎหมายหรือองค์กรทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากรัฐธรรมนูญจะขัดหรือแย้งหรือล่วงละเมิดจำกัดสิทธิให้ผิดไปจากที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ไม่ได้ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจึงมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายที่มีคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรต่างๆ ของรัฐอันได้แก่ องค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหารและองค์กรตุลาการ จะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองโดยการใช้อำนาจขององค์กรเหล่านี้จะต้องถูกผูกพันอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และในกรณีที่องค์กรเหล่านี้ใช้อำนาจหน้าที่ของตนเองกระทำการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองและคุ้มครองไว้ การกระทำขององค์กรเหล่านี้จะต้องถูกตรวจสอบได้โดยองค์กรตุลาการ⁶²

2.2.1 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยโดยยึดถือหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับที่ใช้ในปัจจุบันคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติให้การรับรองหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรรัฐ ซึ่งแตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อันเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมืองโดยมีสาระสำคัญคือมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ของไทย ในอดีตที่ผ่านมา โดยได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย สาระสำคัญของการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญคือสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ไม่ว่าจะเป็นการรับรองโดยชัดแจ้งก็ดี โดยปริยายก็ดี หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญก็ดี ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง⁶³ จะเห็นว่า

⁶² บรรเจิด สิงคะเนติ, การใช้สิทธิทางศาลของบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2551), น. 11.

⁶³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 27

รัฐธรรมนูญกำหนดให้องค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญในกรณี ที่องค์กรของรัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล⁶⁴ ดังนั้น บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กรทั้งหลายของรัฐที่จะใช้อำนาจโดยไม่ละเมิดบทบัญญัติดังกล่าว ดังนี้

1) ความผูกพันต่อองค์กรนิติบัญญัติต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ

โดยทั่วไปองค์กรนิติบัญญัติมีความผูกพันในการตรากฎหมายมิให้กระทบต่อสิทธิเสรีภาพ ทั้งยังก่อให้เกิดความผูกพันในอันที่จะต้องตรากฎหมายกำหนดรายละเอียดในเรื่องที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเพื่อให้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวมีผลเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ สิทธิเสรีภาพยังก่อให้เกิดข้อจำกัดในการออกกฎหมายนั้นคือหากมีการออกกฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพจะต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมาย กฎหมายที่จำกัดสิทธิเสรีภาพต้องมีผลเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง การจำกัดสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญจะกระทบกระเทือนถึงสาระสำคัญแห่งสิทธิมิได้ มิฉะนั้น กฎหมายดังกล่าวอาจขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

2) ความผูกพันต่อองค์กรบริหารต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ

องค์กรบริหารหมายถึงรัฐบาลและฝ่ายปกครอง ในส่วนของรัฐบาลนั้นไม่ว่าจะเป็นการกระทำในลักษณะทั่วไปของฝ่ายบริหาร เช่น การกำหนดนโยบายหรือแผนงานใดๆ ก็ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทั้งต้องไม่ขัดกับหลักความเสมอภาคด้วย หากการกระทำใดของรัฐบาลขัดต่อกฎหมายรัฐบาลย่อมต้องถูกตรวจสอบโดยศาล แต่หากการกระทำนั้นเป็นการกระทำทางการเมืองก็อาจต้องรับผิดชอบทางการเมือง ส่วนการกระทำในลักษณะของการออกกฎหมายของฝ่ายบริหาร เช่น พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง เป็นต้น โดยหลักฝ่ายบริหารจะออกกฎหมายจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ได้เพราะถือเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติโดยตรง นอกจากนี้ ฝ่ายปกครองต้องผูกพันต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของฝ่ายปกครอง (Principle of the Legality of Administration Action) คือ รัฐบาล หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะกระทำการใดๆ อาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของเอกชนคนใดคนหนึ่งได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและเฉพาะในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น โดยเฉพาะในกรณีที่มีกฎหมายให้อำนาจดุลพินิจแก่ฝ่ายปกครอง ดังนั้น กฎหมายจึงเป็นแหล่งที่มา (Source)

⁶⁴ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 183.

และข้อจำกัด (Limitation) ของอำนาจกระทำการต่างๆ ขององค์กรฝ่ายบริหาร การกระทำใดที่องค์กรฝ่ายบริหารดำเนินการไม่ชอบด้วยหลักข้างต้นย่อมอาจถูกเพิกถอนได้

3) ความผูกพันต่อองค์กรตุลาการต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ

องค์กรตุลาการต้องผูกพันต่อบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในอันที่จะต้องตรวจสอบว่า องค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร ได้ดำเนินการอันเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพหรือไม่และในการวินิจฉัยข้อพิพาทต่างๆ องค์กรตุลาการต้องวินิจฉัยให้สอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญเช่นกัน ศาลจะต้องไม่ใช่หรือตีความกฎหมายไปในทางที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ

2.2.2 ความหมายของหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรา 27 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ว่า สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรง ในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง เป็นบทบัญญัติที่รับรองถึงหลักความผูกพันโดยตรงของสิทธิและเสรีภาพต่อองค์กรของรัฐ โดยแท้จริงแล้วสิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมผูกพันองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐโดยตรงอยู่แล้วแต่การที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติหลักการดังกล่าวไว้เพื่อเป็นการเน้นย้ำเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจนขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากในทางปฏิบัติการใช้รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในส่วนของสิทธิและเสรีภาพที่ผ่านมานั้น มักจะมีได้นำมาใช้พิจารณาในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายเท่าที่ควร การเน้นย้ำหลักการดังกล่าวไว้จึงเป็นการเหมาะสมกับสภาพการณ์ในการใช้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญในส่วน of สิทธิและเสรีภาพของไทย จากบทบัญญัติดังกล่าวของรัฐธรรมนูญก่อให้เกิดผลในการพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ ดังนี้

1) สิทธิและเสรีภาพที่ผูกพันโดยตรงต่อองค์กรของรัฐ สามารถแบ่งแยกสิทธิเสรีภาพที่ผูกพันองค์กรของรัฐ⁶⁵

(1) สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง กล่าวคือ เป็นบทบัญญัติที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน เป็นต้น

⁶⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 191-192.

(2) สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยปริยาย ได้แก่ การที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติรับรองไว้อย่างชัดเจน เช่น ในกรณีแรกแต่จากการพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้วถือได้ว่ารัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพได้ปริยายซึ่งกรณีดังกล่าวอาจต้องอาศัยการตีความ เช่น การรับรองการมีชีวิตอยู่รอดของทารกในครรภ์มารดาจะถือว่าเป็นการรับรองไว้โดยปริยายจากการคุ้มครองรับรองสิทธิในชีวิตและร่างกายหรือการให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะถือว่าเป็นการรับรองไว้โดยปริยายสำหรับทารกในครรภ์มารดาได้หรือไม่ เป็นต้น

(3) สิทธิและเสรีภาพที่รับรองไว้โดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ได้แก่ สิทธิและเสรีภาพที่นอกเหนือไปจากสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรองไว้โดยชัดเจนก็ดี โดยปริยายก็ดี กล่าวคือเป็นสิทธิและเสรีภาพที่มีได้มีการบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ต่อมากรณีขึ้นสู่การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยรับรองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ เช่น หญิงที่แต่งงานแล้วมีสิทธิที่จะใช้นามสกุลของตนเองได้หรือไม่ เป็นต้น

2) องค์กรของรัฐที่ผูกพันโดยตรงต่อสิทธิและเสรีภาพ⁶⁶ การพิจารณาว่าองค์กรใดต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ นั้นมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา คือ

(1) พิจารณาความเป็นองค์กรของรัฐในทางโครงสร้าง หมายความว่า ถ้าองค์กรนั้นเป็นองค์กรของรัฐตามที่ได้แบ่งออกเป็นองค์กรนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการ การกระทำต่าง ๆ ขององค์กรเหล่านั้นย่อมต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

(2) พิจารณาความเป็นองค์กรของรัฐในแง่ของการทำภารกิจขององค์กร โดยพิจารณาว่าองค์กรนั้นเป็นองค์กรที่มีภารกิจในทางมหาชนหรือไม่ โดยไม่คำนึงว่าองค์กรนั้นจะเป็นนิติบุคคลมหาชนหรือนิติบุคคลเอกชน

3) ความผูกพันขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพ

การบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายที่มีคุณค่าสูงสุดของประเทศย่อมทำให้สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้มีฐานะเป็นสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Rights) ซึ่งมีฐานะสูงกว่าสิทธิตามกฎหมายธรรมดา (Legal Rights) เพราะคุณค่าความเป็นกฎหมายสูงสุดของสิทธิและเสรีภาพในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญย่อมผูกพันการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐทุกองค์กร

⁶⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 194.

การพิจารณาความหมายของหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ เป็นความผูกพันขององค์กรของรัฐที่มีต่อสิทธิและเสรีภาพในลักษณะที่สิทธิตามรัฐธรรมนูญมีสถานะ เป็นสิทธิเรียกร้องซึ่งความหมายว่าผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญอาจเรียกร้องให้รัฐดำเนินการ หรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรองหรือให้ความ ค้ำกรองไว้ โดยผู้ทรงสิทธิตามรัฐธรรมนูญอาจใช้สิทธิทางศาลเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิ ดังกล่าวได้ การที่จะให้องค์กรศาลเข้ามาควบคุมตรวจสอบกรณีดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อได้เปิดโอกาสให้ ประชาชนซึ่งถูกกระทบสิทธิสามารถฟ้องร้องคดีต่อศาลได้ ดังนั้น ความหมายของหลักความผูกพัน ต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐจึงหมายถึงการก่อให้เกิดหน้าที่ต่อองค์กรของรัฐและการควบคุม ตรวจสอบการกระทำต่างๆ ขององค์กรของรัฐได้โดยองค์กรตุลาการ⁶⁷ ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้

1) ความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพก่อให้เกิดหน้าที่ต่อองค์กรของรัฐ

หน้าที่ผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐเนื่องจากสิทธิตามรัฐธรรมนูญ มีสถานะเป็นสิทธิเรียกร้องทำให้ประชาชนหรือผู้ทรงสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญอาจเรียกร้องให้รัฐ ดำเนินการหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธิหรือเสรีภาพในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติ รับรองและคุ้มครองไว้ หมายความว่า เป็นการก่อให้เกิดหน้าที่แก่องค์กรของรัฐต่างๆ ที่จะต้องปฏิบัติให้ เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด ได้แก่

(1) องค์กรนิติบัญญัติ ต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพในการตรากฎหมายกำหนด รายละเอียดต่างๆ เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพนั้นมีผลเป็นจริงในทางปฏิบัติ

(2) องค์กรฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นฝ่ายปกครองต้องความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพตามหลัก ความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายปกครอง ซึ่งประกอบด้วยหลักเงื่อนไขของกฎหมาย หมายความว่า ฝ่ายปกครองจะมีอำนาจกระทำการอันใดอันหนึ่งได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจหากไม่มีกฎหมาย ให้อำนาจฝ่ายปกครองกระทำการดังกล่าวการกระทำของฝ่ายปกครองนั้นย่อมไม่ชอบ และหลักความมา ก่อนของกฎหมาย เป็นหลักที่ทำให้ฝ่ายปกครองต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพกล่าวคือการกระทำของ ฝ่ายปกครองหรือมาตรการอันใดอันหนึ่งของฝ่ายปกครองจะหรือแย้งกับกฎหมายทั้งหลายที่มีอยู่ไม่ได้

(3) องค์กรตุลาการ ต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพในการใช้และการตีความกฎหมาย โดย ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่างๆ นั้นศาลมีหน้าที่ในการตรวจสอบ 2 ประการคือประการแรก

⁶⁷ บรรเจิด สิงคะเนติ, การใช้สิทธิทางศาลของบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 28 ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2551), น. 197.

ศาลจะต้องตรวจสอบว่ากรณีปัญหาที่นำมาสู่การพิจารณาของศาลมีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพหรือไม่ และประการที่สอง ศาลต้องไม่ใช่หรือตีความกฎหมายให้เป็นการละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพด้วย

สิทธิและเสรีภาพที่มีความสำคัญต่อองค์การตุลาการคือสิทธิและเสรีภาพที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ การบัญญัติรับรองว่าบุคคลจะต้องได้รับโทษอาญาเว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายได้บัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้หรือบทสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กรณีเหล่านี้ส่งผลให้องค์กรตุลาการต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ส่วนสิทธิและเสรีภาพอื่นๆ ศาลก็ต้องวินิจฉัยให้สอดคล้องกับสิทธิและเสรีภาพด้วย

การวินิจฉัยของศาลให้สอดคล้องกับสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้นำมาใช้เฉพาะกับกรณีที่ศาลตรวจสอบการกระทำของรัฐเท่านั้นแต่หมายความรวมถึงกรณีทั่วๆ ไปด้วย เช่น ในกรณีที่ศาลจะใช้กฎหมายบังคับแก่คดีใดถ้าศาลเห็นว่ากฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญศาลย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบว่ากฎหมายฉบับนั้น นอกจากจะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญในประเด็นอื่นๆ แล้ว บทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวขัดหรือแย้งกับสิทธิและเสรีภาพหรือไม่เพราะหากบทบัญญัติของกฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับสิทธิและเสรีภาพแล้วการใช้กฎหมายของศาลย่อมเป็นการขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญเช่นกัน

2.3 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ

ด้วยเหตุที่บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นที่มาแห่งการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างชัดเจนและครอบคลุมโดยมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทั้งยังสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วยการกำหนดบทบัญญัติหลักความผูกพันโดยตรงของผู้ใช้อำนาจอธิปไตยเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวเกิดผลบังคับขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญตั้งแต่ความหมายของรัฐธรรมนูญ และแนวคิดในการกำหนดบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญเพื่อนำไปใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขในบทที่ 4 ต่อไป

2.3.1 ความหมายของรัฐธรรมนุญ

จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้คำจำกัดความของ คำว่า “รัฐธรรมนุญ” ไว้หลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งผู้เขียนจะขอสรุปสาระสำคัญของความหมายรัฐธรรมนุญไว้ ดังนี้

คำว่า “รัฐธรรมนุญ” ประกอบไปด้วยสองคำคือคำว่า “รัฐ” กับ “ธรรมนุญ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2556 “รัฐ” หมายถึงประเทศบ้านเมืองแคว้น ส่วนคำว่า “ธรรมนุญ” หมายถึงกฎหมายที่จัดระเบียบองค์กร ดังนั้น “รัฐธรรมนุญ” หมายถึงบทกฎหมายสูงสุดที่จัดระเบียบการปกครองประเทศโดยกำหนดรูปแบบของรัฐว่าเป็นรัฐเดี่ยวหรือรัฐรวม ระบอบการปกครองของรัฐ รวมทั้งสถาบันและองค์การใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองรัฐ

รองศาสตราจารย์มานิตย์ จุมปา ได้ให้ความหมายของคำว่า รัฐธรรมนุญ หมายถึง กฎหมายที่เป็นรากฐานของประเทศซึ่งก่อตั้งสถาบันทางการเมือง กำหนดขอบเขตอำนาจรัฐ กำหนดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน⁶⁸

ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม ได้ให้ความหมายและลักษณะของรัฐธรรมนุญว่า เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้น ๆ แต่อาจจะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป และเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีชื่อเรียกที่แตกต่างจากกฎหมายอื่น โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การปกครองประเทศ⁶⁹

สำหรับความหมายของรัฐธรรมนุญในเชิงนิติศาสตร์นั้น สามารถจำแนกออกเป็น 2 แง่มุมได้แก่ รัฐธรรมนุญในเชิงเนื้อหา และรัฐธรรมนุญในเชิงรูปแบบ⁷⁰ ทั้งนี้ รัฐธรรมนุญในเชิงเนื้อหานั้นมีเนื้อหาแห่งรัฐธรรมนุญเป็นวัตถุประสงค์ในการพิจารณาซึ่งหมายความถึงบรรดาบทบัญญัติที่มีความสำคัญต่อรัฐ ได้แก่ บทบัญญัติว่าด้วยการจำกัดอำนาจรัฐ การดำเนินงานของสถาบันหลักของรัฐ และอาจรวมถึงบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง นอกจากนี้ยังมีอีกความหมายคือเป็นความหมายแห่งรัฐธรรมนุญเชิงเนื้อหาของสำนักบรรทัดฐานนิยม ซึ่งให้คำจำกัดความว่า รัฐธรรมนุญคือบรรทัดฐานอันเป็นที่มาและเงื่อนไขแห่งความถูกต้องของบรรดาบทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งปวง และเป็นเครื่องชี้วัดว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดสามารถอยู่ในระบบกฎหมาย

⁶⁸ มานิตย์ จุมปา, หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, 2557), น. 1.

⁶⁹ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสวงสุทธิการพิมพ์, 2530), น. 46-47.

⁷⁰ สุภากร ศิริฤทธิ์วัฒนา, กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2559), น. 90-94.

ได้หรือไม่ ส่วนรัฐธรรมนูญในเชิงรูปแบบหมายถึงบรรดาบทบัญญัติที่ถูกร่างขึ้น โดยอาศัยกระบวนการทางกฎหมายที่มีลักษณะพิเศษกว่ากระบวนการนิติบัญญัติทั่วไป

รัฐธรรมนูญ (constitution) มี 2 ความหมาย⁷¹ คือ รัฐธรรมนูญตามความหมายอย่างกว้าง โดยพิจารณาที่เนื้อหาสาระของกฎหมายหมายถึงกฎเกณฑ์ที่กำหนดสถานะและความสัมพันธ์ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐต่อกันหรือต่อประชาชนซึ่งจะมีเนื้อหาครอบคลุมทั้งรูปแบบของรัฐ ประมุขของรัฐ องค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดตลอดจนสิทธิและเสรีภาพ รูปแบบของรัฐไม่ว่าจะเป็น ราชาณาจักรหรือจะเป็นสหรัฐ จะเป็นรัฐเดี่ยวหรือรัฐรวม ประมุขของรัฐจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี องค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐจะมีองค์กรเดียวคือ พระมหากษัตริย์ทรงรวมอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ หรือจะเป็นระบบแยกองค์กรที่มีรัฐสภา ฝ่ายบริหารและศาล หรืออื่น ๆ ที่ว่า ด้วยสถานะและความสัมพันธ์ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐ รวมถึงความสัมพันธ์ขององค์กรเหล่านี้ต่อประชาชน ถือเป็นรัฐธรรมนูญในความหมายอย่างกว้างนี้ ส่วนรัฐธรรมนูญตามความหมายอย่างแคบ พิจารณารูปแบบที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ตลอดจนกระบวนการในการบัญญัติ รัฐธรรมนูญและการแก้รัฐธรรมนูญ ดังนั้น รัฐธรรมนูญในความหมายอย่างแคบจึงหมายถึงกฎเกณฑ์ที่กำหนดสถานะและความสัมพันธ์ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐต่อกัน หรือต่อประชาชน และกฎเกณฑ์อื่นซึ่งบรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่มีการจัดทำและแก้ไขเพิ่มเติมแตกต่างจากกฎหมายธรรมดา

สรุปได้ว่ารัฐธรรมนูญ หมายถึง บรรดาบทบัญญัติแบบแผนที่จัดระเบียบทางการเมืองการปกครองภายในรัฐ หรือบรรดาบทบัญญัติแบบแผนซึ่งสถาปนาองค์กรซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองของรัฐ กำหนดกระบวนการในการแต่งตั้งบุคคลเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นองค์กรใช้อำนาจปกครองในนามของรัฐ รวมถึงตลอดถึงกำหนดหลักการทั่วไปว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร⁷² ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบการปกครอง โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดของรัฐตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรดังกล่าวกับประชาชน โดยเฉพาะเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประเทศที่ปกครองในระบบประชาธิปไตย

⁷¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, (กันยายน 2554), น. 7-10.

⁷² สมยศ เชื้อไทย, หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2555), น. 63-64.

2.3.2 แนวคิดในการกำหนดบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญ

บทบัญญัติอื่น ๆ ที่อาจกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ มีดังนี้⁷³

1) เอกลักษณ์ของชาติ (national identity) หมายถึงลักษณะพิเศษหรือลักษณะโดดเด่นของบุคคลหรือสังคมซึ่งอาจเป็นลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่นหรือสังคมอื่นหรือเป็นลักษณะที่ซ้ำกับคนอื่นหรือสังคมอื่นก็ได้แต่จะต้องเป็นลักษณะที่โดดเด่นหรือรู้จักกันกว้างขวางจนสามารถชี้ได้ว่าเป็นของบุคคลหรือของสังคมนั้น ๆ รัฐธรรมนูญบางประเทศกำหนดหลักการที่เป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นร่วมกันของชาติไว้เพื่อให้เป็นหลักการในกฎหมายสูงสุดและขจัดปัญหาบางข้อที่คนต่างกลุ่มอาจพิพาทกันอยู่ ถ้าไม่กำหนดไว้ให้แน่นอนแล้วอาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้เรื่อย ๆ

2) หน้าที่พลเมือง นอกจากสิทธิของประชาชนแล้วรัฐธรรมนูญบางประเทศกำหนดหน้าที่ของพลเมืองด้วย เช่น รัฐธรรมนูญเนปาลมาตรา 4 บัญญัติว่า “หน้าที่หลักของประชาชน (1) การอุทิศตนต่อประเทศชาติและความจงรักภักดีต่อรัฐเป็นหน้าที่หลักของประชาชนทุกคน (2) การใช้สิทธิของบุคคลโดยเคารพกฎหมายและไม่ขัดต่อสิทธิของบุคคลอื่นนั้นย่อมเป็นหน้าที่หลักของประชาชนทุกคน” รัฐธรรมนูญฟิลิปปินส์ ฉบับพ.ศ. 2516 (ค.ศ. 1973) หมวด 5 บัญญัติว่าด้วยหน้าที่และพันธะของพลเมือง เช่น ต้องจงรักภักดีต่อสาธารณรัฐ ต้องเคารพธงชาติ ต้องไปเลือกตั้งและลงประชามติ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก็มีการบัญญัติไว้ในหมวด 4 หน้าที่ของปวงชนชาวไทยว่าบุคคลมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ (1) พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติศาสนาพระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) ป้องกันประเทศพิทักษ์รักษาเกียรติภูมิผลประโยชน์ของชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดินรวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย⁷⁴ เป็นต้น

3) แนวนโยบายแห่งรัฐ

(1) ความคิดพื้นฐานในการกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญในปัจจุบันหลายฉบับได้นำหลักการอื่น ๆ ที่เห็นว่าสำคัญและสังคมจะต้องปฏิบัติตามมาบรรจุไว้อีกมาก เช่น เรื่องเศรษฐกิจ ศาสนา สังคม เป็นต้น บางรัฐกำหนดบทบาทของรัฐทางเศรษฐกิจและสังคมไว้อย่างละเอียดเนื่องจากต้องการแสดงความสำคัญของเรื่องนั้นให้ปรากฏกับทุกฝ่ายไม่ว่าผู้ปกครองหรือผู้ได้ปกครอง และต้องการให้บทบัญญัตินั้น ๆ แก่ไขยากและจะเป็นที่มา

⁷³ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณาการ, 2530), น. 660-663.

⁷⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 50

ของกิจกรรมในสังคมนั้นและในรัฐธรรมนูญของบางรัฐได้นำหลักการที่เห็นว่าสำคัญและต้องปฏิบัติตามมาบัญญัติไว้ในรูปของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ เดิมแนวนโยบายแห่งรัฐมิได้แยกเป็นหมวดต่างหากในรัฐธรรมนูญ หากแต่กระจายอยู่ในหมวดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมวดสิทธิและเสรีภาพ เช่น รัฐธรรมนูญไวมาร์ฉบับปี ค.ศ. 1918 ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนับเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่มีบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐโดยแทรกอยู่ในหมวดสิทธิและหน้าที่ของประชาชน รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐไอร์แลนด์ฉบับปี ค.ศ. 1922 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่แยกแนวนโยบายแห่งรัฐเป็นหมวดต่างหากรัฐธรรมนูญและหลายประเทศก็ยึดเป็นแนวทางเดียวกัน เช่น รัฐธรรมนูญอินเดียฉบับปี ค.ศ. 1949 ซึ่งแนวนโยบายแห่งรัฐแทรกอยู่ในคำปรารภและบัญญัติแยกออกเป็นหมวดต่างหาก เป็นต้น

(2) ความหมายของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

สำหรับความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า แนวนโยบายแห่งรัฐ หรือแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ไม่มีกฎหมายหรือตำราที่ให้ความหมายหรือคำจำกัดความที่แน่นอนตายตัว อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการและรัฐธรรมนูญบางฉบับได้ให้ความหมายแนวนโยบายแห่งรัฐและแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐไว้ ดังต่อไปนี้

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย⁷⁵ ได้ให้ความหมายไว้ว่า แนวนโยบายแห่งรัฐ (Directive Principle of State Policy) หมายความว่าหลักการแห่งนโยบายซึ่งรัฐจะต้องปฏิบัติจัดทำ ทั้งนี้ โดยไม่คำนึงว่าพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายข้างมากในรัฐบาลจะมิชอบนโยบายอย่างไรและจัดตั้งรัฐบาลโดยมีนโยบายอย่างไร แนวนโยบายแห่งรัฐได้วางหลักการไว้เป็นกลาง ๆ สำหรับรัฐบาลทุกรัฐบาลและรัฐสภาทุกรัฐสภาให้ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางแห่งนโยบาย

รองศาสตราจารย์ สมยศ เชื้อไทย ให้ความหมายของแนวนโยบายแห่งรัฐ (State Policy) หมายถึง นโยบายหลักซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางที่รัฐบาลจะต้องปฏิบัติตาม บทบัญญัติเกี่ยวกับนโยบายแห่งรัฐแนวนโยบายแห่งรัฐจะต้องเขียนไว้เป็นหลักการกว้าง ๆ ไม่ว่าจะพรรคการเมืองใดจะเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลพรรคการเมืองนั้นหรือรัฐบาลนั้นจะกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือกระทำการให้เป็นการขัดกับแนวนโยบายแห่งรัฐมิได้

⁷⁵ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายรัฐธรรมนูญทั่วไป, (คณะกรรมการนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), น. 138.

กล่าวโดยสรุป ความหมายแนวนโยบายแห่งรัฐ (State Policy) หมายถึง นโยบายหลักซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางที่รัฐบาลจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติเกี่ยวกับนโยบายแห่งรัฐปรากฏขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับหลังหลัง ซึ่งแต่เดิมไม่เคยปรากฏมาก่อนแต่เนื่องจากความผันผวนเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง รัฐสภาอาจออกกฎหมายและรัฐบาลอาจบริหารราชการแผ่นดินผิดไปจากปรัชญาอุดมการณ์หรือแนวทางที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการ ด้วยเหตุนี้ จึงกำหนดขึ้นเป็นแนวนโยบายแห่งรัฐต้องเขียนไว้เป็นหลักการกว้าง ๆ ไม่ว่าพรรคการเมืองใดจะเข้ามาจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองนั้นหรือรัฐบาลนั้นจะกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือกระทำการให้เป็นการขัดแนวนโยบายแห่งรัฐมิได้ด้วยเหตุนี้แนวนโยบายแห่งรัฐจึงเป็นความหวังหรือความตั้งใจของผู้ร่างรัฐธรรมนูญว่ารัฐบาลควรระวังหลักในการบริหารราชการแผ่นดินและรัฐสภาควรระวังออกกฎหมายมาในรูปลักษณะใด

(3) ผลของแนวนโยบายแห่งรัฐ แนวนโยบายแห่งรัฐไม่เป็นข้อบังคับแต่เป็นคำแนะนำ รัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ว่า “บทบัญญัติในหมวดนี้ มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายและไม่เกิดสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ” หมายความว่า ถ้ารัฐสภาหรือรัฐบาลไม่ปฏิบัติตามแนวนโยบายนี้ผู้ใดจะฟ้องร้องบังคับหรือเรียกค่าเสียหายมิได้ การบังคับเป็นเรื่องในทางการเมืองมากกว่าในทางกฎหมาย เช่น เป็นช่องทางให้เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ด้วยเหตุนี้ฝ่ายบริหารจะใช้แนวนโยบายแห่งรัฐในการเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่สภาโดยให้เหตุผลว่าหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัตินี้สอดคล้องกับแนวนโยบายแห่งรัฐ

2.4 หลักการตีความกฎหมายมหาชน

ด้วยเหตุที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพไว้ในหลายหมวดหมู่ ได้แก่ หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยไม่มีการกำหนดบทบัญญัติหลักความผูกพันโดยตรงของผู้ใช้อำนาจรัฐเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวเกิดผลบังคับขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ดังนั้น ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาหลักการตีความกฎหมายมหาชนเพื่อใช้เป็นความรู้พื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้นต่อไป

2.4.1 ความหมายของการตีความกฎหมาย

ความหมายของการตีความกฎหมายนั้น มีดังนี้คือ

1) การตีความกฎหมายในความหมายอย่างกว้าง (lato sensu) หมายถึงกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์ของผู้พิพากษาในการขยายความจำกัดความหรือการแก้ไขกฎเกณฑ์ทางกฎหมายซึ่งถูกแสดงออกหรืออยู่ในรูปของกฎหมายลายลักษณ์อักษร⁷⁶

2) การตีความกฎหมายในความหมายอย่างแคบ (strict sensu) การอธิบาย (explanation) โดยผู้พิพากษาเกี่ยวกับความหมายของถ้อยคำหรือวลีที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรอื่นๆ หรือเป็นการเลือกกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย โดยได้ทำการค้นหาความหมายและนัยสำคัญและกำหนดให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ได้รับพิจารณาเรียบร้อยแล้วโดยผู้พิพากษา⁷⁷

ดังนั้น การตีความกฎหมาย หมายถึงการคิดค้นหาจากบทบัญญัติของกฎหมายโดยวิธีใช้เหตุผลตามหลักตรรกวิทยาและสามัญสำนึกเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อความของกฎหมายที่จะนำไปใช้วินิจฉัยคดีข้อพิพาทได้อย่างถูกต้องคือเหมาะสมและเป็นธรรม หรือหมายถึงการค้นหาความหมาย (meaning) และนัยสำคัญ (significance) ซึ่งอยู่เบื้องหลังของถ้อยคำที่บุคคลบางคนมีเจตนาจะกล่าวแต่หมายถึงสิ่งที่ต้องการกล่าวจริงๆ และวัตถุ (object) การตีความกฎหมายก็ต้องใช้กฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรในการตีความจะไปเอาสิ่งอื่นมาตีความไม่ได้จารีตประเพณีหลักกฎหมายทั่วไปจึงไม่ใช่วัตถุแห่งการตีความ⁷⁸

2.4.2 หลักการตีความกฎหมายในระบบชีวิตล่อว์

นิติวิธี (Auristic Method) หรือวิธีทางกฎหมาย หมายถึงความคิดและทัศนคติของนักกฎหมายที่มีต่อระบบกฎหมายของตนกล่าวคือ ทัศนคติที่มีต่อกฎหมายลายลักษณ์อักษร จารีตประเพณี คำพิพากษา หลักกฎหมายทั่วไป รวมตลอดจนวิธีคิด วิธีใช้ วิธีตีความ วิธีบัญญัติกฎหมาย แม้กระทั่งวิธีสอนวิธีศึกษาและวิธีทำกฎหมายในห้วงองงามหรือเปลี่ยนไปตามกาลเวลา โดยที่นิติวิธีเหล่านี้แทรกซึมอยู่กับตัวกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องบัญญัติ แม้จะได้บัญญัติถึงนิติวิธีไว้แต่มิได้บัญญัติไว้ทั้งหมด

⁷⁶ ประสทิธิ ปิวาวัฒนพานิช, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น. 92.

⁷⁷ ประสทิธิ ปิวาวัฒนพานิช, เพิ่งอ้าง, น. 92.

⁷⁸ สมยศ เชื้อไทย, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2553), น. 267.

หากจะเปรียบเทียบกับทกภูมายเป็นคน ตัวบทคือร่างกาย นิติวิธีก็คือวิญญาณการใช้และการตีความตามนิติวิธีระบบชีวิลลอว์⁷⁹

ในระบบชีวิลลอว์ บ่อเกิดของกฎหมายลำดับแรกคือตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพราะเชื่อว่าตัวบทกฎหมายมีความเป็นธรรมและมีเหตุผลในตัวของมันเอง กฎหมายเป็นหลักทั่วไปเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นนักกฎหมายจะนำบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้กับข้อเท็จจริงในประเด็นข้อพิพาท เรียกว่าการตีความกฎหมาย ส่วนจารีตประเพณีเป็นกฎหมายลำดับรองซึ่งอาจใช้เสริมหรือตัดทอนตัวบทกฎหมายได้ในบางครั้ง จารีตประเพณีถูกนำมาใช้เพื่อทำให้กฎหมายมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ส่วนคำพิพากษาของศาลไม่ใช่บ่อเกิดของกฎหมายแต่เป็นตัวอย่างการปรับใช้กฎหมายที่เป็นรูปธรรมในกรณีที่ไม่มียกเว้นของกฎหมายที่จะใช้กับข้อพิพาทโดยตรง นักกฎหมายมีหน้าที่อุดช่องว่างนั้นด้วยการค้นหาหลักความเป็นธรรมซึ่งแฝงอยู่ในหลักกฎหมายนั้น นอกจากนี้ความเห็นของนักกฎหมายต่อคำพิพากษาที่อยู่ในรูปของหมายเหตุท้ายคำพิพากษาก็มีความสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะหรือมุมมองของตนที่มีต่อคำพิพากษานั้นด้วย กฎหมายจึงไม่ใช่ตัวบทบัญญัติแต่คือหลักการแห่งเหตุผลที่ดำรงอยู่ในตัวบทกฎหมาย ดังนั้น การตีความกฎหมายจึงต้องตีความตามตัวอักษรโดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายในบทบัญญัตินั้นด้วย

หลักการตีความกฎหมายในระบบชีวิลลอว์⁸⁰ มีดังนี้

1) การตีความตามหลักภาษา (Grammatical Interpretation) หมายถึงการตีความตามถ้อยคำของบทกฎหมายรูปประโยคที่ใช้ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงรูปแบบการใช้ภาษาตามปกติเป็นเกณฑ์และในกรณีมีการใช้ศัพท์เฉพาะหรือคำนิยามก็ย่อมเป็นไปตามความหมายที่จึงเข้าใจกันตามรูปศัพท์นั้น นอกจากนี้การนำเอาแนวคำพิพากษาของศาลที่เคยตัดสินไว้มาช่วยอธิบายก็จัดอยู่ในการตีความตามหลักภาษาอย่างหนึ่งด้วยและโดยที่ถ้อยคำที่ใช้ อาจมีความหมายในเวลาที่ตรากฎหมายขึ้นแตกต่างจากเวลาที่ปรับใช้และตีความกฎหมายนั้นดังนั้นการตีความกฎหมายตามหลักภาษาก็ต้องคำนึงถึงความเข้าใจถ้อยคำนั้นๆ ในเวลาที่ตรากฎหมายนั้นประกอบไปด้วย

2) การตีความตามหลักทางประวัติศาสตร์ (Historical Interpretation) หมายถึงการตีความโดยวิเคราะห์ประวัติพัฒนาการและความเป็นมาของการตรากฎหมายอันได้แก่ความเป็นมาของหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ก่อนตรากฎหมายนั้นปัญหาหรือข้อขัดข้องอันเป็นเหตุแห่งการเสนอกฎหมายนั้น

⁷⁹ กิตติศักดิ์ ปรกติ, ความเป็นมาและหลักการใช้นิติวิธีในระบบชีวิลลอว์และคอมมอนลอว์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, 2551), น. 15.

⁸⁰ กิตติศักดิ์ ปรกติ, หลักการทั่วไปในการตีความกฎหมาย, (ม.ป.ท: ม.ป.พ, ม.ป.ป.), น. 48-49.

หรือเหตุผลที่ใช้ประกอบข้อเสนอการร่างกฎหมายบันทึกรายงานการประชุมรวมทั้งการแก้ไขปรับปรุง
ในระหว่างพิจารณาร่างกฎหมายและความเห็นของผู้เกี่ยวข้องด้วย

3) การตีความอย่างสอดคล้องกันเป็นระบบ (Systematic Interpretation) หมายถึงการตีความ
โดยคำนึงถึงข้อความและเหตุผลแวดล้อมของบทกฎหมายและความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของบทกฎหมาย
นั้นกับระบบกฎหมายทั้งระบบซึ่งหมายรวมถึงแต่ตำแหน่งแห่งที่แห่งบทกฎหมายการจัดหมวดหมู่การ
จัดลำดับหัวข้อเรื่องและอาร์มภพของกฎหมายทั้งนี้โดยถือว่าบทกฎหมายกับระบบกฎหมายมี
ความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพทั้งระบบมีลำดับชั้นและสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันเอง
และมีความทั่วถึงกันอย่างมีระเบียบมีเหตุผลทั้งในระดับชั้นและสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่ขัดแย้ง
กันเองและมีความทั่วถึงกันอย่างมีระเบียบมีเหตุผลทั้งในระดับภายในประเทศและระดับระหว่าง
ประเทศด้วยเช่นหลักเสรีภาพในการแสดงเจตนาหลักการผูกนิติสัมพันธ์ตามเจตนาที่แท้จริงหรือหลัก
ความรับผิดชอบมีขึ้นเมื่อมีความผิดหรือมีพฤติการณ์ที่ผู้รับผิดชอบต้องรับผิดชอบหลักความคุ้มครองผู้เกี่ยวข้อง
โดยมีการชั่งน้ำหนักประโยชน์ได้เสียในบทกฎหมายต่างๆหรือหลักสุจริตหลักกฎหมายไม่มีผล
ย้อนหลังหลักคุ้มครองความเชื่อถืออันบุคคลพึงมีแก่กันแล้วแต่มีความสัมพันธ์กันและสัมพันธ์กับ
ระบบกฎหมายทั้งระบบอย่างมีเหตุผลสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกัน เป็นต้น (๔) การตีความตามความมุ่ง
หมาย Teleological Interpretation) หมายถึงการตีความตามความมุ่งหมายหรือคุณค่าหรือตามเหตุผลที่
อยู่เบื้องหลังบทกฎหมายนั้น โดยมีได้ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้บัญญัติกฎหมายแต่อย่างใดแต่ขึ้นอยู่
กับความมุ่งหมายของบทกฎหมายนั้น โดยตัวของบทกฎหมายนั่นเองเช่นในกฎหมายแพ่งกฎหมายมุ่ง
คุ้มครองให้นิติสัมพันธ์อันเป็นผลจากเจตนาเป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงแต่ขณะเดียวกันก็มุ่งคุ้มครอง
บุคคลภายนอกผู้สุจริตและต้องเสียหายเพราะเชื่อถือในความมีผลแห่งเจตนาที่แสดงออกซึ่งมีขึ้นก็เพื่อ
คุ้มครองความมั่นคงในการติดต่อค้าขายกันความมุ่งหมายในกฎหมายอาญาก็อาจหมายถึง“ สิ่งที
กฎหมายมุ่งคุ้มครอง” หรือ“ หลักความสมควรแก่เหตุ” และ“ ความมีดุลยภาพระหว่างประโยชน์
ส่วนรวมและประโยชน์เอกชนในกฎหมายปกครองซึ่งหลักการนี้เป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยโรมันในรูป
ของ ratio legis (เหตุผลแห่งบทบัญญัติ) หรือ ratio iuris (เหตุผลแห่งกฎหมาย)

การตีความตามความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายจะต้องดูเจตนารมณ์ของ
กฎหมายฉบับนั้นมีเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมาย (Historical Interpretation) เพราะเอกสารในการร่าง
กฎหมายเป็นเครื่องช่วยในการตีความกฎหมายเพราะแท้จริงแล้วไม่มีสิ่งที่เรียกว่าเจตนารมณ์ของผู้ร่าง
กฎหมายแต่มีเจตนารมณ์ของกฎหมาย (ratio legis) แทนเมื่อกฎหมายเริ่มมีผลใช้บังคับแล้วกฎหมาย
ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพสังคมเศรษฐกิจวัฒนธรรมและความยุติธรรมเป็นสำคัญนอกจากนี้แล้วการค้นหา

เจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากอีกทั้งรายงานการประชุมร่างกฎหมายก็ปะปนไปด้วยทัศนคติส่วนตัวของผู้ร่างหรือมีเหตุผลทางการเมืองจึงไม่ควรให้ผู้ใช้อกฎหมายไปค้นหาทัศนคติของคนไม่ก็คนแต่ควรค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายแทนและยิ่งระยะเวลาทอดน่านไปเท่าใดการค้นหาเจตนารมณ์ของผู้ร่างก็ยิ่งทำได้ยากขึ้นเท่านั้น⁸¹

2.4.3 หลักการเฉพาะในการตีความรัฐธรรมนูญ

หลักการเฉพาะในการตีความรัฐธรรมนูญหลักทั่วไปในการตีความรัฐธรรมนูญซึ่งไม่แตกต่างไปจากการตีความกฎหมายสายลักษณะอักษรอื่นในทางคำราได้มีการพัฒนาหลักการเฉพาะบางประการที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบกับหลักทั่วไปในการตีความรัฐธรรมนูญ⁸² ซึ่งได้แก่

1) หลักความเป็นเอกภาพของรัฐธรรมนูญหลักการนี้เรียกร้องให้ผู้ตีความรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาตีความรัฐธรรมนูญทั้งฉบับอย่างเป็นเอกภาพกล่าวคือจะต้องตีความบทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญให้สอดคล้องกันไม่ตีความให้บทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญขัดแย้งกันเอง

2) หลักการมีผลบังคับในทางปฏิบัติของบทบัญญัติทุกบทบัญญัติในกรณีที่เกิดการขัดแย้งกันระหว่างบทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญผู้ตีความรัฐธรรมนูญจะต้องไม่มีความให้บทบัญญัติใดบทบัญญัติหนึ่งมีผลใช้บังคับเต็มที่และการที่บทบัญญัตินั้นมีผลใช้บังคับเต็มที่ส่งผลให้บทบัญญัติอีกบทบัญญัติหนึ่งไม่สามารถใช้บังคับได้การตีความรัฐธรรมนูญที่ถูกต้องในกรณีที่บทบัญญัติสองบทบัญญัติขัดแย้งกันเมื่อเกิดข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรมขึ้นคือการตีความให้บทบัญญัติทั้งสองนั้นใช้บังคับได้ทั้งคู่โดยอาจจะลดขอบเขตการบังคับใช้ของบทบัญญัติทั้งสองลงไม่ให้เกิดการขัดแย้งกันเช่นการขัดแย้งกันระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นกับสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เป็นต้น

3) หลักการเคารพภารกิจขององค์กรตามรัฐธรรมนูญในการตีความรัฐธรรมนูญองค์กรตามรัฐธรรมนูญจะต้องตระหนักถึงภารกิจที่รัฐธรรมนูญมอบหมายให้แก่ตนและจะต้องเคารพอำนาจและภารกิจทางรัฐธรรมนูญขององค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญองค์กรตามรัฐธรรมนูญจะต้องไม่มีความอำนาจหน้าที่ของตนให้ขัดกับหลักการแบ่งแยกภารกิจตามรัฐธรรมนูญ (หรือที่เราเข้าใจกันในเรื่องของหลักการแบ่งแยกอำนาจ) เช่นศาลรัฐธรรมนูญจะต้องระมัดระวังว่าแม้ตนมีอำนาจควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ตราขึ้น โดยองค์กรนิติบัญญัติตนก็ไม่มีอำนาจในอันที่จะปฏิบัติภารกิจในการตรากฎหมายแทนองค์กรนิติบัญญัติได้ซึ่งหมายความว่าศาลรัฐธรรมนูญจะต้อง

⁸¹ ประสทธิ ปิววัฒนพานิช, *เพ็ญอ้าง*, น. 95.

⁸² วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, “การใช้การตีความกฎหมายมหาชน,” *ในการใช้การตีความกฎหมาย*, พิรุณา ดิงศภัทย์, บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: กองทุนศาสตราจารย์จิตติดิ้งศภัทย์, 2552), น. 345-346.

ตรวจสอบว่ากฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญอย่างไรแต่จะตีความอำนาจของตนไปจนถึงขั้นวินิจฉัยว่ากฎหมายที่สภาตราขึ้นขัดต่อรัฐธรรมนูญเพียงเพราะคนเห็นว่ากฎหมายฉบับนั้นไม่มีความเหมาะสมในทางนิติบัญญัติไม่ได้เพราะเท่ากับศาลรัฐธรรมนูญก้าวล่วงเข้าไปแสดงเจตจำนงในการบัญญัติกฎหมายแทนองค์กรนิติบัญญัติเสียเอง

4) หลักบรรณภาพแห่งรัฐธรรมนูญ หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการตีความรัฐธรรมนูญที่สืบเนื่องมาจากหลักความเป็นเอกภาพของรัฐธรรมนูญกล่าวคือในการตีความเพื่อแก้ปัญหาทางรัฐธรรมนูญนั้นผู้ที่ความจะต้องตีความรัฐธรรมนูญไปในทางที่ส่งเสริมให้รัฐธรรมนูญมีความมั่นคง

5) หลักความมีผลบังคับเป็นกฎหมายโดยตรงของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหลักการข้อนี้กำหนดว่าในการตีความรัฐธรรมนูญนั้นจะต้องตีความให้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมีกำลังบังคับทางกฎหมายให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ผู้มีความรัฐธรรมนูญจึงเลี่ยงการตีความที่ส่งผลให้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมีลักษณะเป็นเพียงนโยบายเท่านั้นเว้นแต่บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญจะแสดงให้เห็นในตัวเองว่ามุ่งหมายให้มีลักษณะเป็นแนวนโยบายไม่ใช่มุ่งก่อตั้งสิทธิเรียกร้องในทางมหาชนให้แก่ราษฎร

จากการศึกษาหลักทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และหลักการตีความกฎหมายมหาชน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าข้อกำหนดบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไม่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าว ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำความรู้ในบทที่ 2 ไปใช้วิเคราะห์ปัญหาในการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้นในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญของต่างประเทศและประเทศไทย

ในบทนี้ผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาให้เห็นถึงมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในทางระหว่างประเทศ อันได้แก่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และพิจารณาสาระสำคัญอันเป็นขอบเขตเนื้อหาของข้อกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวของรัฐธรรมนูญต่างประเทศ อันได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐรัสเซีย สาธารณรัฐเกาหลี และญี่ปุ่น รวมถึงมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 หลักเกณฑ์การส่งผู้ร้ายข้ามแดนและข้อยกเว้นการส่งผู้ร้ายข้ามแดนตามพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551 แนวคิดและสาระสำคัญเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และหลักการสำคัญของสิทธิกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

3.1 มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในทางระหว่างประเทศ

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในทางระหว่างประเทศตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการกำหนดมาตรการในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมในทางสากล เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ให้สอดคล้องกับหลักการสากล

3.1.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน¹ (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) คือการประกาศเจตนารมณ์ในการร่วมมือระหว่างประเทศที่มีความสำคัญในการวางกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก ซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ให้การรับรองตามข้อมติที่ 217 A (III) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ซึ่งประเทศสมาชิกของสหประชาชาติได้ลงคะแนนเสียงรับรองให้ประกาศใช้เพื่อเป็นมาตรฐานร่วมกันในการปกป้องและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในการประชุมสมัชชาแห่งสหประชาชาติ สมัยสามัญ สมัยที่ 3 กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส

แนวคิดและหลักการสิทธิมนุษยชน

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” ในอดีตยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จนกระทั่งมีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติแล้วจึงได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับนานาชาติ ซึ่งในกฎบัตรสหประชาชาติได้กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้หลายแห่ง เช่น ในอารัมภบท มีข้อความที่กล่าวถึงความมุ่งหมายของสหประชาชาติไว้ว่า “เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อในสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษยชาติ To Reaffirm Faith in Fundamental Human Rights, in the Dignity and Worth of the Human Person...” ในทางวิชาการมักไม่มีการให้คำนิยามความหมายของสิทธิมนุษยชน นอกจากมีการพยายามอธิบายคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ว่า “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัวและสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพโลก” นั้น หมายถึงสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรี มีเกียรติศักดิ์ประจำตัว สิทธิมนุษยชนไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึงสิทธิที่มีตามธรรมชาติซึ่งติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยมีความเป็นสากลและมีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือกติกานูสัญญาข้อตกลงต่างๆระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ทุกประเทศทั่วโลกให้การรับรอง

การก่อตั้งองค์การสหประชาชาติมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำหน้าที่ในการดูแลความมั่นคงปลอดภัยและรักษาสันติภาพของโลก ความมุ่งหมายของสหประชาชาติหากพิจารณาตามข้อความในอารัมภบท และข้อ 1 ของกฎบัตรสหประชาชาติและความมั่นคงระหว่างประเทศ มีด้วยกัน 4 ประการ ดังนี้

¹ กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR),” Retrived 29 Jan 2019, from <http://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/udhr-th-en.pdf>.

1) เพื่อชำระไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยที่ประเทศต่าง ๆ จะดำเนินมาตรการร่วมกันอย่างจริงจังเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

2) เพื่อพัฒนาสัมพันธไมตรีระหว่างประชาชาติทั้งปวง โดยยึดหลักแห่งความเท่าเทียมกันและโดยเคารพในสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพของประชาชน

3) เพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม มนุษยธรรมและส่งเสริมสนับสนุนการเคารพสิทธิมนุษยชน โดยปราศจากความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา เพศ หรือภาษา และ

4) เพื่อเป็นศูนย์กลางสำหรับประสานการดำเนินการและความร่วมมือของนานาประเทศ สำหรับหน้าที่ของภาคีสมาชิกตามที่กำหนดไว้ในข้อ 56 ของกฎบัตรสหประชาชาติระบุไว้ คือให้ความร่วมมือต่อสหประชาชาติในการดำเนินการใดๆ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนทั่วโลก และส่งเสริมสนับสนุนการเคารพสิทธิมนุษยชนภายในประเทศของปวงสมาชิก ได้แก่ การให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชน การปรับปรุงระบบกฎหมายภายในประเทศให้ได้ตามมาตรฐานของสหประชาชาติ เป็นต้น รวมทั้งหน้าที่ในการตรวจสอบในกรณีที่มีการละเลยต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นอีกด้วย ด้วยบทบัญญัติขององค์การสหประชาชาติดังกล่าว ต่อมาจึงได้มีความร่วมมือในการจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ขึ้น และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ.1948) สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศในกลุ่มแรกที่ทำให้การรับรองปฏิญญาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปฏิญญาสากลไม่ใช่กฎหมายจึงขาดสภาพบังคับกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น แต่โดยเนื้อหาของปฏิญญาสากลถือได้ว่าเป็นมาตรฐานของสิทธิมนุษยชนที่นานาประเทศยอมรับ หลายประเทศได้นำหลักการของปฏิญญาสากลดังกล่าวไปเป็นต้นแบบในการจัดทำระบบกฎหมายของตนให้สอดคล้องกับมาตรฐานของนานาอารยประเทศ²

สำหรับขอบเขตของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ประกอบด้วย 30 ข้อ มีเนื้อหาแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก ปรากฏในคำปรารภ ข้อ 1 และข้อ 2 กล่าวถึงหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่ว่ามนุษย์มีสิทธิติดตัวมาแต่เกิดมีศักดิ์ศรี มีความเสมอภาคกัน ดังนั้น จึงห้ามเลือกปฏิบัติต่อมนุษย์และควรปฏิบัติต่อกันเสมือนเป็นพี่น้อง สิทธิมนุษยชนนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลทุกประเทศที่จะสร้างหลักประกันแก่ทุกชีวิตด้วยการเคารพ หลักการของสิทธิเสรีภาพที่ปรากฏในปฏิญญานี้ เพื่อให้สิทธิมนุษยชนเป็นมาตรฐานร่วมกันสำหรับการปฏิบัติ

² อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : วิทยุชน, 2553), น. 27.

ต่อกันของผู้คนในสังคมทั้งในประเทศและระหว่างประเทศอันจะเป็นพื้นฐานแห่งเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก

ส่วนที่สอง ปรากฏในข้อ 3 ถึงข้อ 21 กล่าวถึงสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Civil and Political Rights) อันได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายทุกแห่งหน³ สิทธิความเสมอภาคตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการยุ้งให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว⁴ สิทธิที่จะได้รับบำนาญอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย⁵ สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศไปต่างถิ่นโดยพลการ⁶ สิทธิในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและการกระทำผิดอาชญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหา⁷ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาชญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดีและจะถือบุคคลใด ๆ ว่ามีความผิดทางอาชญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใด ๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาชญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่ได้กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษอันหนักกว่าที่ใช้อยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาชญาขึ้นไม่ได้⁸

ส่วนที่สาม ข้อ 22 ถึงข้อ 27 กล่าวถึงสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (Economic Social and Cultural Rights)

ส่วนที่สี่ ข้อ 28 ถึงข้อ 30 กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคล สังคม และรัฐ โดยการที่จะต้องดำเนินการสร้างหลักประกันให้มีการคุ้มครองสิทธิที่ปรากฏในปฏิญญานี้ให้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง ห้ามรัฐกระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนและจำกัดสิทธิของบุคคลไม่ให้ใช้สิทธิมนุษยชนละเมิดสิทธิของผู้อื่น สังคม และโลก

³ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 6.

⁴ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 7.

⁵ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 8.

⁶ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 9.

⁷ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 10.

⁸ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 11.

3.1.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) หลังจากที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ ก็มีการแปลเจตนาและขยายข้อความของหลักการดังกล่าวให้ละเอียด ด้วยการร่างเป็นกติการะหว่างประเทศที่มีผลบังคับทางกฎหมายขึ้น 2 ฉบับ คือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) โดยสหประชาชาติได้มีมติรับรองกติการะหว่างประเทศทั้ง 2 ฉบับ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม ค.ศ. 1966 และมีผลบังคับใช้ ใน ค.ศ. 1976 ประเทศต่าง ๆ ได้เข้าเป็นภาคีจนถึงปัจจุบัน 134 ประเทศ สำหรับในกรณีของประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีของกติการะหว่างประเทศทั้ง 2 ฉบับ เมื่อพ.ศ. 2539 และ พ.ศ. 2542 ตามลำดับ สำหรับ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีโดยการภาคยานุวัติและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2540

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) ได้กำหนดความหมายของคำว่า สิทธิพลเมือง (Civil Rights)⁹ หมายถึง การที่พลเมืองของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐสมัยใหม่สามารถกระทำได้ ภายใต้กรอบของกฎหมายบ้านเมืองของสังคมนั้น ด้วยเหตุนี้ สิทธิพลเมืองจึงซ้อนทับอยู่กับสิทธิทางการเมือง (Political Rights) เนื่องจากในสังคมและการเมืองการปกครองสมัยใหม่นั้น เสรีภาพจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่ระบบการเมืองและระบบกฎหมายจะต้องธำรงรักษาไว้ หากพลเมืองทุกคนมีเสรีภาพอย่างไม่จำกัด การใช้เสรีภาพของพลเมืองคนหนึ่งก็อาจนำมาซึ่งการละเมิดการมีเสรีภาพของพลเมืองคนอื่นในรัฐได้ ดังนั้น เสรีภาพของพลเมืองจึงต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายที่รัฐกำหนดว่าสิ่งใดที่พลเมืองไม่อาจกระทำเพราะจะเป็นการละเมิดเสรีภาพของผู้อื่นหรือสิ่งใดที่พลเมืองสามารถกระทำได้อย่างอิสระ โดยปราศจากการควบคุมของรัฐ โดยกำหนดความหมายของสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หรือสิทธิทางแพ่งและสิทธิทางการเมือง คือ ความคุ้มครองและสิทธิประโยชน์ที่มอบให้พลเมืองทุกคนตามกฎหมาย สิทธิพลเมืองนั้นเป็นสิทธิที่แยกออกจาก “สิทธิมนุษยชน” และ “สิทธิธรรมชาติ” กล่าวคือสิทธิพลเมืองเป็นสิทธิที่มอบให้โดยชาติและมีอยู่ภายในเขตแดนนั้น ในขณะที่สิทธิธรรมชาติหรือสิทธิมนุษยชนนั้น เป็นสิทธิที่นักวิชาการจำนวนมากอ้างว่าปัจเจกบุคคลมีอยู่แต่กำเนิดโดยธรรมชาติ

⁹ Kurian, George Thomas (2011). The encyclopedia of political science. Washington: CQ Press.

สำหรับสาระสำคัญของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อบท ซึ่งแบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้

วรรคอารัมภบท กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งหน้าที่ของรัฐที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับสิทธิทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน

ส่วนที่ 1 (ข้อบทที่ 1) กล่าวถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (Right of Self-Determination)

ส่วนที่ 2 (ข้อบทที่ 2 - 5) กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐภาคีที่รับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล รวมถึงการห้ามการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทาง เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด โดยจะดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติภายในประเทศ ประกันว่าบุคคลที่ถูกละเมิดจะได้รับ การเยียวยา ไม่ว่าจะบุรุษหรือสตรีจะได้รับสิทธิพลเมืองและการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน การลิดรอนสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉิน และการห้ามการตีความกติกาในอันที่จะไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพอื่น ๆ ลง

ส่วนที่ 3 (ข้อบทที่ 6-27) กล่าวถึงสาระของสิทธิในส่วนที่เป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ สิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย การจับกุมหรือควบคุมบุคคลจะกระทำโดยอำเภอใจมิได้ บุคคลจะถูก ลิดรอนเสรีภาพของตนมิได้ ยกเว้น โดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ใน กฎหมาย¹⁰ สิทธิของบุคคลทั้งปวงที่ถูกลิดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์¹¹ บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกัน ในการพิจารณาของศาลและคณะตุลาการในการพิจารณาคดีอาญาซึ่งต้องหาว่ากระทำผิดหรือการ พิจารณาคดีเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน สิทธิได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดย คณะตุลาการซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายมีอำนาจ มีความเป็นอิสระ และเป็นกลาง สื่อมวลชนและ สาธารณชนอาจถูกห้ามเข้าฟังการพิจารณาคดีทั้งหมดหรือบางส่วนก็ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือความมั่นคงของชาติในสังคมประชาธิปไตยหรือเพื่อความจำเป็น เกี่ยวกับส่วนได้เสียในเรื่องชีวิตส่วนตัวของคุณ์ หรือในสภาพการณ์พิเศษซึ่งศาลเห็นว่าจำเป็น อย่างยิ่ง สิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด

¹⁰ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, ข้อบทที่ 9.

¹¹ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, ข้อบทที่ 10.

สิทธิที่จะได้รับหลักประกันต่าง ๆ ในการพิจารณาคดีอาญา เช่น สิทธิที่จะได้รับแจ้งโดยพลันซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและเหตุแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้ สิทธิที่จะมีเวลา และได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกได้ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้าเกินความจำเป็น สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าบุคคลนั้น และสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายที่ตนเลือก สิทธิที่บุคคลจะได้รับความแข็งแรงให้ทราบถึงสิทธิในการมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย หากบุคคลนั้น ไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย เป็นต้น¹² สิทธิของบุคคลไม่ต้องรับผิดทางอาญาเพราะกระทำหรืองดเว้นกระทำการใดซึ่งในขณะที่กระทำไม่เป็นการผิดอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศ และจะลงโทษให้หนักกว่าโทษที่มีอยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดอาญาไม่ได้¹³

จะเห็นได้ว่ามีการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่ สิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกาย สิทธิในกระบวนการพิจารณาด้วยความเสมอภาคในการพิจารณาของศาล และคณะตุลาการในการพิจารณาคดีอาญา สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม รวมถึงสิทธิอันเป็นหลักประกันต่าง ๆ ในการพิจารณาคดีอาญา

ส่วนที่ 4 (ข้อบทที่ 28 – 45) กล่าวถึงการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee - HRC) ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจสอบการปฏิบัติตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รวมถึงพันธกรณีในการเสนอรายงานของรัฐภาคี การยอมรับอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และขั้นตอนการพิจารณาข้อร้องเรียน

ส่วนที่ 5 (ข้อบทที่ 46 – 47) กล่าวถึงการห้ามการตีความไปในทางขัดกับกฎหมายระหว่างประเทศอื่น ๆ รวมทั้งการมิให้ ตีความในการที่จะลดทอนสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ส่วนที่ 6 (ข้อบทที่ 48 – 53) กล่าวถึงการเข้าเป็นภาคี และการแก้ไขเพิ่มเติมกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

3.2 มาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศ

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของต่างประเทศ โดยเน้นศึกษาบทบัญญัติการรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐรัสเซีย สาธารณรัฐเกาหลี และญี่ปุ่น เป็นต้น

¹² กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, ข้อบทที่ 14.

¹³ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, ข้อบทที่ 15.

3.2.1 สหรัฐอเมริกา

1) แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา

แนวความคิดในการกำหนดสิทธิและเสรีภาพและขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นแนวความคิดมาจากประเทศทางตะวันตกโดยสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่มีบัญญัติรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร พัฒนาการทางสังคมของสหรัฐอเมริกาแสดงให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ให้ความสนใจต่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมาก นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกายังเป็นต้นแบบของรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ให้กับหลายประเทศในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชนเนื่องจากเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของโลกที่ได้นำความคิดทฤษฎีการเมืองต่าง ๆ มาวิเคราะห์และออกแบบโครงสร้างการเมืองการปกครองให้เหมาะสมกับประเทศที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ โดยมีโครงสร้างทางการเมืองตามหลักการแบ่งแยกอำนาจมีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ที่ทันสมัยท่ามกลางเปลี่ยนแปลงของโลกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน¹⁴ โดยหลักการสิทธิและเสรีภาพในเรื่องรัฐบาลมีอำนาจจำกัด (Limited Government) มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกด้วยสิทธิและเสรีภาพบางประเภท มีการกำหนดไว้ในตัวบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญตั้งแต่แรก เช่น สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง (ex post facto laws) ซึ่งปรากฏในมาตรา 1 ข้อ 9 แต่สิทธิและเสรีภาพได้ถูกรับรองและคุ้มครองครั้งใหญ่ในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 1 ถึง 10 เรียกกันว่า “Bill Rights” และโดยผลของรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 14 ทำให้สิทธิและเสรีภาพเกือบทั้งหมดที่รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันมลรัฐด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการของบทบัญญัติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอันควรพึงสังเกต ได้แก่¹⁵ ประการแรก รัฐธรรมนูญคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยคุ้มครองจากการกระทำของรัฐเท่านั้น ไม่ครอบคลุมไปถึงการกระทำของเอกชนด้วยตนเอง ยกเว้นกรณีเดียวคือกรณีตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 13 ซึ่งเป็นการห้ามเอาคนลงเป็นทาสบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมใช้บังคับไปถึงการกระทำของเอกชนด้วยหลักการที่ว่ารัฐธรรมนูญมีผลบังคับผูกพันเฉพาะการกระทำของรัฐเท่านั้น เรียกกันว่า “State Action Doctrine” และประการที่สอง ในระยะแรกหลังจากที่มีการใช้บังคับรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 1 ถึง 10 (Bill of Rights) บทบัญญัติในเรื่องสิทธิและเสรีภาพนั้นมีผลบังคับใช้เฉพาะการกระทำของรัฐบาลกลางไม่มีผลผูกพันไปถึงระดับมลรัฐหรือระดับท้องถิ่น

¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา,” วารสารกฎหมายปกครอง, เล่ม 24, ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 1, น. 77.

¹⁵ มานิตย์ จุมปา, ดร.พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2552), น. 33.

จนกระทั่งเมื่อศาลฎีกาได้ตัดสินวางหลักเป็นบรรทัดฐานว่า สิทธิและเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเกือบทั้งหมด มีผลผูกพันในระดับรัฐและระดับท้องถิ่น

2) โครงสร้างของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา

โครงสร้างของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน¹⁶ คือส่วนที่หนึ่ง เป็นเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่มีมาตั้งแต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญครั้งแรกในปีค.ศ.1783 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 7 มาตรา และส่วนที่สอง เป็นบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา (Amendment) นับจนถึงปัจจุบันได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งได้มีการรับรองให้สัตยาบันรวมทั้งสิ้น 27 ครั้ง การแก้ไขครั้งสำคัญเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 1-10 ที่เป็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า Bill of Rights ซึ่งได้รับการให้สัตยาบันเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 1791

3) ขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชาวอเมริกันที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วพบว่า มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างค่อนข้างครอบคลุมทุกด้าน โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพตามพัฒนาการของรัฐและเงื่อนไขในการรวมกันเป็นสหพันธรัฐตามช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันออกไป นอกจาก Bill of Rights แล้วกฎหมายรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกายังกำหนดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ในมาตราอื่น ๆ ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งต่อมา ซึ่งขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาแบ่งออกได้เป็นหมวดหมู่ โดยผู้เขียนจะขอสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

3.1) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 สิทธิในคดีอาญา “บุคคลใดจะถูกพิจารณาคดีในความผิดอาญาที่มีโทษประหาร หรือความผิดอาญาที่น่าอับอายไม่ได้ เว้นแต่คณะลูกขุนใหญ่จะได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษรให้มีการดำเนินคดีนั้นได้ ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นในกองทัพบกหรือกองทัพเรือหรือในทหารกองหนุน เมื่ออยู่ในหน้าที่ทหารในเวลาแห่งสงครามหรือมีอันตรายสาธารณะ บุคคลใดจะถูกพิจารณาพิพากษาหรือลงโทษในความผิดเดียวกันซ้ำอีกไม่ได้ บุคคลใดจะถูกบังคับให้การที่เป็นโทษแก่ตนเองในคดีอาญาใด ๆ ไม่ได้ บุคคลใดจะถูกจำกัดสิทธิในชีวิตเสรีภาพหรือทรัพย์สินโดยปราศจากหลักศุภนิติกระบวนการไม่ได้ บุคคลใดจะถูกยึดทรัพย์สินเพื่อใช้สำหรับสาธารณะโดยปราศจากการจ่ายค่าทดแทนที่เป็นธรรมไม่ได้” แบ่งออกเป็น¹⁷

¹⁶ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา,” วารสารกฎหมายปกครอง, เล่ม 24, ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 1, น. 77.

¹⁷ มานิตย์ จุมปา, ดร.พรสันต์ เลียงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2552), น. 162-168.

ก. การคุ้มครองสิทธิในทางอาญาโดยการกำหนดให้มีคณะลูกขุนใหญ่พิจารณาพยานก่อนเริ่มการดำเนินคดี (Grand Jury) ให้ความคุ้มครองสิทธิในทางอาญาของบุคคลในการถูกดำเนินคดีอาญาในความผิดอาญาที่ฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายในระดับสหรัฐ (Federal Crime) ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรง ต้องได้รับการพิจารณาจากคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อพิจารณาว่าพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการมีอยู่นั้น มีน้ำหนักเพียงพอที่จะดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือไม่ เมื่อเห็นว่าพยานหลักฐานหนาแน่นพอที่จะมีการดำเนินคดีอาญาต่อศาลตามกระบวนการวิธีพิจารณาคดีอาญาต่อไป การพิจารณาของคณะลูกขุนใหญ่จะเป็นความลับ ไม่ผูกติดกับหลักห้ามรับฟังพยานหลักฐานซึ่งลูกขุนใหญ่พิจารณาว่าคดีมีหลักฐานหนาแน่นพอที่จะให้มีการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาต่อไปได้หรือไม่ ส่วนคณะลูกขุนปกติเป็นผู้พิจารณาว่าจำเลยในคดีนั้นเป็นผู้กระทำความผิดตามที่มีการฟ้องร้องหรือไม่ อย่างไรก็ตาม สิทธินี้จะไม่อาจใช้ได้ต่อกรณีการพิจารณาคดีเกี่ยวกับทหารในศาลทหารซึ่งหมายความว่าไม่มีคณะลูกขุนใหญ่คอยพิจารณาพยานก่อนเริ่มการดำเนินคดีทหารกระทำความผิดและสิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนใหญ่นี้ไม่ผูกพันมลรัฐให้ต้องปฏิบัติตาม

ข. สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำในข้อเท็จจริงเดียวกัน (Double Jeopardy) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 ได้ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่จะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาในข้อเท็จจริงเดียวกัน (Double Jeopardy) ในคดีอาญาที่ได้มีการดำเนินกระบวนการคดีไปแล้วไม่ว่าผลแห่งคดีจะสามารถลงโทษจำเลยได้หรือศาลยกฟ้องไป เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่อาจดำเนินคดีกับบุคคลดังกล่าว สำหรับการกระทำความผิดที่ได้มีการพิจารณาคดีไปแล้วได้อีก ข้อเท็จจริงเรื่องเดียวกันที่เป็นการกระทำความผิดอาญาแต่ถูกดำเนินคดีในศาลทั้งระดับสหรัฐและมลรัฐ ศาลฎีกาแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินไว้ว่าไม่เป็นการละเมิดต่อหลักการในเรื่อง Double Jeopardy เพราะมลรัฐกับสหรัฐเป็นคนละระบบกฎหมายและต่างรัฐบาลกันคือรัฐบาลกลางกับรัฐบาลมลรัฐ ซึ่งหลักการในเรื่อง Double Jeopardy จะไม่ห้ามการดำเนินคดีซ้ำในกรณีที่กระบวนการพิจารณาคดีถูกยกเลิกหรือมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่ผิดพลาด เช่น ในกรณีที่คณะลูกขุนไม่อาจหาข้อสรุปในการพิจารณาข้อเท็จจริงในคดีอาญาได้จนเป็นเหตุทำให้ศาลต้องสั่งยกเลิกคณะลูกขุนแล้วคัดสรรลูกขุนชุดใหม่เข้ามาทำหน้าที่ การพิจารณาคดีต่อลูกขุนชุดใหม่นี้ไม่ถือว่าเป็นกรณี Double Jeopardy เพราะการพิจารณาโดยคณะลูกขุนในชุดแรกยังไม่แล้วเสร็จ นอกจากนี้ ในกรณีที่จำเลยในคดียื่นอุทธรณ์คำตัดสินของศาลล่างต่อศาลสูงหรือยื่นอุทธรณ์ต่อศาลสูงเพื่อให้เพิ่มโทษจำเลยก็ไม่ถือว่าเป็นขัดกับหลัก Double Jeopardy และในกรณีที่อัยการได้ดำเนินคดีอาญาไปแล้ว แม้คดีจะเสร็จสิ้นไปจากศาลโดยไม่มีการลงโทษจำเลย ญาติพี่น้องของผู้เสียหายก็มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากจำเลยคนดังกล่าวเป็นคดีแพ่งได้และการพิจารณาคดีแพ่งไม่ถือว่าเป็นขัดต่อหลัก Double Jeopardy

ค. สิทธิที่จะไม่ให้การที่เป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง (Right against Self-Incrimination) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 คุ่มครองบุคคลที่จะไม่ให้การใด ๆ ที่จะเป็นปฏิปักษ์แก่ตน (Right against Self-incrimination) จะเห็นได้ว่า เมื่อตำรวจจับกุมผู้ต้องหาที่กระทำความผิดอาญา ตำรวจต้องแจ้งสิทธิประการนี้ให้ทราบด้วยประโยคที่คุ้นหูผู้คนคือว่า “คุณมีสิทธิที่จะไม่พูดสิ่งที่คุณพูดจะไยยันคุณในชั้นศาล (You have the right to remain silent. Anything you do say can be sued against you in a court of law)” คุ่มครองบุคคลไม่ให้ถูกบังคับจากเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็ ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนที่จะพูดหรือให้การในสิ่งใด ๆ ที่อาจเป็นเหตุทำให้ตนเอง ต้องถูกดำเนินคดีอาญา สิทธินี้ยังคงมีอยู่ในตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา แม้ตัวบุคคลนั้นจะกระทำความผิดนั้นจริงหรือไม่ก็ตาม ก็ได้รับความคุ้มครองจากการไม่ถูกบังคับให้การใด ๆ จะเป็นโทษแก่ตัวเองหรือกล่าวได้ว่าจำเลยมีสิทธิที่จะเงียบไม่พูดไม่ต่อสู้อคดี ๆ ใดเลยก็ได้ เพราะจะเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อแสดงต่อคณะลูกขุนและศาลว่าจำเลยคือผู้กระทำความผิดตามฟ้อง

ง. สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากหลักศุภนิติกระบวนการ (Due Process of Law) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 ได้ให้สิทธิแก่บุคคลที่จะได้รับการคุ้มครองจากหลักศุภนิติกระบวนการ (Due Process of Law) ซึ่งเป็นหลักการที่มีกำเนิดมาตั้งแต่ยุคสมัยที่อังกฤษมีการทำมหาบัตร (Magna Carta 1215) ซึ่งจำกัดอำนาจกษัตริย์อังกฤษในการลงโทษบุคคลใดโดยกษัตริย์จะลงโทษบุคคลใด ต่อเมื่อเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยหลักการนี้มีพื้นฐานมาจากแนวคิดที่ว่ารัฐจะกระทำการใดตามอำเภอใจของตนไม่ได้แต่ต้องกระทำการใด ๆ อย่างยุติธรรมตามกฎหมายเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยหลักศุภนิติกระบวนการ มีสาระหรือเนื้อหาที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก กระบวนการในการที่บุคคลใดจะถูกทำให้สูญเสียชีวิตเสรีภาพสิทธิประโยชน์ในทรัพย์สินจะต้องดำเนินการไปอย่างยุติธรรมรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องดำเนินการตามกระบวนการที่ยุติธรรม ทั้งกระบวนการทางแพ่งและทางอาญาเพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากการใช้อำนาจรัฐ Procedural Process ซึ่งได้รับการคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 โดยรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะถูกบังคับให้ต้องผูกพันที่จะต้องดำเนินการตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคล เช่น การพิจารณาคดีต้องกระทำโดยมีคณะลูกขุน การได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐมีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานแสดงต่อลูกขุนและศาลให้เห็นอย่างสิ้นสงสัยว่าจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้กระทำความผิด (Beyond a Reasonable Doubt) เป็นต้น นอกจากนี้ ในคดีแพ่งรัฐไม่สามารถเพิกถอนหรือลดทอนเสรีภาพและสิทธิในทรัพย์สินโดยปราศจากการดำเนินการตามกระบวนการที่ยุติธรรม เช่น รัฐไม่สามารถเพิกถอนสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยปราศจากการแจ้งให้บุคคลนั้นทราบและเปิด

โอกาสให้มีการชี้แจงโต้แย้งคัดค้านการเพิกถอนสิทธินั้น (Goldberg v. Kelly, 397 U. S. 254 (1970) โรงเรียนรัฐจะลงโทษพักการเรียนนักเรียนได้ต้องเปิดโอกาสให้มีการโต้แย้งคัดค้านเสียก่อน (Goss v. Lopez, 419 U. S. 565 (1975) เป็นต้น ประการที่สอง บุคคลมีสิทธิที่จะใช้สิทธิเสรีภาพพื้นฐานต่าง ๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐโดยปราศจากเหตุผลที่เหมาะสมและยุติธรรม โดยกฎหมายที่รัฐตราขึ้นมาเพื่อกำหนดความประพฤติของบุคคลนั้นต้องเป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาไม่ละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ (Substantive Due Process) โดยผลของรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 14 ทำให้หลักสิทธิกระบวนการนี้ครอบคลุมและผูกพันไปถึงระดับมลรัฐด้วย (Incorporation) หลักสิทธิกระบวนการนั้น ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงกรณีการกระทำของรัฐอื่น ๆ ที่มีผลเป็นการกระทบต่อสิทธิในชีวิตเสรีภาพหรือทรัพย์สินของบุคคลอีกด้วย เช่น การเนรเทศบุคคลออกนอกประเทศ ต้องเปิดโอกาสให้มีการโต้แย้งคัดค้านก่อนมีคำสั่งเนรเทศ

3.2) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา “ในการดำเนินคดีอาญาทั้งหลายผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็ว และเปิดเผยโดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐและในบริเวณที่ซึ่งการทำความผิดได้เกิดขึ้นซึ่งอาณาเขตนี้จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าอย่างแน่นอน กฎหมายมีสิทธิได้รับการแจ้งให้ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการเรียกพยานที่ตนต้องการและมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้คดี”¹⁸

ก. สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยมีคณะลูกขุน (Right to a Jury Trial) ในคดีอาญา รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 ให้สิทธิที่จำเลยจะได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน (Jury Trial) โดยลูกขุน (Jury) คือกลุ่มของบุคคลที่ทำหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงที่พิพาทกันในศาลว่ามีข้อเท็จจริงยุติอย่างไร ลูกขุนจะทำหน้าที่ภายใต้คำสั่งของผู้พิพากษาที่สั่งการ ภายใต้กฎหมายลูกขุนและประชุมแล้วมีมติว่าข้อเท็จจริงที่รับฟังในศาลสมควรเชื่อและฟังเป็นอย่างไรแล้วยื่นมตินั้นต่อผู้พิพากษาบทบาทของลูกขุนกับผู้พิพากษาในกระบวนการพิจารณาคดีนั้น จะมีการแบ่งแยกกันโดยลูกขุนจะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินข้อเท็จจริงในคดีว่าข้อเท็จจริงที่มีการกล่าวอ้างและสืบพยานกันในศาลนั้น ในขณะที่ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วนั้น มีข้อสังเกตว่าในทางปฏิบัติหลังจากที่คณะลูกขุนตัดสินแล้วว่าข้อเท็จจริงยุติเป็นเช่นใด ผู้พิพากษาจะแจ้งหรือแนะนำแก่คณะลูกขุนว่าข้อกฎหมายที่จะใช้กับคดีนั้น ๆ เป็นอย่างไร และคณะลูกขุนจะทำการลง

¹⁸ มานิตย์ จุมปา, ดร.พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2552), น. 170-175.

ความเห็นและตัดสินว่าคณะลูกขุนเห็นว่าคดีนี้ควรตัดสินอย่างไร ซึ่งโดยปกติแล้วผู้พิพากษาก็จะตัดสินตามที่คณะลูกขุนลงความเห็นไว้ เว้นแต่ ผู้พิพากษาจะมีความเห็นว่าหากตัดสินคดีตามความเห็นของคณะลูกขุนจะเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายอย่างชัดเจน

ข. สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็ว (Right to a Speedy Trial) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 รับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วเพื่อไม่ให้ต้องควบคุมตัวจำเลยไว้นานจนเกินไป จึงต้องให้มีการพิจารณาคดีโดยเร็ว อีกทั้งหากมีการพิจารณาคดีที่ล่าช้า พยานหลักฐานต่าง ๆ อาจไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะใช้พิสูจน์ความผิดของจำเลย นอกจากนั้น ในกรณีพยานบุคคล หากการพิจารณาคดีไม่รวดเร็วพยานบุคคลอาจย้ายถิ่นฐานหรือความจำไม่ชัดเจนเหมือนช่วงเกิดเหตุการณ์ใหม่ ๆ หรือพยานอาจเสียชีวิตก่อนเบิกความต่อศาลก็อาจเป็นไปได้ ทั้งนี้มีคำกล่าวกันว่า “ความยุติธรรมที่ล่าช้าคือการปฏิเสธความยุติธรรม (Justice Delayed is Justice Denied)” ในระดับสหรัฐรัฐสภาได้ตรากฎหมายที่ชื่อว่า “The Speedy Trial Act of 1974” กำหนดระยะเวลาให้มีการพิจารณาคดีโดยเร็ว โดยกำหนดให้อัยการต้องนำคดีขึ้นฟ้องต่อศาลภายในเวลา 100 วัน นับแต่จับกุมตัวผู้ต้องหาได้ นอกจากนั้นในระดับมลรัฐก็ยังมีการประกาศใช้กฎหมายทำนองเดียวกันนี้

ค. สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย (The Public Trial Guarantee) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 รับรองสิทธิในการได้รับพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผยต่อสาธารณะซึ่งหมายความว่า กระบวนพิจารณาคดีอาญาในศาลต้องดำเนินการ โดยเปิดเผยบุคคลทั่วไปสามารถเข้าฟังการพิจารณาได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองจำเลยที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีโดยลับ เพราะการพิจารณาคดีโดยลับ อาจเป็นช่องทางให้มีการพิจารณาคดีโดยมิชอบด้วยกฎหมายได้ ตลอดจนการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยยังเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เพราะประชาชนจะได้รับรู้เกี่ยวกับการพิจารณาคดีอาญาว่ามีการดำเนินการอย่างไร อย่างไรก็ดี สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยอาจถูกสละหรือจำกัดได้โดยจำเลยมีสิทธิที่จะสละสิทธิในการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยและผู้พิพากษาก็มีอำนาจ ในการจำกัดการเข้าฟังการพิจารณาในคดีบางประเภทที่มีเหตุผลสำคัญเช่น เพื่อป้องกันการข่มขู่พยานหรือความสงบเรียบร้อยในห้องพิจารณาคดี เป็นต้น

ง. สิทธิในการได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา (Right to Be Informed of Criminal Charges) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 รับรองสิทธิในการได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาไว้เพราะสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุนสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยจะไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้แก่จำเลยได้ หากจำเลยไม่รู้แน่ชัดว่าตนถูกกล่าวหาในเรื่องใดเพราะเหตุใด

จ. สิทธิในการเผชิญหน้ากับพยานที่ให้การเป็นผลร้ายแก่ตน (Right to Be Confronted by Adverse Witnesses) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 รับรองสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสืบพยานต่อหน้าเพื่อที่จำเลยจะได้ถามค้าน (Cross-Examine) พยานเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าคุณและศาลเห็นว่าพยานมีความน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใดตลอดจนการที่พยานต้องมาเบิกความในศาลย่อมทำให้คณะลูกขุนได้เห็นพยานอย่างใกล้ชิดเพียงพอที่จะพิจารณาได้ว่าคำเบิกความของพยานน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใดแต่อย่างไรก็ตามในบางกรณีอาจมีการสืบพยานลับหลังจำเลยหรือไม่ให้มีการเผชิญหน้าโดยตรงกับจำเลยได้เมื่อมีเหตุผลจำเป็น เช่น ในคดีที่เหยื่อเป็นเด็กอาจมีการให้เด็กเบิกความผ่านโทรทัศน์วงจรปิดได้ (Maryland v. Craig, 497 U. S. 836 (1990) เป็นต้น

ฉ. สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความ (Right to Assistance of Counsel) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 รับรองสิทธิในการมีทนายความของจำเลยไว้โดยสิทธินี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายค่าทนายหรือจัดหาทนายได้หรือไม่ เพราะหากจัดหาทนายเองไม่ได้เป็นหน้าที่รัฐที่ต้องจัดหาทนายความให้จำเลยแต่สิทธิประการนี้ เป็นเพียงการจัดการจัดหาทนายความให้ไม่ได้รับประกันว่าทนายความที่จัดหาให้ นั้น จะสู้คดีให้จนทำให้จำเลยชนะคดีฟื้นความรับผิดทางอาญา ซึ่งสิทธิในการมีทนายและการที่รัฐต้องจัดหาทนายความให้ นี้ไม่ครอบคลุมไปถึงคดีแพ่งสิทธิในการมีทนายความนี้ให้คำปรึกษา ไม่ได้จำกัดเฉพาะในการพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น แม้แต่ในชั้นการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ต้องหาที่มีสิทธินี้อยู่ (Escobedo v. Illinois, 378 U. S. 478 (1964)

3.3) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 7 สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนในคดีแพ่ง “ในคดีที่ฟ้องตามกฎหมายคอมมอนลอว์อันมีทุนทรัพย์ในการฟ้องร้องเกินกว่าสี่สิบลีหรือสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนจะเกิดขึ้น และข้อเท็จจริงที่ได้มีการพิจารณาไปแล้ว โดยคณะลูกขุนจะไม่มี การตรวจสอบอีกในศาลใดแห่งสหรัฐให้ต่างไปจากกฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย¹⁹

ก. สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนในคดีแพ่ง รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 7 รับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีจากคณะลูกขุนในคดีแพ่งที่มีการฟ้องร้องตามกฎหมายคอมมอนลอว์อันมีทุนทรัพย์พิพาทเกินกว่า 20 เหรียญ เช่น คดีฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการกระทำละเมิด การฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการผิดสัญญาในการเข้าร่วมจัดตั้งบริษัท เป็นต้น แม้ตัวบทจะระบุว่าเป็นการฟ้องตามกฎหมายคอมมอนลอว์แต่ก็มีการปรับใช้กับการฟ้องร้องคดีตามกฎหมายที่รัฐตราขึ้นด้วย เช่น การฟ้องร้องในประเด็นเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศในการจ้างงาน หรือการฟ้องร้องกรณีให้ผู้ให้เช่าปฏิเสธไม่ให้เช่า เพราะเลือกปฏิบัติต่อเชื้อชาติอันฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญ

¹⁹ มานิตย์ จุมปา, ดร.พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2552), น. 176-177.

ที่รัฐสภาตราขึ้น (Curtis Loether U. S. 189 1974) เป็นต้น ลูกขุนในคดีแพ่งนี้มีความแตกต่างกับลูกขุนในคดีอาญาบางประการ เช่น จำนวนลูกขุนในคดีแพ่งปกติต้องไม่น้อยกว่า 6 คนในขณะที่คดีอาญามีจำนวนคน การลงมติของลูกขุนในคดีอาญาปกติต้องเป็นมติเอกฉันท์ แต่ในคดีแพ่งปกติอาศัยเสียงข้างมาก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีแพ่งโดยมีลูกขุนนี้มีอยู่เฉพาะในศาลระดับสหรัฐเท่านั้น ไม่ครอบคลุมไปถึงคดีแพ่งที่พิจารณาในศาลมลรัฐ

ข. ข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิจารณาโดยลูกขุนแล้วจะไม่ถูกตรวจสอบซ้ำอีกโดยศาลระดับสหรัฐ รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 7 รับรองสิทธิในการพิจารณาคดีโดยลูกขุนในคดีแพ่งต่อไปว่า ข้อเท็จจริงใดที่ได้รับการพิจารณาโดยลูกขุนตามที่กฎหมายที่กฎหมายคอมมอนลอว์กำหนดไว้แล้วย่อมไม่อาจมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงนี้อีก โดยศาลในระดับสหรัฐอเมริการับบัญญัติไว้สืบเนื่องมาจากคดี Bushell ในปี ค.ศ. 1670 ผู้พิพากษาของอังกฤษเข้ามาตรวจสอบลูกขุนที่ปฏิเสธไม่ค้นหาข้อเท็จจริงในคดีที่มีการกล่าวหา William Penn ว่ามีการจัดการชุมนุมโดยผิดกฎหมายหรือละเมิดศาลได้ลงโทษลูกขุนที่ปฏิเสธดังกล่าวเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ทำนองนี้ไว้จึงเป็นที่มาที่ต้องมีการบัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ

3.4) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 8 การประกันตัว การปรับและการลงโทษ “ต้องไม่มีการเรียกเงินประกันตัวหรือกำหนดค่าปรับสูงเกินกว่าความจำเป็นต้องไม่มีการลงโทษอย่างโหดร้ายหรือผิดปกติวิสัย”²⁰

ก. การห้ามไม่ให้มีการกำหนดจำนวนเงินหรือหลักทรัพย์ในการประกันตัวสูงเกินกว่าความจำเป็น (No Excessive Bail) รับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการประกันตัวโดยไม่ถูกกำหนดเงินหรือหลักประกันที่สูงเกินกว่าความจำเป็น โดยเงินหรือหลักทรัพย์ที่วางไว้เป็นประกันการได้รับประกันตัวภายหลังที่บุคคลถูกจับกุมในคดีอาญา จะมีการริบเป็นของรัฐ หากผู้ที่ได้รับการประกันตัวออกไปนั้น ไม่มารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐตามระยะเวลาที่กำหนด แต่จะมีการคืนเงินหรือหลักประกันทั้งหมด หากมีการมารายงานตัวตามกำหนดระยะเวลา แนวคิดในการให้ประกันตัวผู้ต้องหาเพื่อไม่ต้องถูกควบคุมตัวนี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงหลักการพื้นฐานที่ว่าบุคคลจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด ดังนั้น ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจึงไม่ควรที่จะถูกควบคุมตัวอยู่ในระหว่างที่ยังไม่มีคำตัดสินอันถึงที่สุดของศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด นอกจากนั้น การได้รับการประกันตัวยังช่วยให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้นสามารถเตรียมตัวในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่ต้องควบคุมตัวบุคคลนั้นไว้ โดยเจ้าหน้าที่รัฐการที่รัฐธรรมนูญต้องให้หลักประกันว่า จะไม่มีการเรียกเงินหรือหลักประกันในการประกันตัวสูงเกินกว่าความจำเป็นนั้น

²⁰ มานิตย์ จุมปา, ดร.พรสันต์ เลียงบุญเลิศชัย, รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตราพร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2552), น. 178-180.

เพราะหากมีการเรียกเงินประกันสูงเกินกว่าความจำเป็นเฉพาะคนที่มีความฐานะร่ำรวยเท่านั้น ที่จะได้รับ การประกันตัวคนธรรมดาทั่วไปไม่อาจประกันตัวได้ การกำหนดเงินหรือหลักประกันเพื่อการ ประกันตัวนั้นต้องกำหนดในจำนวนที่เหมาะสมเพียงพอที่จะทำให้ผู้ได้รับประกันตัวต้องมารายงาน ตัวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยไม่หลบหนีการพิจารณาคดี แต่อย่างไรก็ดี ในคดีที่มีเหตุผลสำคัญคือมีความ เสี่ยงว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจะหลบหนีหรือหากได้รับการอันตัวออกไปแล้วจะ ไปยุ่งเกี่ยว ช่มชู้พยาน ก็อาจมีการไม่อนุญาตให้ประกันตัวได้ รัฐสภาได้ตรากฎหมายที่ชื่อว่า “The Ball Reform Act of 1981” ให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาในระดับสหรัฐมีอำนาจที่จะปฏิเสธไม่ให้ประกัน ตัวผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดได้ หากเห็นว่าการปล่อยตัวไปชั่วคราวนี้จะเป็นอันตรายซึ่งศาล ฎีกาได้วินิจฉัยไว้ว่ากฎหมายฉบับนี้สามารถจะบังคับได้ไม่เป็นการขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (United States v. Salerno, 481 U. S. 739 (1987))

ข. การห้ามไม่ให้มีการกำหนดค่าปรับสูงเกินสมควร (Prohibit Excessive Fines) รับรอง สิทธิของบุคคลที่จะกำหนดค่าปรับสูงเกินสมควรจากรัฐซึ่งไม่ครอบคลุมไปถึงกรณีที่ศาลกำหนด ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Punitive Damages) กำหนดในคดีแพ่งที่ให้จำเลยต้องชดใช้ให้โจทก์ ทั้ง เรื่องการห้ามไม่ให้มีการกำหนดเงินหรือหลักทรัพย์ในการประกันตัวสูงเกินความจำเป็นและการ ห้ามไม่ให้กำหนดค่าปรับสูงเกินสมควรใช้บังคับแต่ในระดับสหรัฐไม่บังคับไปถึงระดับมลรัฐ

ค. การห้ามไม่ให้มีการลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติ (Prohibition against Cruel and Unusual Punishment) ห้ามไม่ให้มีการลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติซึ่งแม้จากถ้อยคำที่ใช้ในขณะมี การขกร่างรัฐธรรมนูญ จะแสดงให้เห็นว่ามุ่งที่จะควบคุมวิธีการลงโทษที่น่ากลัวในสมัยนั้นเช่น การ ทรมาน (Torture) การประหารชีวิตแบบผูกติดกับเสาแล้วเผา การประหารชีวิตโดยการตรึงกางเขน เป็นต้น ต่อมาก็มีการตีความขยายหลักการนี้ให้ครอบคลุมไปถึงความได้สัดส่วนของการกำหนดโทษกับ ความผิดที่ได้กระทำลงอีกด้วย ตัวอย่างเช่น คดีที่ศาลตัดสินว่าเจ้าหน้าที่รัฐทำเอกสารปลอมศาลมลรัฐ ได้กำหนดโทษจำคุก 15 ปีให้ทำงานหนักควบคุมตรวจตราตลอดชีวิต และตัดสิทธิต่าง ๆ ในทางแพ่ง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการลงโทษมากเช่นนี้เป็นการลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติ (Cruel and Unusual) เพราะกำหนดระยะเวลาจำคุกยาวนาน ไม่ได้สัดส่วนกับความผิดที่ได้กระทำลงไป นอกจากนั้น ยังมี การตีความให้ขยายหลักการห้ามไม่ให้มีการลงโทษด้วยวิธีโหดร้ายและผิดปกติให้รวมตลอดจนไปถึง วิธีการในการที่ราชทัณฑ์ใช้ในการจองจำนักโทษด้วย เช่น การคุมขังนั้นได้กระทำไปด้วยวิธีการที่ถูก สุขลักษณะหรือไม่มีการรักษาพยาบาลนักโทษอย่างเพียงพอหรือไม่เจ้าหน้าที่ปกป้องนักโทษจากการ ถูกนักโทษอื่นทำร้ายอย่างเพียงพอหรือไม่ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม การห้ามไม่ให้มีการลงโทษด้วยวิธี โหดร้ายและผิดปกตินี้ใช้ได้กับเฉพาะการลงโทษในทางอาญาเท่านั้น ไม่รวมไปถึงการลงโทษในทาง แพ่งอื่น ๆ เช่น การที่ครูใช้ไม้ตีนักเรียนที่ปฏิบัติฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของโรงเรียน เป็นต้น

3.2.2 สหพันธรัฐรัสเซีย

1) ความเบื้องต้นเกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซีย

เนื่องจากสหพันธรัฐรัสเซียเคยถูกปกครองในระบบกษัตริย์มาก่อน โดยมีราชวงศ์ต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันปกครองประเทศภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามสถานภาพของสังคมในแต่ละยุคสมัยแต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงมีอยู่เหมือนกันก็คือ การที่ประชาชนไม่สามารถที่จะควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองได้จนกระทั่งในช่วงศตวรรษที่ 19 ในสมัยของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ซึ่งสหพันธรัฐรัสเซียแพ้สงครามให้กับประเทศญี่ปุ่นส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงและประชาชนไม่พอใจการปกครองของกษัตริย์เป็นอย่างมาก หลังจากนั้นพรรคบอลเชวิค (Bolsheviks) โดยการนำของวลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) ได้ทำการปฏิวัติเข้ายึดอำนาจการบริหารปกครองประเทศแล้ว จึงได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบบสังคมนิยมประกอบด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสหภาพโซเวียตเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่มากแต่ละท้องถิ่นก็ห่างจากเมืองหลวงในแต่ละท้องถิ่นจึงมีอำนาจปกครองตนเองสูง ภายหลังจากการปฏิวัติเสร็จสิ้นในปี ค.ศ. 1917 รัฐบาลส่วนกลางจึงต้องรวมศูนย์อำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางและรัฐบาล ได้ยกเลิกระบบกฎหมายพระเจ้าซาร์หรือที่เรียกว่า “Tsarist Legislation” และมีการนำกฎหมายสังคมนิยม (Socialist Law) เข้ามาใช้แทนรวมถึงมีการบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ เพื่อรวบรวมระบบกฎหมายท้องถิ่นทั้งหมดเข้ามาสู่ส่วนกลางจนกลายเป็นกฎหมายแห่งชาติ²¹ เมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบกษัตริย์มาเป็นระบบสังคมนิยมซึ่งมีเป้าประสงค์เพื่อให้สังคมกลายเป็นคอมมิวนิสต์ที่สมบูรณ์แท้จริง²² กล่าวคือมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นความเชื่อที่ให้ความสำคัญแก่ชุมชนเป็นใหญ่ดังนั้นสิทธิและกรรมสิทธิ์ของส่วนตนจึงมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์หรือเศรษฐกิจของส่วนรวมบทบาทของกฎหมายในระบบสังคมนิยม (The Socialist legal systems) จึงจำเป็นจะต้องดำเนินไปในวิถีทางเดียวกัน²³ กล่าวคือต้องเกี่ยวพันให้สังคมกลายเป็นคอมมิวนิสต์ในที่สุดกฎหมายจึงแบ่งเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือกฎหมายรูปแบบสังคมนิยมและกฎหมายรูปแบบที่ไม่ใช่สังคมนิยม²⁴ โดยทฤษฎีของมาร์กซิสต์และแนวความคิดของ

²¹ Thomas C. Owen, *The Corporation under Russian Law, 1800-1917: A Study in Tsarist Economic Policy*, (New York: Cambridge University Press, 2002), p. 189.

²² บุญศรี มีวงศ์ไผ่, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), น. 297.

²³ ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), น. 158.

เลนินถูกนำไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการกระตุ้นการจัดการองค์กรทางการเมืองและรัฐธรรมนูญเช่น แนวความคิดของสังคมนิยมที่ปราศจากชนชั้น (Marxian class theory) การบริหารงานโดยหมู่คณะ (The Collegiality) หลักการรวมศูนย์ประชาธิปไตย (Democratic centralism) หลักกฎหมายเป็นโครงสร้าง ส่วนบน (The Superstructure) ทฤษฎีวิวัตนิยมประวัติศาสตร์และวิภาษวิธี (The doctrine of historical materialism and dialectics)²⁵ เป็นต้น โครงสร้างของรัฐธรรมนูญทั้งสี่ฉบับดังกล่าวนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือภายในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะเน้นย้ำถึงการประกาศความเป็นภาวะผู้นำของชนชั้นแรงงานหรือชนชั้นกรรมาชีพในแต่ละรัฐธรรมนูญก็ยังคงต้องการระบบแบบโซเวียตหรือ มีสภาโดยใช้อำนาจผ่านทางรัฐบาล อีกทั้งยังแสดงให้เห็นบทบาทความสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งสหภาพโซเวียต (Communist Parties of the Soviet Union หรือ CPSU) ที่มีสถาบันของรัฐรวมถึงสภานิติบัญญัติด้วย²⁶

2) กรอบแนวความคิดของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย

ในอดีตอิทธิพลและแนวความคิดที่มาจากคาร์ลมาร์กซ์ และเลนินได้เป็นแรงผลักดันหลักให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมืองและรัฐธรรมนูญของสหพันธรัฐรัสเซียเป็นอย่างมากซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ต่อไปนี้

2.1) แนวความคิดเดิมตามทฤษฎีที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของลัทธิมาร์กซ์ ศาสตราจารย์ ดร.อุคม รัฐอมฤตได้อธิบายไว้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของลัทธิมาร์กซ์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรก ทศนะของลัทธิมาร์กซ์ต่อระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญสองส่วนคือ ส่วนที่หนึ่ง ลัทธิมาร์กซ์เป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาทำให้การปกครองดีขึ้นและก้าวหน้ามากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับระบอบอิตาลีโดยในยุคศักดินา ส่วนที่สอง ลัทธิมาร์กซ์มองว่าระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภามุ่งคุ้มครองชนชั้นที่มีทรัพย์สินอย่างเหนียวแน่น โดยเลนินยอมรับว่าการปกครองระบบรัฐสภามีความก้าวหน้ามากกว่าระบอบการปกครองในยุคกลาง และสิทธิการออกเสียงเลือกตั้งถือว่าเป็นมาตรการที่บ่งบอกถึงความก้าวหน้าตามทศนะของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ สภานิติบัญญัติเป็นผลผลิตที่มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับชนชั้นและระบบทุนนิยมสมัยใหม่ส่วนเลนินได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สาระสำคัญของการ

²⁴ จิรนิติ หะวานนท์, “ระบบศาลและกระบวนการยุติธรรมของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต,” *คูลพาห*, เล่ม 4, ปีที่ 36, น.33-34 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2532).

²⁵ โปรตดู ชาญชัย แสงศักดิ์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ: แนวความคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), น. 167.

²⁶ อุคม รัฐอมฤต, “กฎหมายรัฐธรรมนูญจีน,” *โครงการวิจัยคณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2544, น. 21.

ปกครองในระบบรัฐสภาทุนนิยมคือการตัดสินใจทุกสองถึงสามปีต่อครั้งว่าใครในหมู่ชนชั้นผู้ปกครองคือผู้ที่ทำหน้าที่กคจีและปราบปรามประชาชนลักษณะเช่นนี้ไม่เพียงแต่เกิดขึ้นเฉพาะการปกครองระบบรัฐสภาภายใต้ระบบพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญเท่านั้นแม้แต่สาธารณรัฐที่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดก็เป็นเช่นเดียวกัน²⁷

2.2) ความหมายของรัฐธรรมนูญตามแนวความคิดของนักวิชาการ นักวิชาการรัสเซีย ความหมายของรัฐธรรมนูญไว้ ดังนี้

ศาสตราจารย์บาคไรย์ มาร์ท วิคเตอร์ โรวิช (Baglai M.V.) ได้ให้นิยามรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียว่ารัฐธรรมนูญนั้นเป็นปทัสถาน (Norm) หรือบรรทัดฐานซึ่งควบคุมตัวบทกฎหมายที่รัฐประกาศใช้กับราษฎร โดยได้อธิบายเพิ่มเติมว่าปทัสถานหรือมาตรฐานกลางอันเป็นสาระของรัฐธรรมนูญหมายถึงกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบวิธีการจัดตั้งรัฐบาลและมีการระบุอำนาจและขอบเขตแห่งการใช้อำนาจและความสัมพันธ์กับปัจเจกชน (เอกชนหรือบุคคลภายในรัฐ) หรือกลุ่มชนและองค์การรวมทั้งกับสังคมในระดับมหภาค

ศาสตราจารย์มิชิน อาฟกุสต์ อเล็กเซวิช (Mishin A.A.) ได้ให้นิยามของรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียว่า เป็นบรรทัดฐานทางกฎหมายที่มีค่าบังคับสูงกว่ากฎหมายของรัฐอื่นทั้งยังเป็นการจัดตั้งสิทธิขั้นพื้นฐานในทางการเมืองเศรษฐกิจและระบบกฎหมายของรัฐรวมถึงยังเป็นการกำหนดสถานะทางกฎหมายและกำหนดสิทธิหน้าที่ของรัฐและบุคคลอีกด้วย

ผู้เขียนจึงขอก้าวโดยสรุปถึงนิยามความหมายของรัฐธรรมนูญว่าเป็นกฎหมายหลักหรือมาตรฐานกลางในการวางกฎเกณฑ์เพื่อปกครองบ้านเมืองและการมีสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและหน่วยงานต่างๆ ภายในสังคม โดยกำหนดเป็นแนวกว้างที่กฎหมายอื่นจะมาขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญมิได้ นอกจากนี้ยังมีการให้นิยามความหมายของรัฐธรรมนูญตามแนวความคิดของฝั่งตะวันตกและเอเชียที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันและน่าสนใจเพิ่มเติมอีก เช่น ความเห็นของศาสตราจารย์เฮอร์แมน ไฟเนอร์ (Herman Finer) ซึ่งได้ให้นิยามความหมายของรัฐธรรมนูญว่า ได้แก่ กฎเกณฑ์บังคับขั้นมูลฐานไม่ว่าจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายหรือไม่ก็ตาม แต่จะต้องเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานของรัฐบาล²⁸ และความเห็นของผู้ช่วยศาสตราจารย์พรชัย เลื่อนฉวี ได้อธิบายว่า “รัฐธรรมนูญหมายถึงกฎหมาย

²⁷ อุดม รัฐอมฤต, “กฎหมายรัฐธรรมนูญจีน,” โครงการวิจัยคณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, น. 17.

²⁸ ชูชีวรรณ ดมิศานนท์, “กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย: ศักยภาพคุ้มครองและตรวจสอบอำนาจรัฐและการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ,” วารสารกฎหมาย, ปีที่ 8, ฉบับที่ 16, น.47 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558).

ชั้นมูลฐานของรัฐซึ่งกล่าวถึงกฎเกณฑ์ที่จัดวางระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นกฎหมายที่อยู่ในฐานะสูงกว่ากฎหมายอื่นๆ ทั้งปวงซึ่งกฎหมายอื่นๆ จะมีวิธีการจัดทำหรือมีข้อความที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงกฎเกณฑ์การปกครองทางการเมืองอย่างกว้างที่กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดรูปบริหารในทางการเมืองของรัฐหรือประเทศ²⁹

2.3) ลักษณะของรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย รัฐธรรมนูญนั้นสามารถแบ่งแยกประเภทได้ในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทซึ่งวัตถุประสงค์ในการจำแนกประเภทของรัฐธรรมนูญนั้นก็เพื่อที่จะศึกษาเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญเป็นสำคัญประเภทของรัฐธรรมนูญนั้นสามารถจำแนกได้หลายกรณี เช่น แบ่งแยกตามวิธีการบัญญัติแบ่งแยกตามเนื้อหาหรือแบบวิธีแบ่งแยกตามวิธีการแก้ไขและแบ่งแยกตามกำหนดระยะเวลาการใช้ โดยรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียนั้นมีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายความว่ารัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติรวมอยู่ในเอกสารฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับกำหนดถึงระเบียบแห่งอำนาจสูงสุดในรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเช่นว่านี้ต่อกันและกันกฎเกณฑ์การปกครองประเทศ และได้จัดทำด้วยวิธีการที่แตกต่างจากการจัดทำกฎหมายธรรมดา รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรนี้จะมีความชัดเจนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองของรัฐและความมั่นคงมากกว่ารัฐธรรมนูญจารีตประเพณีดังนั้นเมื่อมีการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญย่อมเห็นได้ชัดเจนกว่ารัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น มีความยืดหยุ่นน้อยกว่ารัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและอาจกล่าวได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียที่มีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญที่แก้ไขยากกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญกระทำได้ยากและซับซ้อนกว่าการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายธรรมดา ทั้งนี้ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียมีทั้งหมด 137 มาตราประกอบด้วยเนื้อหาสาระสำคัญ 2 ส่วน ในส่วนที่ 1 จะมีจำนวน 9 บทย่อย และส่วนที่ 2 ว่าด้วยเรื่องบทสรุปและบทเฉพาะกาล

โครงสร้างส่วนที่ 1 มีรายละเอียดสำคัญประกอบด้วย

บทที่ 1 ว่าด้วยเรื่องหลักการพื้นฐานของระบบรัฐธรรมนูญ (Basic of Constitutional System) มาตรา 1 ถึงมาตรา 16

บทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมือง (Rights and Liberties of Man and Citizen) มาตรา 17 ถึงมาตรา 64

²⁹ พรชัย เลื่อนฉวี, กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2550), น. 4-5.

บทที่ 3 ว่าด้วยเรื่องโครงสร้างของสหพันธรัฐ (Federal Structure) มาตรา 65 ถึงมาตรา 79

บทที่ 4 ว่าด้วยเรื่องประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (President of the Russian Federation) มาตรา 80 ถึงมาตรา 93

บทที่ 5 ว่าด้วยเรื่องสภาแห่งสหพันธรัฐ (Federal Assembly) มาตรา 94 ถึงมาตรา 109

บทที่ 6 ว่าด้วยเรื่องรัฐบาลแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (Government of the Russian Federation) มาตรา 110 ถึงมาตรา 117

บทที่ 7 ว่าด้วยเรื่องอำนาจตุลาการ (Judicial Authority) มาตรา 118 ถึงมาตรา 129

บทที่ 8 ว่าด้วยเรื่องรัฐบาลปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น (Local Self-Government) มาตรา 130 ถึงมาตรา 133

บทที่ 9 ว่าด้วยเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญและการทบทวนรัฐธรรมนูญ (Constitutional Amendments and Revisions) มาตรา 134 ถึงมาตรา 137

3) ขอบเขตเนื้อหาของสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญรัสเซีย³⁰

อารัมภบทของรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ได้บัญญัติไว้ว่า พวกเราประชาชนหลากหลายเชื้อชาติแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย รวมตัวเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยมีชะตากรรมร่วมกันที่มีต่อแผ่นดินของเราจึงได้สถาปนาสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ชน สันติภาพและความปรองดองของพลเมือง รักษาไว้ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศในทางประวัติศาสตร์ สืบทอดหลักการที่เป็นที่ยอมรับกัน โดยสากลของความเท่าเทียมกันและให้ประชาชนมีสิทธิในการตัดสินใจในการปกครองด้วยตนเอง เคารพต่อความทรงจำที่มีต่อบรรพบุรุษซึ่งได้ถ่ายทอดความรักที่มีต่อปิตุภูมิ ความเชื่อในสิ่งที่ดีงาม และความยุติธรรมมายังเรา พันฟูความเป็นเอกราชของรัสเซียและยืนยันความแน่วแน่ที่มีต่อหลักประชาธิปไตย พยายามสร้างความมั่นใจในเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีและความเจริญรุ่งเรืองของรัสเซียสืบสานความรับผิดชอบต่อปิตุภูมิของเราก่อนถึงชนรุ่นปัจจุบันและชนรุ่นหลัง การสำนึกว่าตัวเราเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกจึงให้การรับรองรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียได้กำหนดหลักการสำคัญอันเกี่ยวข้องกับหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพไว้ในหมวด 1 หลักการพื้นฐานของระบบรัฐธรรมนูญ ดังนี้ กำหนดให้รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียมีอำนาจบังคับทางกฎหมายสูงสุดโดยตรงและให้บังคับใช้ทั่วดินแดนแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ทั้งนี้ กฎหมายและรัฐบัญญัติต่าง ๆ ที่ได้รับการรับรอง

³⁰ “สำนักภาษาต่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,” สืบค้นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2561, จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/admin_souvance/ewt_dl_link.php?nid=95

ในสหพันธรัฐรัสเซียยอมไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย และกำหนดให้หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาลปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น ข้าราชการ พลเมืองและสมาคมเอกชน ต่าง ๆ มีพันธะผูกพันในการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย³¹ นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียได้กำหนดหลักการสำคัญอันเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพไว้ใน หมวด 2 สิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมือง ดังนี้ กลุ่มครองสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมืองโดยรัฐยอมได้รับการรับรองในสหพันธรัฐรัสเซียและทุกคนยอมมีเสรีภาพที่จะปกป้องสิทธิและเสรีภาพของตนในทุกวิถีทางที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย³² การรับรองความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตนในทางการศาลและเจ้าหน้าที่รัฐอาจถูกฟ้องร้องเกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำหรือการละเว้นการกระทำขององค์กรของรัฐและรัฐบาลปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นได้³³ สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีของตนในศาลโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีนั้น ๆ ตามกฎหมาย ซึ่งผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีของตนโดยคณะลูกขุนตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ³⁴ ได้รับการรับรองสิทธิในการรับความช่วยเหลือตามมาตรฐานในทางกฎหมายและตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเช่นนั้นต้องไม่เสียค่าตอบแทน และบุคคลใดที่ถูกกักกัน คมขัง โดยถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ (ที่ปรึกษากฎหมายเพื่อผู้คดี) ในทันทีที่มีการคุมขังการจำคุกหรือถูกขังกล่าวหาดังกล่าว³⁵ สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาย่อมได้รับการพิจารณาว่าไม่มี ความผิดจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความผิดตามที่ระบุไว้ในกฎหมายแห่งสหพันธรัฐและได้รับการยืนยันโดยคำพิพากษาของศาลให้ได้รับโทษตามกฎหมายและสิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ความสงสัยในความผิดของบุคคลหนึ่งให้มีความเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกกล่าวหา³⁶ ได้รับความคุ้มครองกรณีไม่อาจตัดสินว่าผู้ใดกระทำผิดซ้ำสองครั้งในความผิดทางอาญาครั้งเดียวกันและในลักษณะเดียวกัน ในกระบวนการยุติธรรมนั้น ไม่อนุญาตให้ใช้หลักฐานที่ได้มาโดยการละเมิดกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ ทุกคนที่ถูกตัดสินว่ากระทำผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาของศาลชั้นสูงขึ้นไป ทั้งนี้ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 15.

³² รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 45.

³³ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 46.

³⁴ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 47.

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 48.

³⁶ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 49.

แห่งสหพันธรัฐ รวมทั้งที่มีสิทธิในการขอภัยโทษหรือการลดหย่อนโทษ³⁷ ผู้ใดย่อมไม่ถูกผูกมัดในทางกฎหมายที่จะส่งมอบหลักฐานสามัญหรือภรรยาและญาติสนิทอันจะนำไปสู่การพิสูจน์ความผิดของบุคคลที่ถูกตัดสิน โดยกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ กฎหมายแห่งสหพันธรัฐย่อมครอบคลุมคดีอื่น ๆ อันว่าด้วยการปลดเปลื้องจากพันธะที่จะเบิกความ และสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมและการใช้ตำแหน่งหน้าที่ในทางที่มีขอบเขตได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายทั้งนี้ให้รัฐจัดหาช่องทางให้บุคคลเหล่านั้น ได้รับความเป็นธรรมและค่าชดเชยความเสียหายอันพึงได้รับ³⁸ รายการสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียย่อมไม่ให้ตีความไปในทางที่เป็นการปฏิเสธหรือบั่นทอนสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยสากล ในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียย่อมไม่มีการรับรองกฎหมายใดที่เป็นการยกเลิกหรือบั่นทอนสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมืองอาจถูกจำกัดโดยกฎหมายแห่งสหพันธรัฐก็ต่อเมื่อเป็นเรื่องที่จำเป็นต่อการปกป้องหลักการขั้นพื้นฐานของระบบรัฐธรรมนูญศีลธรรมสุขภาพและผลประโยชน์อันชอบด้วยกฎหมายของผู้อื่นเพื่อการป้องกันประเทศและความมั่นคงแห่งรัฐ³⁹

3.2.3 สาธารณรัฐเกาหลี

1) แนวคิดและความเป็นมาของรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของสาธารณรัฐเกาหลีประกาศใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1948 ภายหลังจากก่อตั้งประเทศเป็นสาธารณรัฐขึ้นใน วันที่ 15 สิงหาคม ในปีเดียวกัน จากนั้นได้มีการปรับปรุงแก้ไข 9 ครั้ง ครั้งสุดท้ายได้กระทำขึ้นในปี ค.ศ. 1987 ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของการแก้ไขในแต่ละครั้งนั้น เป็นในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจของประธานาธิบดี และแบบแผนการเลือกตั้งเป็นหลัก โดยรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลีฉบับปัจจุบัน⁴⁰ ประกอบด้วยคำกล่าวนำ มาตราต่าง ๆ รวม 130 มาตรา โดยแยกออกเป็น 10 บท และมีภาคผนวกอีกจำนวน 6 บท รัฐธรรมนูญฉบับนี้ระบุว่า สาธารณรัฐเกาหลีเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยของปวงชนซึ่งมีสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกันทุกคนสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ความเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยไม่แบ่งแยกตาม เพศ ศาสนา และ สถานภาพทางสังคม ทุกคนมีอิสรภาพในการเคลื่อนย้ายและการเลือกที่อยู่อาศัย มีสิทธิในการออกเสียง และการดำรงตำแหน่งสาธารณะ มีสิทธิในการได้รับการ

³⁷ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 51.

³⁸ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 52.

³⁹ รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย, มาตรา 55.

⁴⁰ สำนักภาษาต่างประเทศ สำนักงานเลขานุการสภาผู้แทนราษฎร, แหล่งที่มา

ช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีที่ถูกจับกุมหรือกักขัง มีสิทธิในการยื่นอุทธรณ์ในกรณีที่ถูกจับกุมหรือกักขัง มีสิทธิในการขอให้เร่งการทำการสอบสวน มีสิทธิในการปกปิดเรื่องราวในการติดต่อสื่อสาร และเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา การพูด และการชุมนุม นอกเหนือสิทธิพื้นฐานและเสรีภาพพื้นฐานที่ได้รับการคุ้มครองแล้ว และยังกำหนดให้รัฐจะดำเนินการทุกวิถีทางที่จะทำ ให้ประชาชนมีโอกาสที่จะได้รับสิทธิดังต่อไปนี้คือ สิทธิในการอาศัยในสภาพสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สิทธิในการได้รับการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาตลอดชีวิต สิทธิในการมีงานทำ สิทธิในการได้รับค่าจ้างขั้นต่ำและค่าทดแทน สิทธิที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐหากทุพพลภาพ และสิทธิที่จะได้รับการปกป้องความเป็นส่วนตัว ทั้งนี้ยังครอบคลุมสิทธิและเสรีภาพทางเศรษฐกิจ เช่น สิทธิในการถือครองทรัพย์สิน สิทธิในการทำงาน อิสรภาพในการเลือกงานทำ สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงานและสามารถเจรจาต่อรองได้

2) ขอบเขตเนื้อหาของรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี

อารัมภบทของรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี “พวกเราเหล่าประชาชนของสาธารณรัฐเกาหลีรู้สึกภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมและประวัติศาสตร์อันยาวนานที่สืบทอดอุดมการณ์ประชาธิปไตยจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1949 ซึ่งต่อต้านความอยุติธรรมและระบบกฎหมายของรัฐบาลเฉพาะกาลที่จัดตั้งขึ้นในวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1949 นับเป็นวันประกาศอิสรภาพจากการปกครองของญี่ปุ่น โดยมีภารกิจในการปฏิรูปประชาธิปไตยแห่งมาตุภูมิและมีความมุ่งมั่นที่จะรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวเสริมสร้างความสามัคคีของประชาชนในชาติตามหลักคุณธรรมมนุษยธรรมและหลักการดรภาพและเพื่อทำลายความอยุติธรรมและขนบธรรมเนียมอันเป็นผลเสียต่อสังคมให้สูญสิ้นไป เสริมสร้างระเบียบขั้นพื้นฐานด้านเสรีประชาธิปไตยบนพื้นฐานของความเป็นอิสระและความปรองดองเพื่อมอบโอกาสให้ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในการแสดงความสามารถได้อย่างเต็มที่ในทุกด้าน ทั้งในด้านของการเมืองเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมเพื่อสนองต่อภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่เอื้อต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนของประเทศมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศอันจะนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองของมวลมนุษยชาติและสันติภาพของโลกที่ยั่งยืนและเพื่อให้เสรีภาพความสุขความปลอดภัยของพวกเราและบุตรหลานของพวกเรายั่งยืนตลอดไปพวกเราจึงได้บัญญัติรัฐธรรมนูญขึ้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1949 ซึ่งได้ดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมตามลำดับทั้งหมด 4 ครั้งโดยผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมรัฐสภาและการลงประชามติ” ตามบทบัญญัติ ดังต่อไปนี้

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ของประชาชน ได้แก่ ประชาชนทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าในฐานะที่เป็นมนุษย์และมีสิทธิที่จะแสวงหาความสุขรัฐ

มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนพึงจะมีอย่างหลีกเลี่ยงได้⁴¹ ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกันในกฎหมายและจะได้รับการเลือกปฏิบัติในทางการเมือง เศรษฐกิจสังคมและวิถีทางวัฒนธรรมเนื่องจากความแตกต่างทางเพศศาสนาหรือสังคมมิได้ จะไม่มีการยอมรับชนชั้นวรรณะพิเศษใด ๆ และจะมีชนชั้นวรรณะพิเศษในรูปแบบใด ๆ มิได้ การมอบเครื่อง อีสริยาภรณ์ใด ๆ จะมีผลบังคับเฉพาะผู้รับเท่านั้นและจะไม่มีอภิสิทธิ์ใดๆที่เกิดจากการได้รับเครื่อง อีสริยาภรณ์นั้น⁴² ประชาชนทุกคนมีเสรีภาพทางร่างกายบุคคลใดจะถูกจับกุมคุมขังสืบค้นหรือ สอบสวนมิได้เว้นแต่ที่เป็นไปโดยกฎหมายกำหนดบุคคลใดจะถูกลงโทษหรือถูกจำกัดการคุ้มครอง การป้องกันหรือบังคับใช้แรงงานมิได้เว้นแต่ที่ได้รับไว้โดยกฎหมายหรือเป็นไปตามขั้นตอนที่ชอบ ด้วยกฎหมาย ประชาชนจะได้รับการทรมานกรรมหรือถูกบังคับในการให้ปากคำอันจะเป็นผลเสียต่อ ตนเองในคดีอาญาไม่ได้ และในกรณีที่จะดำเนินการจับกุมคุมขังยึดหรือสืบค้นจะต้องแสดงหมาย ศาลที่ออกโดยผู้พิพากษาด้วยการยื่นขอสืบค้นตามขั้นตอนที่ชอบด้วยกฎหมายแต่ในกรณีที่ต้อง สงสัยว่าเป็นผู้มีความผิดทางอาญาหรือต้องโทษในคดีอาญาที่มีโทษจำคุกขึ้นไปและเป็นกังวลว่า ผู้ต้องหาจะหลบหนีหรืออาจทำลายหลักฐานความผิดสามารถยื่นขอหมายศาลในภายหลังได้ บุคคล ใด ๆ ที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัวมีสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือจากทนายความโดยพลันแต่หาก ผู้ต้องหาคดีอาญาไม่สามารถหาทนายความได้ด้วยตนเองรัฐจะต้องจัดหาทนายความให้ตามที่ กฎหมายกำหนด บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมตัวโดยไม่แจ้งสาเหตุของการจับกุมหรือไม่แจ้ง สิทธิที่สามารถได้รับความช่วยเหลือจากทนายความมิได้และจะต้องแจ้งเวลาและสถานที่ที่ถูกจับกุม หรือคุมขังให้แก่ครอบครัวของผู้ถูกจับกุมหรือคุมขังตามที่กฎหมายกำหนดโดยพลัน บุคคลใดที่ถูก จับกุมหรือถูกคุมขังมีสิทธิที่จะร้องขอต่อศาลเพื่อตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการ ดำเนินการจับกุมหรือคุมขัง กรณีที่มีการใช้ความรุนแรงการทรมานกรรมทางเพศการข่มขู่หรือการ หลอกลวงเพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพหรือในกรณีที่คำสารภาพของผู้ต้องหาเป็นเพียงหลักฐานของ ผู้ต้องหาในการพิจารณาคดีคำสารภาพนั้นจะนำมาใช้เป็นหลักฐานของความผิดหรือเป็นหลักฐาน ให้ผู้ต้องหาได้รับการลงโทษมิได้⁴³ สิทธิของประชาชนที่จะต้องไม่ถูกดำเนินคดีสำหรับการกระทำ ที่ไม่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายกำหนดและจะได้รับโทษในความผิดเดียวกันมิได้ ไม่ถูก จำกัดสิทธิทางการเมืองหรือจะต้องไม่ถูกลิดรอนสิทธิในทรัพย์สินผ่านการบัญญัติกฎหมายที่มีผล บังคับย้อนหลัง และประชาชนทุกคนจะได้รับการดูแลโดยมิชอบอันเนื่องมาจากการกระทำของ ญาติพี่น้องที่ไม่ใช่การกระทำของตนเองมิได้⁴⁴ ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีตาม

⁴¹ รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี, มาตรา 10.

⁴² รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี, มาตรา 11.

⁴³ รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี, มาตรา 12.

⁴⁴ รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี, มาตรา 13.

กฎหมายโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย บุคคลที่มีได้รับราชการทหาร หรือเป็นลูกจ้างของหน่วยราชการทหารไม่ต้องได้รับการพิจารณาคดีในศาลทหารภายใต้เขตอาณา บริเวณของสาธารณรัฐเกาหลีเว้นแต่ในกรณีที่เป็นการก่ออาชญากรรมตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย เกี่ยวกับข้อมูลความลับทางการทหารที่สำคัญทหารยามการเฝ้ายามการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ที่เป็นพิษเป็นเขลยศึกและในกรณีที่มีการประกาศกฤษฎีกาการศึก สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วผู้ต้องหาในคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอย่างไม่ว่าซ้ำหากไม่มีเหตุผลอันสมควร ผู้ต้องหาในคดีอาญาจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกระทั่งจะมีการตัดสินว่ามีความผิดอย่างชัดเจน และผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถให้ปากคำในชั้นศาลตามที่กฎหมายกำหนดได้⁴⁵

3.2.4 ญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศซึ่งเป็นรัฐเดี่ยวมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีรัฐธรรมนูญเป็นของตนเอง รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นนับเป็นผลผลิตที่สำคัญของการปฏิรูปด้านการเมืองการปกครองในสมัยของจักรพรรดิเมจิ แม้การมีรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับนี้ไม่อาจกล่าวได้ว่าประชาชนได้มีความเปลี่ยนแปลงในสิทธิเสรีภาพมาก แต่เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการทำให้ชาวญี่ปุ่นได้ตระหนักในสิทธิเสรีภาพของตนก่อนที่จะหยุดชะงักลงภายหลังที่ญี่ปุ่นต้องเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 และต่อมาได้มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดเมื่ออยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 1545) หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ยุติลง โดยสหรัฐอเมริกาต้องการให้ญี่ปุ่นมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยและให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ

1) ที่มาและแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น⁴⁶ นับแต่แรกเริ่มมีรัฐธรรมนูญในญี่ปุ่นจวบจนการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งแนวคิดในสิทธิเสรีภาพของประชาชนในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นนั้นสามารถแบ่งการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ได้เป็น 3 ยุคคือ ยุคก่อนรัฐธรรมนูญเมจิ ยุครัฐธรรมนูญสมัยเมจิ และยุครัฐธรรมนูญญี่ปุ่นปัจจุบัน

สำหรับสิทธิเสรีภาพของประชาชนในสังคมญี่ปุ่นก่อนมีรัฐธรรมนูญ เป็นยุคสมัยของพวกนักรบซามูไร การเมืองการปกครองของญี่ปุ่นไม่มีเอกภาพเนื่องจากมีการสู้รบแย่งชิงดินแดนกันระหว่างขุนศึกกลุ่มต่าง ๆ ในสมัยกลาง ยุคสมัยนี้สภาพสังคมญี่ปุ่นยังเป็นศักดินาเช่นเดียวกับ

⁴⁵ รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลี, มาตรา 27.

⁴⁶ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น,” วารสารกฎหมายปกครอง, เล่ม 24, ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 1, น. 56.

ประเทศต่าง ๆ ในโลก สิทธิเสรีภาพของประชาชนญี่ปุ่นยังมิได้รับการยอมรับมีการแบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งแต่ละชนชั้นมีกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมปฏิบัติของตนเอง ได้แก่⁴⁷ ชนชั้นเจ้านายในราชสำนักชนชั้นนักรบ พระ ชนชั้นชาวนา และชนชั้นช่างฝีมือและพ่อค้าในเมือง

ระบบการเมืองการปกครองยุคโทคุกาวา อำนาจการปกครองอยู่ที่ขุนนางที่เรียกว่า “โชกุน” และฝ่ายปกครองมีอำนาจหน้าที่เหนือปัจเจกชนอย่างมากเสรีภาพของประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง ยกตัวอย่างเช่น⁴⁸ กฎหมายว่าด้วยทักษะที่ใช้กันมาจนถึงศตวรรษที่ 18 ห้ามมิให้บุคคลที่ทำงานตั้งแต่สามโรงมาถึงชนชั้นชาวนาทิ้งหน้าที่หรืออาชีพของตน โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้านายเสียก่อน มิฉะนั้น จะต้องได้รับโทษหรือผู้ที่ให้การช่วยเหลือบุคคลดังกล่าวก็จะได้รับโทษไปด้วย ต่อมาประเทศญี่ปุ่นมีการปิดประเทศ (ค.ศ. 1637-1854) โดยรัฐบาลทหารเกรงว่าการเผยแพร่วิทยาศาสตร์ที่เน้นการสอนเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคจะเป็นผลเสียแก่การปกครองประเทศที่แบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ จึงประกาศการห้ามสอนศาสนาคริสต์ขับไล่ชาวต่างชาติออกนอกประเทศจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมศักดินาของญี่ปุ่นและการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ รวมตลอดถึงพัฒนาการของสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวญี่ปุ่น เมื่อรัฐบาลของโชกุน โทกูงาวะจำต้องยอมเปิดประเทศในปีค.ศ. 1954 หลังจากได้รับแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกาในการชักจูงให้ญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาสัมพันธไมตรี ต่อมาญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับสหพันธรัฐรัสเซีย ประเทศอังกฤษ ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ และสาธารณรัฐฝรั่งเศส ผลกระทบจากเหตุการณ์เหล่านี้มีผลต่อรากฐานของโครงสร้างระบบศักดินาจนกระทั่งระบบศักดินาของโชกุน โทกูงาวะได้สิ้นสุดลงในปีค.ศ. 1967 และมีการถวายอำนาจอธิปไตยทั้งมวลคืนพระจักรพรรดิในการปฏิรูปเมจิ (Meiji Restoration) ในปีค.ศ. 1868 ต่อมาเป็นการเปลี่ยนแปลงของสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญสมัยเมจิภายหลังการโค่นล้มระบบการบริหารแบบโชกุนอำนาจในการปกครองประเทศได้ตกเป็นของจักรพรรดิอย่างสมบูรณ์ ญี่ปุ่นได้เร่งรีบปรับปรุงประเทศเพื่อล้มเลิกสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศที่ได้ลงนามไว้ ความรู้ลึกลับที่ประเทศต้องสูญเสียอำนาจอธิปไตยทางการศาล ปัญหาความไม่พอใจในระบบการปกครองแบบโชกุนและแรงผลักดันที่ต้องการพัฒนาให้ประเทศทันสมัยทัดเทียมกับตะวันตกทำให้เกิดขบวนการฟื้นฟูอำนาจของจักรพรรดิและการปฏิรูปประเทศในทุก ๆ ทางและมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการศึกษาความรู้และวิชาการที่ก้าวหน้าจากตะวันตกเพื่อพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ คำสอนของศาสนาคริสต์จากคัมภีร์ไบเบิลที่ว่าด้วยมนุษย์ทุกคนเกิดมามีความเสมอภาค

⁴⁷ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และพลศักดิ์ จิตรกรศิริ (บรรณาธิการ), กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นรัฐสมัยใหม่ทางการเมืองของประเทศญี่ปุ่น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2524), น. 17.

⁴⁸ เพ็ญศรี กาญจโนมัย, ญี่ปุ่นสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, 2538), น. 22.

ต่อหน้าพระเจ้ามีส่วนสำคัญเช่นกัน ทำให้ผู้เข้ารับนับถือศาสนาหรือผู้ที่ได้เรียนรู้คำสอนเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่นในความไม่เท่าเทียมกันของคนชนชั้นต่าง ๆ ไปสู่การตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์จนกลายเป็นขบวนการสิทธิเสรีภาพประชาชนในเวลาต่อมา การปกครองภายใต้องค์จักรพรรดิที่เข้ามาแทนที่ระบบโชกุนได้วางแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญซึ่งได้นำเอาแนวความคิดของประเทศตะวันตกหลายประเทศมาเป็นต้นแบบและได้นำมาผสมผสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีของญี่ปุ่นที่เคยมีมาจนร่างออกมาเป็นรัฐธรรมนูญเมจิ ในระยะเวลาการเตรียมร่างรัฐธรรมนูญระหว่างปีค.ศ. 1881-1883 จักรพรรดิได้ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ 10 คน เพื่อเตรียมการร่างรัฐธรรมนูญและไปดูงานเกี่ยวกับระบบรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปกรรมการชุดนี้แยกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่หนึ่งไปศึกษารัฐธรรมนูญสาธารณรัฐที่ 3 ของสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ปารีส และอีกส่วนหนึ่งไปศึกษารัฐธรรมนูญสหพันธรัฐรัสเซีย ณ กรุงเบอร์ลิน จนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1889 สำหรับหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก่อนการปกครองสมัยเมจิญี่ปุ่นมีกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบง่าย ๆ โดยปล่อยให้ชุมชนต่าง ๆ รักษาความยุติธรรมด้วยการประนีประนอมตามหลักการของลัทธิขงจื้อโดยผู้กรณีจะขอให้ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนนั้นทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการเพื่อตัดสินความให้ระบอบง่าย ๆ เช่นนี้ต้องเปลี่ยนแปลงไปเมื่อญี่ปุ่นติดต่อกับประเทศตะวันตกมากขึ้นเพราะเป็นระบบที่ไม่ “อารยะ” และนำไปสู่การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในเวลาต่อมา

เมื่อถึงสมัยเมจิ รัฐธรรมนูญเมจิได้กำหนดให้มีศาลยุติธรรมและศาลปกครองซึ่งได้ยึดเอาระบบกฎหมายของสหพันธรัฐสหพันธรัฐเยอรมนีที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายเป็นต้นแบบ โดยที่ระบบกฎหมายสหพันธรัฐเยอรมนีมีการแบ่งแยกเป็นกฎหมายมหาชนกับกฎหมายเอกชนและมีระบบศาลที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกของกฎหมายแต่ละระบบแยกจากกันมิได้รวมไว้ที่ศาลยุติธรรมที่เดียวตามอย่างของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) นอกจากนี้ญี่ปุ่นได้มีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของประเทศตะวันตกและเรียกร้องเอกราชทางการศาลกลับคืนมา โดยหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิราว 10 ปีเศษ ญี่ปุ่นได้มีการจัดทำประมวลกฎหมายต่าง ๆ ตามหลักการของแม่บทกฎหมายใหญ่ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญรวมทั้งหมด 5 ฉบับด้วยกันคือประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยอิทธิพลมาจากสหพันธรัฐสหพันธรัฐเยอรมนี การปฏิรูปกฎหมายดังกล่าวได้มีส่วนในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญให้การรับรอง

ตามรัฐธรรมนูญเมื่อก่อนการฝ่ายตุลาการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติแต่ข้าราชการฝ่ายตุลาการอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมจนถึงค.ศ. 1543 สำหรับศาลปกครองพบว่าไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากประเพณีการปกครองที่ไม่ยอมให้มีการฟ้องร้องผู้บังคับบัญชารวมทั้งมีหลักเกณฑ์การฟ้องคดีที่เข้มงวดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพโดยศาลปกครองจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรของรัฐธรรมนูญที่จะยกวางขึ้นใหม่ ในสามเรื่องที่สำคัญ คือ เรื่องที่หนึ่ง การปฏิรูปศาสนา การศึกษาสังคม และวัฒนธรรม เรื่องที่สอง การทำระบบเศรษฐกิจให้เป็นประชาธิปไตย และเรื่องที่สาม การปฏิรูปทางการเมือง ในทางด้านการเมืองให้เสรีภาพในด้านความคิดการแสดงออกและการก่อตั้งสมาคมต่าง ๆ โดยเลิกกฎหมายจำกัดเสรีภาพในสมัยก่อนสงคราม เช่น กฎหมายรักษาความสงบกับกฎหมายหนังสือพิมพ์และได้ปล่อยนักโทษการเมืองรวมทั้งที่ถูกจับในข้อหาคอมมิวนิสต์ให้มีการก่อตั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้โดยเสรี เป็นต้น

2) ขอบเขตของสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น

ตามโครงสร้างของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันมีทั้งสิ้น 103 มาตรา โดยแบ่งออกเป็น 11 หมวด ซึ่งหากพิจารณาถึงสิทธิหน้าที่และเสรีภาพของประชาชนหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพในหลักประกันทางอาญาแล้ว อาจสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้⁴⁹ สิทธิของบุคคลใด หากมิได้เป็นไปโดยกระบวนการตามที่กฎหมายบัญญัติย่อมไม่ถูกลิดรอนซึ่งชีวิตและเสรีภาพหรือต้องได้รับโทษทางอาญาอื่น ๆ⁵⁰ บุคคลใดก็ตามย่อมไม่ถูกลิดรอนซึ่งสิทธิในการนำคดีขึ้นสู่ศาล ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้หลักประกันในการศาลหรือการดำเนินคดีแก่ประชาชนทั่วไป⁵¹ บุคคลย่อมไม่ถูกจับโดยไม่มีหมายซึ่งออกโดยเจ้าพนักงานยุติธรรมผู้ที่กฎหมายให้อำนาจไว้และในหมายดังกล่าวต้องระบุถึงการกระทำความผิดที่ชัดเจนเว้นแต่ในกรณีความผิดซึ่งหน้า⁵² สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกกักขังหรือกักกันหากมิได้รับแจ้งเหตุผลในทันทีและมีได้รับสิทธิในการจัดหาทนายความในทันที นอกจากนี้ บุคคลใดจะไม่ถูกกักกันหากไม่มีเหตุผลอันชอบธรรมโดยรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ได้กำหนดให้การคุ้มครองในทรัพย์สินและในเคหสถานว่า หากไม่มีหมายซึ่งออกโดยเหตุผลอันชอบธรรมและระบุชัดถึงสถานที่ที่จะตรวจค้นและสิ่งของที่อายัดบุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้เข้าไปในเคหสถานไม่ให้ถูกตรวจค้นและอายัดเอกสารและสิ่งของในครอบครอง⁵³ สิทธิของบุคคลใดก็ตามย่อมไม่ต้องรับผิดชอบ

⁴⁹ ผู้แปลคือรศ.สุดา วิศรุตพิชญ์ ผู้ตรวจและจัดแปลภาษาคือนายสิงห์ทอง ลาภาพิเศษพันธุ์, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, (กรุงเทพมหานคร : อรุณสภา, 2541).

⁵⁰ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 31.

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 32.

⁵² รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 33.

⁵³ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 34.

ทางอาญาต่อการกระทำที่เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายในขณะที่กระทำนั้นหรือการกระทำที่ได้รับ การตัดสินแล้วว่าไม่มีความผิดและยอมไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาซ้ำต่อการกระทำความผิดเดียวกันนั้น อีก⁵⁴ ห้ามมิให้มีการกระทำทรมานและการลงโทษที่โหดร้ายทางอาญาโดยข้าราชการอย่างเด็ดขาด⁵⁵ นอกจากนี้ยังกำหนดว่าในคดีอาญาทั้งปวงผู้ต้องหาข่มขู่มีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีแบบเปิดเผย ด้วยความรวดเร็วโดยศาลที่มีหน้าที่ความยุติธรรมและผู้ต้องหาคดีอาญาข่มขู่ได้รับโอกาสในการ อย่างเพียงพอในการซักถามพยานบุคคลทั้งหมดและมีสิทธิที่จะให้เรียกพยานบุคคลสำหรับตนเอง โดยวิธีการบังคับด้วยค่าใช้จ่ายของทางการ หากผู้ต้องหาไม่สามารถหาทนายเพื่อแก้ต่างแทนตนได้ กฎหมายเปิดโอกาสให้รัฐเป็นผู้จัดหาให้สำหรับการดำเนินการสืบสวนหรือสอบสวนของรัฐต่อ บุคคลต่าง ๆ นั้นข่มขู่ไม่ถูกบังคับให้การที่เป็นปฏิบัติต่อตนเองการรับสารภาพที่เกิดจากการบังคับ ทรมานหรือข่มขู่หรือการรับสารภาพภายหลังจากที่ถูกกักขังหรือกักกันเป็นเวลานานจะไม่สามารถ ใช้เป็นพยานหลักฐานได้และถ้าฟังมีเพียงคำสารภาพของผู้ต้องหาเพียงอย่างเดียวโดยเป็นปฏิบัติ ต่อตนเองข่มขู่ไม่อาจถูกพิพากษาว่ามีความผิดหรือถูกลงโทษทางอาญาได้⁵⁶ รวมถึงสิทธิของบุคคล ใดก็ตามหลังจากที่ถูกกักขังหรือกักกันแล้วต่อมาศาลมีคำพิพากษาว่าไม่มีความผิดสามารถเรียกร้อง ค่าทดแทนจากรัฐได้ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย⁵⁷

จากการศึกษาข้อมูลขอบเขตของการรับรองสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของ ต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐรัสเซีย สาธารณรัฐเกาหลี และญี่ปุ่นพบว่า มีการบทบัญญัติในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ไว้อย่างครบถ้วน ทั้งสิทธิในคดีอาญา สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงหลักประกัน ขั้นพื้นฐานในการพิจารณาคดีต่าง ๆ อันจำเป็นต่อการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่าง ละเอียดและครบถ้วน อันส่งผลทำให้บทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ของประชาชนและทำให้ประชาชนสามารถเรียกร้องให้องค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐดำเนินการต่างๆ ตามที่ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ทั้งยังสอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 35.

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 36.

⁵⁶ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 39.

⁵⁷ รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น, มาตรา 40.

3.3 หลักการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะได้ศึกษาถึงหลักการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ซึ่งจะได้อธิบายถึงอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และการดำเนินการตามหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551 หลักการและสาระสำคัญอันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580) รวมถึงหลักการและสาระสำคัญของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อนำไปวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4 ต่อไป

3.3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560⁵⁸

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ดังนี้

1) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง รัฐธรรมนูญกำหนดว่าบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้⁵⁹ สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลังนี้มาจากสุภาษิตลาตินที่ว่า “nullum crimen, nulla poena sine lege” ซึ่งแปลว่า “ไม่มีความผิดและไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย” ซึ่งหมายความว่า จะไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมายกล่าวคือตามกฎหมายอาญาการกระทำความผิดต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติในขณะกระทำว่าเป็นความผิดและจะไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมายกล่าวคือบุคคลจะต้องรับโทษต่อเมื่อมีกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำบัญญัติให้ต้องรับโทษนั้น ๆ

2) สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ รัฐธรรมนูญกำหนดว่าในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁶⁰ การรับรองสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์นี้เป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายอาญามีเจตนารมณ์เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือ

⁵⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2560, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2561, จาก <http://www.ratchakittha.soc.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 29.

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 29.

จำเลยในคดีอาญาทั่วไปซึ่งมีหลักการว่าในคดีอาญา โจทก์มีภาระต้องนำสืบการกระทำของผู้ต้องหา หรือจำเลยให้ครบทุกองค์ประกอบแห่งความผิดตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลย ไม่จำเป็นต้องนำหลักฐานมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนและตราบไต่ขังไม่มีคำพิพากษาอันถึงที่สุด แสดงว่าได้กระทำความผิดบุคคลนั้นจะได้รับความคุ้มครองตลอดไป เจ้าหน้าที่ของรัฐจะปฏิบัติต่อ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

3) สิทธิในกระบวนการยุติธรรม รัฐธรรมนูญกำหนดให้บุคคลย่อมมีสิทธิใน กระบวนการยุติธรรม⁶¹ กล่าวคือการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่ จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี และจะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ นอกจากนี้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียก หลักประกัน จนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากนี้ยังกำหนดบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญเพิ่มเติมในหมวด 5 แนวนโยบาย พื้นฐานแห่งรัฐเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐด้วยว่า บทบัญญัติ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเป็นแนวทางให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการ บริหารราชการแผ่นดิน⁶² และกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐด้านกฎหมายและกระบวนการ ยุติธรรมไว้ว่ารัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็น ธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และ ไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ รัฐพึงให้ความ ช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรม รวมถึงการจัดหาทนายความให้⁶³

3.3.2 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560

เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 130 (10) มาตรา 246 มาตรา 247 และมาตรา 267 บัญญัติให้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิ มนุษยชนแห่งชาติ เพื่อกำหนดคุณสมบัติลักษณะต้องห้าม การสรรหา การพ้นจากตำแหน่ง หน้าที่ และอำนาจ ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ความเห็น และเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่จะใช้ประกอบการพิจารณาและดำเนินการตามหน้าที่

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 29.

⁶² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 64.

⁶³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 68.

และอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมาย โดยการดำเนินการดังกล่าวมีความจำเป็นต้องมีการกระทบหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลบางประการ และเป็นไปเท่าที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ประกอบกับเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสากล ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยจึงได้ศึกษาและนำไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4

3.3.2.1 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (National Human Rights Commission) เป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประกอบด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติประกอบด้วยกรรมการจำนวน 7 คนซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา จากผู้เป็นกลางทางการเมือง และมีความรู้และประสบการณ์ด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นที่ประจักษ์เป็นเวลาไม่น้อยกว่าสิบปีในด้านต่าง ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด⁶⁴

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีวาระการดำรงตำแหน่งเจ็ดปีนับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และให้ดำรงตำแหน่งได้เพียงวาระเดียว⁶⁵ เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่และอำนาจตรวจสอบและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนทุกกรณีโดยไม่ล่าช้า และเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันหรือแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง จัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ต่อประชาชน เสนอแนะมาตรการหรือแนวทางในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมตลอดทั้งการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ชี้แจงและรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องโดยไม่ชักช้าในกรณีที่มีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม สร้างเสริมทุกภาคส่วนของสังคมให้ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้ เมื่อรับทราบ

⁶⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 8.

⁶⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 19.

รายงานหรือข้อเสนอแนะ ให้คณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมโดยเร็ว และในการปฏิบัติหน้าที่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต้องคำนึงถึงความผาสุกของ ประชาชนชาวไทยและผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติเป็นสำคัญด้วย⁶⁶ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาตาม พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560 ยังได้ กำหนดให้คณะกรรมการมีหน้าที่และอำนาจส่งเสริม สนับสนุน และร่วมมือกับบุคคล หน่วยงาน ของรัฐ และภาคเอกชนในการศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้และพัฒนาความเข้มแข็งด้านสิทธิ มนุษยชน รวมถึงตลอดทั้งในการให้ความช่วยเหลือหรือเยียวยาแก่ผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่งเสริม และเผยแพร่ให้เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนของแต่ละบุคคลที่ ทัดเทียมกัน และการเคารพในสิทธิมนุษยชนของบุคคลอื่นซึ่งอาจแตกต่างกันในทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และศาสนา ส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศในด้านสิทธิมนุษยชน เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ เกี่ยวกับกรณีที่ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีหรือการปฏิบัติตามหนังสือสัญญาเกี่ยวกับการส่งเสริม และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมถึงออกกระเบียบหรือประกาศเพื่อปฏิบัติการ⁶⁷

3.3.2.2 การดำเนินการตามหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในการ ปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญให้คณะกรรมการดำเนินการโดยมุ่งหมายที่ จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นระบบ และให้เฝ้าระวังและติดตามเหตุการณ์หรือ สถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยให้คณะกรรมการดำเนินการ โดยการ ประสานหรือแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม โดย กฎหมายได้กำหนดให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติดำเนินงานตามหน้าที่ ดังนี้

1) ในกรณีความปรากฏต่อคณะกรรมการไม่ว่าจะมีผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียนหรือไม่มีการ ละเมิดสิทธิมนุษยชนขึ้น ให้คณะกรรมการตรวจสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและทำ ความจริงให้ปรากฏโดยไม่ล่าช้า และต้องศึกษาและวิเคราะห์ให้ทราบถึงสาเหตุของการละเมิดสิทธิ มนุษยชน โดยมุ่งเน้นที่จะแก้ไขปัญหาและป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเรื่องนั้นหรือ ลักษณะเดียวกันนั้นขึ้นอีก บุคคลใดที่ได้รับความเสียหายหรือพบเห็นว่ามีกรกระทำอันเป็นการ ละเมิดสิทธิมนุษยชนย่อมมีสิทธิแจ้งหรือร้องเรียนต่อคณะกรรมการได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ คณะกรรมการกำหนดซึ่งต้องไม่มีลักษณะเป็นการสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็น และต้องดำเนินการ โดยมุ่งหมายให้การเสนอเรื่องต่อคณะกรรมการเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็ว และไม่มีลักษณะ

⁶⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, มาตรา 247.

⁶⁷ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 27.

บังคับให้ต้องเปิดเผยตัวตนของผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียน เว้นแต่เป็นการร้องเรียนเกี่ยวกับประโยชน์ของผู้ร้องเรียนเป็นการเฉพาะตัว ซึ่งจำเป็นต้องทราบตัวบุคคลเพื่อประโยชน์ในการติดต่อขอข้อมูลหรือแจ้งผลการดำเนินการในการดำเนินการ ถ้าเป็นกรณีที่มีผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียน เมื่อผลการพิจารณาเป็นประการใด ให้คณะกรรมการแจ้งให้ผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียนทราบด้วย เว้นแต่ผู้แจ้งหรือผู้ร้องเรียนมิได้แจ้งสถานที่อยู่ที่จะติดต่อได้⁶⁸

2) การตรวจสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริง คณะกรรมการอาจดำเนินการโดยประการใด ๆ ซึ่งต้องไม่สร้างขั้นตอนหรือเป็นภาระแก่บุคคลหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องมากเกินไป และต้องเปิดโอกาสให้ผู้ร้องเรียนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องชี้แจงและแสดงพยานหลักฐานประกอบคำชี้แจงของตนได้ตามสมควรและให้คณะกรรมการมีอำนาจขอให้หน่วยงานของรัฐ ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานดังกล่าว หรือบุคคลใด มีหนังสือชี้แจงข้อเท็จจริงหรือให้ความเห็นในการปฏิบัติงาน หรือมาให้ถ้อยคำ หรือส่งวัตถุเอกสาร หลักฐาน หรือพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการพิจารณาภายในระยะเวลาที่คณะกรรมการกำหนด ในกรณีที่หน่วยงานหรือบุคคลใดไม่ดำเนินการตามที่คณะกรรมการร้องขอคณะกรรมการจะออกคำสั่งให้หน่วยงานหรือบุคคลนั้นดำเนินการดังกล่าวก็ได้ เข้าไปในเคหสถานหรือสถานที่ใดๆ เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ในกรณีที่เคหสถานหรือสถานที่ที่จะเข้าไปในนั้นมีได้อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ และเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ยินยอม ให้เข้าไปได้เมื่อมีหมายของศาล⁶⁹

3) กรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องเฉพาะตัวเป็นรายกรณี ให้แจ้งหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวตามหน้าที่และอำนาจภายในระยะเวลาไม่น้อยกว่าหกสิบวัน โดยให้คณะกรรมการเสนอแนะมาตรการหรือแนวทางที่เหมาะสมในการป้องกันหรือแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว รวมทั้งการเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน⁷⁰

⁶⁸ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 34.

⁶⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 35.

⁷⁰ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 36.

4) กรณีที่การละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นความผิดอาญาและผู้เสียหายไม่อยู่ในฐานะที่จะร้องทุกข์หรือกล่าวโทษด้วยตนเองได้ ให้คณะกรรมการหรือผู้ซึ่งคณะกรรมการมอบหมายมีอำนาจร้องทุกข์หรือกล่าวโทษได้โดยให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁷¹

5) กรณีพบเห็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนและจำเป็นต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน ซึ่งหากปล่อยไว้ให้เนิ่นช้าไปจะเป็นอันตรายต่อชีวิตหรือร่างกายของบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่มีทางเยียวยาได้ในภายหลัง อาจแจ้งให้หน่วยงานของรัฐให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนตามหน้าที่และอำนาจของหน่วยงานนั้นได้แล้วแจ้งให้คณะกรรมการทราบ ในกรณีจำเป็นอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้กรรมการผู้นั้นอาจสั่งให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือตามที่เห็นสมควรได้ให้เป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับคำสั่งตามวรรคหนึ่งที่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งนั้น⁷²

6) เรื่องที่ห้ามมิให้คณะกรรมการรับเรื่องที่คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า มีลักษณะดังต่อไปนี้ ไว้พิจารณาได้แก่ (1) เรื่องที่มีการฟ้องร้องเป็นคดีอยู่ในศาลหรือเรื่องที่ศาลมีคำพิพากษาคำสั่ง หรือคำวินิจฉัยเสร็จเด็ดขาดแล้ว เว้นแต่เป็นการศึกษาเพื่อประโยชน์ในการเสนอแนะให้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายกฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน (2) เรื่องที่ไม่อยู่ในหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการ (3) เรื่องที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจขององค์กรอิสระอื่น หรือที่องค์กรอิสระอื่นรับไว้ดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจขององค์กรอิสระนั้นแล้ว แต่ไม่ตัดอำนาจในการที่จะขอรับทราบผลการพิจารณาขององค์กรอิสระที่รับเรื่องไว้ดำเนินการ (4) เป็นการร้องเรียน โดยใช้สิทธิไม่สุจริตและการพิจารณาจะไม่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม (5) เรื่องที่มีการแก้ไขปัญหามาอย่างเหมาะสมแล้ว (6) เป็นเรื่องที่คณะกรรมการเคยพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เว้นแต่จะปรากฏพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงใหม่อันอาจทำให้ผลการพิจารณาเปลี่ยนแปลงไป และ (7) เรื่องอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด⁷³

⁷¹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 37.

⁷² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 38.

⁷³ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 39.

7) การจัดทำรายงานผลการประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศประจำปีให้แล้วเสร็จภายใน 90 วันนับแต่วันสิ้นปีปฏิทินเพื่อเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป โดยกำหนดให้กรรมการมาแถลงรายงานดังกล่าวต่อรัฐสภาด้วย⁷⁴

8) การจัดทำแผนการดำเนินการเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่แต่ละกรณีเป็นไปโดยไม่ชักช้าและแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนดไว้⁷⁵

9) กรณีคณะกรรมการเห็นว่าการแก้ไขปัญหาหรือการป้องกันเพื่อมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเรื่องใดหรือลักษณะใดขึ้นอีก จำเป็นต้องมีการกำหนดมาตรการหรือแนวทางการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมตลอดทั้งการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือคำสั่งใด เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน ให้คณะกรรมการจัดทำข้อเสนอแนะเสนอต่อรัฐสภาคณะรัฐมนตรี หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจต่อไป⁷⁶

10) ในกรณีที่รัฐสภา คณะรัฐมนตรี หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับรายงานหรือข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแล้ว ให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรีหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมโดยเร็ว กรณีใดไม่อาจดำเนินการได้หรือต้องใช้เวลาในการดำเนินการให้แจ้งเหตุผลให้คณะกรรมการทราบโดยไม่ชักช้า⁷⁷

11) กรณีมีการรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม คณะกรรมการต้องตรวจสอบและชี้แจงหรือจัดทำรายงานข้อเท็จจริงที่ถูกต้องของสถานการณ์นั้น โดยไม่ชักช้า เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป และให้สรุปไว้ในรายงานด้วย⁷⁸

⁷⁴ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 40.

⁷⁵ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 41.

⁷⁶ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 42.

⁷⁷ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 43.

⁷⁸ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 44.

12) การจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาโดยอย่างน้อยให้คณะกรรมการสรุปปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินการด้วย และเผยแพร่ให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไป⁷⁹

3.3.3 พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551

ด้วยเหตุที่พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักการสำคัญในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้ สำหรับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนอันเป็นหลักการที่สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ผู้เขียนจึงเห็นควรศึกษาสาระสำคัญตามพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551 เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในบทที่ 4

3.3.3.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนมาแล้ว จำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2472 และพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. 2551 แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่ากฎหมายทั้งสองฉบับไม่ได้มีการให้นิยามหรือความหมายของการส่งผู้ร้ายข้ามแดนไว้แต่อย่างใด ทั้งนี้ การส่งผู้ร้ายข้ามแดน ถือเป็นกระบวนการความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญารูปแบบหนึ่ง ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง กระบวนการที่รัฐหนึ่งร้องขอไปยังอีกรัฐหนึ่งให้ดำเนินการจับกุมบุคคลที่ต้องหาว่ากระทำความผิดหรือต้องคำพิพากษาว่ากระทำความผิดอาญาภายในเขตอำนาจศาลของอีกรัฐหนึ่งและพบตัวอยู่ในเขตอำนาจของรัฐนั้นเพื่อส่งตัวบุคคลดังกล่าวมาดำเนินคดีหรือลงโทษตามกฎหมายต่อไป⁸⁰ หรือหมายถึง การส่งมอบตัวผู้ต้องหาหรือผู้ที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษผู้นั้นในการกระทำความผิดทางอาญาในดินแดนของรัฐที่ขอให้ส่งตัวบุคคลผู้นั้นเพื่อนำตัวไปดำเนินคดีหรือลงโทษในดินแดนของรัฐที่ร้องขอ⁸¹ โดยการส่งมอบตัวดังกล่าวเป็นความร่วมมือระหว่างประเทศในทางอาญาซึ่งอาจจะปรากฏอยู่ในรูปของความตกลงหรือสนธิสัญญาระหว่างกัน หรือแม้ในกรณีที่ไม่มีความสนธิสัญญาระหว่างกันก็อาจมีความร่วมมือในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนต่อกันได้ ทั้งนี้โดย

⁷⁹ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2560, มาตรา 45.

⁸⁰ พรชัย คำนวิวัฒน์, “การส่งคนชาติข้ามแดนตามกฎหมายส่งผู้ร้ายข้ามแดน,” คุลพาท, เล่ม 4, ปีที่ 42, น. 53(2538).

⁸¹ ประธาน จุฬาโรจน์มนตรี และคณะ, การส่งผู้ร้ายข้ามแดน: บทสรุปแนวคิดและแนวพิจารณาของศาลอุทธรณ์ ตอนที่ 2 ศาลอุทธรณ์และพัฒนาการของการยอมรับหลักกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน, (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งเรืองพิมพ์, 2548), น. 22.

อาศัยหลักไมตรีระหว่างประเทศ (Comity) หลักปฏิบัติต่างตอบแทน (Reciprocity) หรือหากเป็นกรณีเร่งด่วนก็อาจจะมีความร่วมมือโดยการติดต่อสื่อสารผ่านช่องทางตำรวจสากล (International Criminal Police Organization หรือ INTERPOL) โดยผ่านสำนักงานกลางแห่งชาติตำรวจสากลประเทศไทย (NCB Bangkok) ซึ่งตั้งอยู่ที่กองการต่างประเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ก็ได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้โดยหลักปฏิบัติทั่วไปนั้นการส่งผู้ร้ายข้ามแดนจะต้องมีการร้องขอโดยผ่านพิธีการทางทูต

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้นสืบเนื่องจากโดยทั่วไปรัฐไม่อาจจะบังคับใช้เขตอำนาจของรัฐนอกอาณาเขตแห่งรัฐ ผู้กระทำความผิดอาญาในรัฐหนึ่ง จึงมักจะหนีไปหลบอยู่ในประเทศอื่น ซึ่งมีรัฐที่ตนกระทำความผิด หรือรัฐเจ้าของสัญชาติของตน หรือรัฐเจ้าของสัญชาติของผู้เสียหาย ดังนั้น รัฐจึงร่วมมือกันในการบังคับตามกฎหมายอาญาของตน กฎหมายระหว่างประเทศก็ยอมรับความร่วมมือในทางอาญาของรัฐในลักษณะนี้ ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “การส่งผู้ร้ายข้ามแดน” (Extradition) และหลักการทั่วไปเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้นอยู่บนฐานที่ว่าเมื่อรัฐทั้งหลายต่างมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความร่วมมือกันในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้น จึงต้องมีการวางหลักการพื้นฐานเป็นแบบพิธีและขั้นตอน ในการดำเนินการส่งผู้ร้ายข้ามแดนเพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติระหว่างกัน

หลักกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับความร่วมมือในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้นถือเป็นความร่วมมือในทางระหว่างประเทศโดยอาศัยความตกลงหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในรูปสนธิสัญญาทวิภาคี (Bilateral Treaties) และสนธิสัญญาพหุภาคี (Multilateral treaties) ในช่วงศตวรรษที่ 19 แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าหากไม่มีการทำสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกันไว้จะไม่สามารถสร้างความร่วมมือในทางอาญาระหว่างประเทศได้เลย ทั้งนี้ เพราะรัฐยังคงสร้างความร่วมมือได้โดยอาศัยหลักกฎหมายในทางระหว่างประเทศซึ่งได้รับการพัฒนามาจากหลักกฎหมายในเรื่องพันธะไมตรีระหว่างประเทศ (Comity) หลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่างตอบแทน (Reciprocity) และหลักความยุติธรรม (Justice) เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว หากพิจารณาจากสนธิสัญญาต่างๆ ที่ประเทศไทยได้ทำกับนานาประเทศจะพบว่าหลักเกณฑ์ของการส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้นจะวางอยู่บนพื้นฐานของหลักต่างตอบแทน หลักพันธไมตรีระหว่างประเทศ และหลักความยุติธรรมเป็นสำคัญ

3.3.3.2 หลักเกณฑ์การส่งผู้ร้ายข้ามแดนและข้อยกเว้นการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

หลักเกณฑ์ในพิจารณาของรัฐผู้ได้รับการร้องขอให้ส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดนโดยทั่วไป⁸² สรุปได้ดังนี้

1) ต้องเป็นความผิดที่อาจมีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ (Extradition Offences) หมายถึงความผิดที่สนธิสัญญาระหว่างประเทศได้ระบุฐานความผิดไว้โดยเฉพาะเจาะจงในสนธิสัญญาระหว่างกัน

2) หลักต่างตอบแทน (Reciprocity) หลักการนี้จะใช้ในกรณีที่ไม่มีสนธิสัญญาหรือข้อตกลงในเรื่องความร่วมมือทางอาญาระหว่างกัน แต่ประเทศผู้ร้องขอและประเทศผู้รับคำร้องได้พิจารณาแล้วว่า จะดำเนินการให้ความช่วยเหลือการดำเนินคดีทางอาญาแก่กัน และเป็นการตอบแทนในลักษณะเดียวกัน

3) ต้องเป็นความผิดที่สามารถลงโทษได้ทั้งตามกฎหมายของรัฐผู้ร้องขอและรัฐผู้รับคำขอ (Double Criminality) คือต้องเป็นมูลความผิดตามกฎหมายทั้งในประเทศที่ร้องขอและประเทศที่รับคำขอเช่นเดียวกัน

4) การไม่ลงโทษซ้ำในความผิดเดียวกัน (Double Jeopardy) หมายความว่า จะไม่มีการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ถ้าบุคคลที่ถูกขอให้ส่งตัวได้รับการพิจารณาคดีและถูกพิพากษาลงโทษหรือถูกปล่อยตัวในรัฐที่รับคำร้องขอแล้ว ซึ่งเป็นความผิดเดียวกันกับความผิดที่ขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดน

5) รัฐผู้ร้องขอจะดำเนินคดีได้เฉพาะความผิดที่ได้ระบุในคำร้องขอ (Rule of Specialty) ซึ่งรัฐผู้ร้องขอไม่อาจดำเนินคดีได้ หากไม่ใช่ความผิดที่ได้กล่าวอ้างไว้ในคำร้องขอ นอกจากนี้ยังห้ามไม่ให้รัฐที่ร้องขอส่งผู้ร้ายข้ามแดนต่อไปยังรัฐที่สามอีกด้วย หากรัฐที่ได้รับความร้องขอ ไม่ยินยอม

6) การไม่ส่งผู้ร้ายข้ามแดนในคดีเล็กน้อย คือ จะไม่ดำเนินการในกรณีความผิดที่มีโทษจำคุกหรือกักขังไม่ถึง 1 ปี เพราะการส่งผู้ร้ายข้ามแดนเป็นความร่วมมือทางอาญาระหว่างประเทศที่มีพิธีการ(ทางการทูต) และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

7) ต้องเป็นคดีที่ไม่ขาดอายุความ สำหรับอายุความนั้นให้ถือเอาอายุความในฐานความผิดของทั้งสองประเทศ คืออยู่ในช่วงเวลาอายุความทั้งในประเทศผู้ร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนและในประเทศผู้รับคำร้องขอ

8) บุคคลต้องปรากฏตัวอยู่ในรัฐที่ถูกร้องขอ คือ ต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นได้ข้ามแดนไปปรากฏตัวอยู่ในรัฐที่ถูกร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดน

⁸² อภิญา เลื่อนจวี, “การใช้อำนาจของรัฐต่อผู้กระทำความผิดโดยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน,” สุทธิปริทัศน์, เล่ม 74, ปีที่ 24, น. 133-138 (กันยายน- ธันวาคม 2553).

ประเทศผู้รับคำร้องขออาจปฏิเสธไม่ส่งผู้ร้ายข้ามแดนให้แก่ประเทศผู้ร้องขอได้ หากเข้าข้อยกเว้น ดังต่อไปนี้

1) ความผิดที่ร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนเป็นความผิดทางการเมือง (Political Offences) เพราะถือว่าความผิดทางการเมืองไม่เป็นอาชญากรรมที่แท้จริง แต่เป็นการกระทำผิดเพียงเพราะมีแนวความคิดไม่ตรงกับผู้มีอำนาจบริหารประเทศ ซึ่งความผิดทางการเมืองนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1.1) ความผิดทางการเมืองโดยแท้ (Purely Political Offences) เช่น ความผิดฐานกบฏ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมือง

1.2) ความผิดที่มีลักษณะเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการเมือง (Relative Political Offences) หรือความผิดที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับความผิดทางการเมือง (An Offence Connected with a Political Offence) คือ การกระทำความผิดที่มีการกระทำความผิดอาชญากรรมดาเข้ามาผสมกับ

การกระทำทางการเมืองซึ่งส่งผลเสียหายแก่รัฐและระบบการปกครองส่วนหนึ่ง และก่อให้เกิดความเสียหายแก่เอกชนอีกส่วนหนึ่ง เช่น การทำร้ายร่างกายในระหว่างที่มีการชุมนุมทางการเมือง ซึ่งหากผู้กระทำความผิดแสดงให้เห็นได้ว่าการกระทำความผิดอาญานั้นมีเป้าหมายทางการเมือง อาจถือได้ว่าเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองได้

2) ประเทศผู้รับคำร้องขอมีเหตุผลหนักแน่นในอันที่จะสันนิษฐานว่า คำร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนของประเทศผู้ร้องขอมีความมุ่งประสงค์ในการที่จะดำเนินกระบวนการทางอาญา หรือดำเนินการลงโทษบุคคลที่ถูกร้องขอให้ส่งตัว โดยมีสาเหตุจากเชื้อชาติศาสนา สัญชาติหรือความเห็นทางการเมืองของบุคคลนั้น หรือสถานะของบุคคลที่ถูกขอให้ส่งตัวเพื่อดำเนินคดีทางศาล จะถูกทำให้เสื่อมเสียโดยสาเหตุใดดังกล่าวข้างต้น

3) ความผิดต่อกฎหมายพิเศษ เช่น ความผิดที่มีลักษณะเป็นความผิดต่อกฎหมายพิเศษในทางปกครองได้แก่ ความผิดตามกฎหมายป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยการล่าสัตว์ ความผิดต่อกฎหมายการพิมพ์ ความผิดเกี่ยวกับศาสนา และความผิดเกี่ยวกับกฎหมายทหาร เป็นต้น

4) ได้มีคำพิพากษาในความผิดที่ร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนในประเทศผู้ได้รับคำร้องขอแล้ว

5) บุคคลที่ถูกร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้รับความคุ้มกันจากการดำเนินคดีหรือลงโทษ หรือได้รับการนิรโทษกรรม

6) บุคคลที่ถูกร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนจะได้รับการทรมาน การปฏิบัติ หรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรีหรือไม่ได้รับหลักประกันขั้นต่ำในการ

ดำเนินคดีอาญาตามหลักเกณฑ์ที่ระบุในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14

7) ประเทศผู้ร้องขอไม่มีศาลอาญาเหนือการกระทำความผิดดังกล่าว

8) การไม่ส่งคนชาติข้ามแดนไปดำเนินคดีในประเทศอื่น (Non-extradition of Nationals) ของกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) เนื่องจากถือว่ารัฐมีหน้าที่ในการปกป้องคนชาติของตนและอาจไม่มั่นใจในกระบวนการยุติธรรมของรัฐอื่น

9) ความผิดที่ร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนมีโทษประหารชีวิต (Death Penalty)

10) พยานหลักฐานไม่เพียงพอ (Insufficiency of Evidence)

3.3.3.3 สารระสำคัญกฎหมายการส่งผู้ร้ายข้ามแดนของไทย

พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551 ที่ใช้ในปัจจุบันมีสาระสำคัญโดยสรุปได้ดังนี้⁸³

1) หลักการต้องเป็นความผิดของทั้งสองประเทศ ความผิดที่จะส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ต้องเป็นความผิดอาญาซึ่งกฎหมายของประเทศผู้ร้องขอและกฎหมายไทยกำหนดให้เป็นความผิดอาญาซึ่งมีโทษประหารชีวิตหรือมีโทษจำคุกหรือโทษจำกัดเสรีภาพในรูปแบบอื่นตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไป ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็ความผิดที่ได้กำหนดไว้ในหมวดเดียวกันหรือเรียกชื่อความผิดเป็นอย่างเดียวกันของทั้งสองประเทศหรือไม่ก็ตาม และการกระทำความผิดอาญาอื่นซึ่งมีโทษจำคุกหรือโทษจำกัดเสรีภาพในรูปแบบอื่นน้อยกว่าหนึ่งปีอาจร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ หากเป็นความผิดเกี่ยวพันกับความผิดที่ทำให้มีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนตามคำร้องขอแล้ว ไม่ว่าจะร้องขอพร้อมคำร้องขอในครั้งแรกหรือภายหลัง⁸⁴

2) หลักการไม่เข้าข้อต้องห้ามในการส่งผู้ร้ายข้ามแดน รัฐบาลไทยอาจพิจารณาส่งบุคคลข้ามแดนเพื่อการฟ้องร้องหรือรับโทษตามคำพิพากษาของศาลในความผิดทางอาญาซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจดำเนินคดีของประเทศผู้ร้องขอให้แก่ประเทศนั้น ๆ ตามคำร้องขอได้ในกรณีเป็นความผิดที่จะส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ และไม่เข้าลักษณะต้องห้ามตามกฎหมายไทย หรือมิใช่ความผิดที่มีลักษณะทางการเมืองหรือเป็นความผิดทางทหาร กรณีที่มีได้มีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างกัน เมื่อประเทศผู้ร้องขอได้แสดงโดยชัดแจ้งว่าจะส่งผู้ร้ายข้ามแดนให้แก่ประเทศไทยในทำนองเดียวกันเมื่อประเทศไทยร้องขอ อย่างไรก็ตามไม่หมายความรวมถึงความผิดดังต่อไปนี้ การปลงพระชนม์ ประทุษร้ายต่อพระองค์ หรือเสรีภาพของพระมหากษัตริย์ พระราชินี หรือรัชทายาท การ

⁸³ อภิญา เลื่อนฉวี, “การใช้อำนาจของรัฐต่อผู้กระทำความผิดโดยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน,” *สุทธิปริทัศน์*, เล่ม 74, ปีที่ 24, น. 139-141 (กันยายน- ธันวาคม 2553).

⁸⁴ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 7.

ฆ่า ประทุษร้ายต่อร่างกายหรือเสรีภาพของประมุขแห่งรัฐ ผู้นำรัฐบาล หรือ สมาชิกโดยตรงในครอบครัวของบุคคลนั้น การกระทำความผิดที่ไม่ถือว่าเป็นความผิดทางการเมืองเพื่อวัตถุประสงค์ในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนตามสนธิสัญญาซึ่งประเทศไทยเป็นภาคี⁸⁵

3) หลักไม่พิจารณาคดีซ้ำ ถ้าบุคคลใดซึ่งถูกร้องขอให้ส่งข้ามแดนนั้นเคยได้รับการพิจารณาคดีจากศาลไทย หรือศาลของประเทศผู้ร้องขอในการกระทำอย่างเดียวกันกับที่มีการร้องขอให้ส่งข้ามแดนและศาลไทย หรือศาลของประเทศผู้ร้องขอได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ปล่อยตัวหรือพิพากษาให้ลงโทษและผู้นั้นได้พ้นโทษแล้ว หรือได้รับการอภัยโทษหรือนิรโทษกรรมหรือคดีขาดอายุความหรือมีเหตุอื่นใดซึ่งไม่สามารถดำเนินคดีแก่บุคคลนั้นตามกฎหมายของประเทศผู้ร้องขอ ห้ามมิให้ส่งบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ร้ายข้ามแดนเนื่องจากการกระทำนั้นอีก⁸⁶

4) หลักการความยินยอมหรือการปฏิบัติต่างตอบแทน การดำเนินการตามคำร้องขอให้ส่งบุคคลสัญชาติไทยเป็นผู้ร้ายข้ามแดนอาจกระทำได้ในกรณีมีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศผู้ร้องขอกำหนดไว้ บุคคลนั้นยินยอมให้ส่งข้ามแดนหรือเป็นการส่งผู้ร้ายข้ามแดนภายใต้เงื่อนไขต่างตอบแทนที่ประเทศไทยทำกับประเทศผู้ร้องขอ⁸⁷

5) การดำเนินการร้องขอ กรณีประเทศอื่นร้องขอต่อไทย การส่งผู้ร้ายข้ามแดนให้เริ่มต้นด้วยการมีคำร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนจากประเทศผู้ร้องขอคำร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนของประเทศผู้ร้องขอที่มีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับประเทศไทย⁸⁸ ในกรณีที่คำร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนยื่นผ่านวิถีทางการทูตให้กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาดำเนินการว่าคำร้องดังกล่าวกระทบกระเทือนหรือไม่กระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ⁸⁹ เมื่อได้รับคำร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนจากกระทรวงการต่างประเทศหรือจากประเทศผู้ร้องขอ ให้ผู้ประสานงานกลางพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้⁹⁰ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วน ประเทศผู้ร้องขออาจมีคำร้องขอให้จับกุมและคุมขังบุคคลที่ต้องการตัวไว้ชั่วคราวก่อนก็ได้ คำร้องขอเช่นว่านี้ของประเทศผู้ร้องขอที่มีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับประเทศไทยให้จัดส่งไปยังผู้ประสานงานกลาง

⁸⁵ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 9.

⁸⁶ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 10.

⁸⁷ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 12.

⁸⁸ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 8.

⁸⁹ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 13.

⁹⁰ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 14.

ในกรณีที่ประเทศผู้ร้องขอมิได้มีสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนกับประเทศไทยให้ส่งผ่านวิถีทางการทูต⁹¹

6) กระบวนการพิจารณาคดี เมื่อจับบุคคลซึ่งถูกร้องขอให้ส่งข้ามแดนได้แล้วให้พนักงานอัยการนำคดีขึ้นสู่ศาล โดยมีซักซ้อมและให้ศาลดำเนินการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่อง เว้นแต่ศาลจะเห็นสมควรให้เลื่อนคดีตามที่พนักงานอัยการหรือบุคคลซึ่งถูกร้องขอให้ส่งข้ามแดนร้องขอ ทั้งนี้ ให้ศาลสั่งขังบุคคลซึ่งถูกร้องขอนั้นไว้ระหว่างการพิจารณา การควบคุมและการดำเนินคดีส่งผู้ร้ายข้ามแดนซึ่งพระราชบัญญัตินี้มีได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม ถ้ามีคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว ให้ศาลถามพนักงานอัยการว่าจะคัดค้านประการใดหรือไม่ หากมีคำคัดค้านของพนักงานอัยการ ศาลพึงรับฟังประกอบการวินิจฉัยก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามบุคคลซึ่งถูกร้องขอว่ามีทนายความหรือไม่ หากไม่มีและต้องการทนายความ ให้ศาลตั้งทนายความให้และให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ⁹²

7) สำคัญในการพิจารณา เมื่อศาลพิเคราะห์พยานหลักฐานแล้วให้ศาลมีคำสั่งขังบุคคลนั้นไว้เพื่อส่งข้ามแดนต่อไป หากปรากฏเหตุดังต่อไปนี้ บุคคลซึ่งถูกจับนั้นเป็นบุคคลซึ่งถูกร้องขอให้ส่งข้ามแดนและมีชื่อผู้มีสัญชาติไทย หรือเป็นผู้มีสัญชาติไทยแต่อยู่ในหลักเกณฑ์ให้ส่งข้ามแดนได้ คดีมีมูลที่จะรับฟ้องไว้พิจารณา หากความผิดนั้นได้กระทำความผิดในราชอาณาจักร หรือมีกฎหมายบัญญัติให้ถือว่าได้กระทำความผิดในราชอาณาจักร และความผิดซึ่งเป็นเหตุให้ร้องขอส่งผู้ร้ายข้ามแดนนั้น เป็นความผิดซึ่งอาจส่งผู้ร้ายข้ามแดนได้ อย่างไรก็ดีตาม ถ้าศาลพิเคราะห์เห็นว่าพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งไม่เพียงพอให้ศาลมีคำสั่งปล่อยและดำเนินการปล่อยบุคคลนั้นไปเมื่อสิ้นระยะเวลาเจ็ดสิบสองชั่วโมงนับแต่ได้อ่านคำสั่งปล่อยนั้น เว้นแต่ภายในระยะเวลาดังกล่าวพนักงานอัยการจะได้แจ้งความจำนงว่าจะอุทธรณ์ก็ให้ขังไว้ในระหว่างอุทธรณ์ และจะต้องยื่นอุทธรณ์ภายในระยะเวลาสามสิบวันนับแต่วันที่ศาลอ่านคำสั่งปล่อย⁹³

จากหลักการดังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการนำหลักการในทางระหว่างประเทศและสิทธิต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมมาบัญญัติไว้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนซึ่งผู้เขียนจะนำไปวิเคราะห์โดยละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

⁹¹ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 15.

⁹² พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 18.

⁹³ พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551, มาตรา 19.

3.3.4 ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580)

ด้วยเหตุที่ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) ได้กำหนดแนวทางหรือกรอบในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลในด้านต่างๆ รวมถึงยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งกำหนดแนวทางให้รัฐจัดกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการสากล ผู้เขียนจึงเห็นว่าข้อมูลดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ประกอบการวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4 ต่อไป

3.3.4.1 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 65 บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าวและต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติเพื่อรับผิดชอบในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติและเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศใช้เป็นยุทธศาสตร์ชาติต่อไป ซึ่งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้ดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติเป็นที่เรียบร้อยแล้วและคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560 เห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบกับในคราวประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2561 ที่ประชุมได้ลงมติให้ความเห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติแล้ว⁹⁴

3.3.4.2 สาระสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

สำหรับการพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาตามยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580) จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคงเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 6 ด้าน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ โดยแต่ละยุทธศาสตร์มีเป้าหมายและประเด็นการพัฒนา ดังนี้⁹⁵

⁹⁴ “ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580)” (2561, 13 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 1.

⁹⁵ “ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580)” (2561, 13 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 8-10.

1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง เน้นการบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของประเทศ ให้มีความมั่นคงปลอดภัยเอกราชอธิปไตยและมีความสงบเรียบร้อยในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ สังคมชุมชน มุ่งเน้นการพัฒนาคนเครื่องมือเทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ให้มีความพร้อมสามารถรับมือกับภัยคุกคามและภัยพิบัติได้ทุกรูปแบบและทุกระดับความรุนแรงควบคู่ไปกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงที่มีอยู่ในปัจจุบันและที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่

2.1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจอัตลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตและจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม

2.2) “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคตผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและดิจิทัลและการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ

2.3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการพัฒนาคนรุ่นใหม่รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด

3) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้นพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่งและมีคุณภาพ

4) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชนประชาสังคมชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเองและการเตรียมความพร้อมของประชากรไทย

5) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้านสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ

6) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนภาครัฐที่ยึดหลัก “ภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม” โดยภาครัฐต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ แยกแยะบทบาทหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับหรือในการให้บริการในระบบเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันมี

สมรรถนะสูง ยึดหลักธรรมาภิบาลปรับวัฒนธรรมการทำงานให้มุ่งผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์ส่วนรวมมีความทันสมัยและพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำนวัตกรรมเทคโนโลยีข้อมูลขนาดใหญ่ ระบบการทำงานที่เป็นดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้อย่างคุ้มค่าและปฏิบัติงานเทียบได้กับมาตรฐานสากล รวมทั้งมีลักษณะเปิดกว้างเชื่อมโยงถึงกันและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวกรวดเร็วและโปร่งใส โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันปลูกฝังค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริต ความมัธยัสถ์ และสร้างจิตสำนึกในการปฏิเสธไม่ยอมรับการทุจริตประพฤติมิชอบอย่างสิ้นเชิงนอกจากนั้น กฎหมายต้องมีความชัดเจน มีเพียงเท่าที่จำเป็น มีความทันสมัย มีความเป็นสากลมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการพัฒนา โดยกระบวนการยุติธรรมมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ และการอำนวยความสะดวกตามหลักนิติธรรม

จากการศึกษาพบว่าคณะกรรมาการยุทธศาสตร์ชาติได้ดำเนินการกำหนดเนื้อหาสาระเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้านดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยผู้เขียนได้ศึกษาสาระสำคัญเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 6 ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้⁹⁶

อันเนื่องมาจากภาครัฐเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามแนวทางนโยบายและทิศทางการพัฒนาตามที่กำหนดตามกรอบการบริหารราชการแผ่นดินและการที่ประเทศไทยจะบรรลุเป้าหมายอนาคตในระยะยาวที่กำหนดไว้นั้นระบบบริหารจัดการภาครัฐจะต้องสามารถขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างมีบูรณาการมีความต่อเนื่องเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาการบริหารจัดการภาครัฐขาดประสิทธิภาพมีปัญหาเชิงการบริหารจัดการและโครงสร้างปัญหาคอร์รัปชันและระบบอุปถัมภ์ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดให้มียุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในทุกมิติโดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่เน้นการตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวกรวดเร็วโปร่งใสผ่านการมีหน่วยงานภาครัฐที่มีโครงสร้างและภารกิจที่เหมาะสมและวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์ของส่วนรวมเปิดโอกาสให้ทุก ๆ ภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการบริการสาธารณะตรวจสอบการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ ตลอดจนดำเนินการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในสังคมได้อย่างเหมาะสม

⁹⁶ “ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580)” (2561, 13 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 69-71.

โดยยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการภาครัฐด้านกฎหมายต้องมีความชัดเจน มีเพียงเท่าที่จำเป็น มีความทันสมัย มีความเป็นสากล มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการพัฒนา โดยกระบวนการยุติธรรมมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมตามหลักนิติธรรม รวมทั้งต้องมีการพัฒนาระบบบริหารจัดการบุคลากรภาครัฐที่สามารถจูงใจและดึงดูดให้คนดีคนเก่งเข้ามาร่วมพลังการทำงานที่มีความมุ่งมั่นและมีแรงบันดาลใจในการที่จะร่วมกันพลิกโฉมประเทศไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ โดยคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดรายละเอียดประเด็นทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ดังนี้

1) กฎหมายต้องมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ และมีเท่าที่จำเป็นกฎหมายกฎระเบียบข้อบังคับมีเท่าที่จำเป็น ทันสมัย มีความเป็นสากล มีประสิทธิภาพ โดยมุ่งใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการพัฒนาการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำด้านต่าง ๆ เอื้อต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ

1.1) ภาครัฐจัดให้มีกฎหมายที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนบทบาทของภาครัฐเป็นผู้อำนวยความสะดวกกำหนดกติกาในการแข่งขันให้เกิดความเป็นธรรมแก่การดำเนินธุรกิจ ทั้งในธุรกิจทั่วไปและธุรกิจเฉพาะปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สามารถตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตการค้าการบริการ และสามารถอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมถึงการคุ้มครองผู้บริโภคโดยเฉพาะการปรับปรุงแก้ไขและยกเลิกกฎหมายต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนทันสมัยเป็นธรรมเอื้ออำนวยต่อการบริหารราชการแผ่นดินการพัฒนาประเทศการให้บริการประชาชนการประกอบธุรกิจการแข่งขันระหว่างประเทศสอดคล้องกับข้อบังคับสากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศรวมทั้งการสร้างการรับรู้และความเข้าใจในข้อกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียม

1.2) มีกฎหมายเท่าที่จำเป็นออกแบบกฎหมายที่ครอบคลุมเพื่อแก้ปัญหาอย่างตรงจุดให้มีความสอดคล้องกับข้อบังคับสากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวมด้วยการสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์และบริหารจัดการผลกระทบที่เกิดจากกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินและการประกอบอาชีพใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ และกำหนดวงรอบในการทบทวนปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นในการตรากฎหมายต้องดำเนินการให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ต่อประชาชนและนำมา

ประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกชั้นตอนรวมทั้งจัดให้มีการสร้างความรับรู้และความเข้าใจในข้อความและประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกกรอบระยะเวลาที่กำหนดเพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

1.3) การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียมมีการเสริมสร้างประสิทธิภาพการใช้กฎหมายบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมไม่เลือกปฏิบัตินำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการใช้กฎหมายป้องกันการกระทำผิดและจับกุมผู้กระทำผิดได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว

2) กระบวนการยุติธรรมเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชนโดยเสมอภาคมีความเป็นกลาง น่าเชื่อถือ โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระบวนการยุติธรรมมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม มีความกล้าหาญทางจริยธรรม เป็นมืออาชีพ มีความเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก มุ่งให้เกิดการสร้างมาตรฐานและเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมเทียบเท่าระดับสากลตามหลักนิติธรรม โปร่งใสลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรม สร้างความสมดุลระหว่างสิทธิและเสรีภาพของประชาชนกับประโยชน์สาธารณะ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมมีประสิทธิภาพและเป็นไปอย่างเสมอภาคหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม มีความร่วมมือที่ดีบูรณาการและเชื่อมโยงการทำงานระหว่างกัน

2.1) บุคลากรและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเคารพและยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่พึงได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ปรับวัฒนธรรมองค์กร และทัศนคติเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมให้เคารพและยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่พึงได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมให้มีความโปร่งใส เป็นกลางปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ การบริหารงานบุคคลในกระบวนการยุติธรรมต้องโปร่งใส เป็นอิสระและมีการพัฒนาตัวบุคคลอย่างต่อเนื่อง

2.2) ทุกหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีบทบาทเชิงรุกร่วมกันในทุกชั้นตอนของการค้นหาความจริง การรวบรวมและการพิสูจน์พยานหลักฐานเป็นไปตามมาตรฐานสากล โดยต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์และศาสตร์อื่น ๆ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์เพื่อให้ประชาชน ได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก อำนาจความยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เลือกปฏิบัติ มีความโปร่งใส และประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว ยกกระตือรือร้นความโปร่งใสในการใช้อำนาจกับประชาชนและการแต่งตั้งโยกย้าย

รวมทั้งยกระดับมาตรการตรวจสอบการประพฤติมิชอบของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมให้มีความน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพ

2.3) หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทั้งทางแพ่งอาญาและปกครองมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์ร่วมกันเพื่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและอำนวยความสะดวกยุติธรรมพัฒนาเป้าหมายและยุทธศาสตร์ระยะกลางและระยะยาวระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์มีรูปแบบกระบวนการยุติธรรมที่มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานกันบนพื้นฐานแห่งการไว้วางใจซึ่งกันและกันรวมทั้งสร้างเครื่องมือการประเมินคุณภาพและผลงานที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมุ่งก่อให้เกิดผลลัพธ์ต่อสังคมร่วมกันพร้อมทั้งพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในกระบวนการยุติธรรมเพื่อเป็นช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตลอดกระบวนการพิจารณาคดีได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

2.4) ส่งเสริมระบบยุติธรรมทางเลือกระบบยุติธรรมชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมการช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงความเป็นธรรมการพัฒนาแบบของการมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมให้มีความหลากหลายการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้กับประชาชนการพัฒนากลไกคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรมและความขัดแย้งระหว่างภาครัฐเอกชนและชุมชนรวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาระบบการสืบเสาะและการสอดส่องให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.5) พัฒนามาตรการอื่นแทนโทษทางอาญาเพื่อลดทอนความเป็นโทษทางอาญาที่ไม่จำเป็นสร้างความสมดุลระหว่างการบังคับโทษตามคำพิพากษากับการให้โอกาสผู้ต้องโทษกลับคืนสู่สังคมเปิดโอกาสให้ภาคส่วนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการบังคับโทษและการพัฒนาระบบคุมประพฤติในชุมชนรวมทั้งการใช้กฎหมายอาญาโดยยึดมั่นหลักการตีความโดยเคร่งครัดไม่ขยายขอบเขตฐานความผิดให้ครอบคลุมการกระทำที่แท้จริงแล้วไม่เข้าองค์ประกอบ

3.3.5 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ด้วยเหตุที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดวิธีการดำเนินคดีทางอาญาต่อผู้ต้องหา ตั้งแต่การถูกจับกุม สอบสวน การพิจารณาคดีชั้นศาล และการสั่งลงโทษ และทำหน้าที่กำหนดกรอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ อัยการ และผู้พิพากษา ให้ดำเนินกระบวนการยุติธรรมเป็นไปตามแนวทางที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อให้ประชาชนได้รับสิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และทำให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างเรียบร้อยและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้ศึกษา

แนวทางในการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ปัญหาในบทที่ 4

3.3.5.1 หลักการของสิทธิกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เนื่องจากสังคมมนุษย์ประกอบขึ้นด้วยบุคคลหลายหมู่เหล่าซึ่งมักจะเกิดปัญหาการกระทำความผิดอาญาที่ก่อให้เกิดความไม่สงบ ดังนั้น แต่ละสังคมจึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ที่สามารถนำตัวผู้ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สงบมาลงโทษตามความเหมาะสมแห่งยุคสมัยของแต่ละสังคม โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกฎหมายเดิมเพราะประเทศไทยมีกฎหมายเก่าที่มีลักษณะของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่มิได้แยกไว้ชัดเจนยังคงปะปนกันอยู่กับกฎหมายลักษณะอื่น นอกจากนี้ การพิสูจน์ข้อเท็จจริงก็มีวิธีการที่ดูเหมือนจะโหดเหี้ยมทารุณตามกฎจารีตนครบาล ซึ่งต่อมาได้มีการยกเลิกไปและหันมาใช้วิธีการที่เที่ยงธรรมและปราณีต่อผู้กระทำผิด ซึ่งวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นมีขึ้นเพื่อการคุ้มครองส่วนได้เสียของสังคม ของบุคคลและส่วนได้เสียร่วมกันของสังคมและบุคคล และส่งผลให้การให้ได้ตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษอย่างเป็นธรรมและการป้องกันไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดในการดำเนินคดีตั้งแต่การสอบสวน ฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษา และการลงโทษ

ทั้งนี้ ลักษณะของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีลักษณะเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่หน่วยงานของรัฐ เช่น ตำรวจ พนักงานฝ่ายปกครอง พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา พนักงานราชทัณฑ์ ในการสืบสวน การสอบสวน ฟ้องร้อง การพิจารณา พิพากษา และการลงโทษในกรณีที่มีผู้กระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติอื่นที่มีโทษทางอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีบทบัญญัติว่าด้วยการใช้อำนาจบังคับในการจับกุมคุมขัง การค้น การสอบสวน ฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษา และการลงโทษผู้กระทำผิด นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดหรือทฤษฎีการตรวจสอบเพื่อค้นหาความจริง ส่วนกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น โดยทั่วไปตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดหรือทฤษฎีการต่อรองหรือสัญญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงเป็นเรื่องของเอกชนที่จะดำเนินการกันเองในการฟ้องร้องและการดำเนินคดี

3.3.5.2 สาระสำคัญในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เริ่มตั้งแต่เมื่อมีการกล่าวหาว่าบุคคลกระทำความผิดกฎหมายอันเป็นเหตุให้มีการดำเนินการดำเนินกระบวนการยุติธรรมขึ้น กล่าวคือ การค้น การจับ การควบคุมตัว การสอบสวน เพื่อนำตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหาไปดำเนินคดี อาจแยกพิจารณาได้ ดังนี้

1) การค้น

การที่บุคคลถูกค้นตัวย่อมเป็นการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพ การค้น จึงเป็น กระบวนการยุติธรรมที่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติถึงวิธีดำเนินการไว้ว่าการค้นในที่รโหฐาน หากคนหรือสิ่งของต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล⁹⁷ และห้ามมิให้ค้นบุคคลในที่สาธารณะสถานเว้นแต่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้นเมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นมีสิ่งของในความ ครอบครองเพื่อจะใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิดหรือมีไว้เป็น ความผิด⁹⁸ ทั้งนี้ กฎหมายยังกำหนดเหตุในการขออนุญาตค้นไว้ด้วย กล่าวคือจะต้องปรากฏ พยานหลักฐานตามสมควรที่ทำให้ศาลเชื่อว่ามีเหตุที่จะออกหมายได้⁹⁹ เช่น เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่ง จะเป็นพยานหลักฐานประกอบการสอบสวนได้ส่วนมูลฟ้องหรือพิจารณา เพื่อพบและยึดสิ่งของซึ่ง มีไว้เป็นความผิดหรือได้มาโดยผิดกฎหมายหรือมีเหตุควรสงสัยว่าได้ใช้หรือตั้งใจจะใช้ในการ กระทำความผิด เพื่อพบและช่วยบุคคลซึ่งได้ถูกหน่วงเหนี่ยวหรือกักขังโดยมิชอบด้วยกฎหมาย เพื่อ พบบุคคลซึ่งมีหมายให้จับ และเพื่อพบและยึดสิ่งของตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลในกรณีที่จะยึด หรือจะพบโดยวิธีอื่นไม่ได้แล้ว เป็นต้น เนื่องจากการค้นในที่รโหฐานเป็นการเข้าไป ในสถานที่ซึ่ง เห็นได้โดยสภาพว่าเจ้าของไม่ประสงค์ให้เข้าไปและเป็นสถานที่คนทั่วไปไม่มีความชอบธรรมที่จะเข้า ไปได้การค้นจึงกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยตรง โดยเฉพาะสิทธิและเสรีภาพส่วน บุคคลที่จะอยู่โดยสงบ ดังนั้น การขออนุญาตค้นและการออกหมายค้นเจ้าพนักงานและศาลจึง จำเป็นต้องมีความละเอียดรอบคอบและใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่ง

2) การจับ

เหตุในการออกหมายจับซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ 2 กรณีได้แก่ (1) เหตุออกหมายจับ โดย คำนี้ถึงอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี¹⁰⁰ โดยไม่ต้องพิจารณาว่ามีเหตุอันสมควรเชื่อว่าบุคคลนั้น จะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่นหรือไม่ อย่่างไรก็ ตาม มิได้หมายความว่าเมื่อมีการกระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปีแล้ว ศาล จะต้องออกหมายจับให้ทุกกรณีเสมอไป ศาลย่อมใช้ดุลพินิจออกหรือไม่ออกหมายจับโดยพิจารณา เป็นกรณี ๆ ไป และ (2) เหตุออกหมายจับกรณีปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีเหตุอันสมควรเชื่อว่าบุคคลนั้น จะหลบหนีหรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น¹⁰¹ โดยต้องพิจารณา จากข้อมูลหรือพยานหลักฐานเป็นกรณี ๆ ไป นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดเงื่อนไขในกรณี

⁹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 57.

⁹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 93.

⁹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 69.

¹⁰⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 66 (1).

¹⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 66 (2).

บุคคลนั้นไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งหรือไม่มาตามหมายเรียกหรือตามนัดโดยไม่มีข้อแก้ตัวอันควรให้
 ตันนิษฐานว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่จะหลบหนีอันเป็นเหตุให้ออกหมายจับได้¹⁰² ทั้งนี้ไม่ต้องคำนึง
 ว่าความผิดนั้นมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสามปีหรือไม่

สำหรับการจับโดยไม่มีหมายโดยหลักการที่กฎหมายกำหนดไว้ นั้น การจับบุคคลจะ
 กระทำไม่ได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือตามที่กฎหมายซึ่งได้บัญญัติให้พนักงานฝ่าย
 ปกครองหรือตำรวจเป็นผู้มีอำนาจจับได้ การที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจจับบุคคลโดยไม่มี
 หมายจับได้จึงเป็นข้อยกเว้นตามกฎหมาย ดังนี้ (1) เมื่อบุคคลนั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า (2) เมื่อ
 พบบุคคลโดยมีพฤติการณ์อันควรสงสัยว่าบุคคลนั้นน่าจะก่อเหตุร้ายให้เกิดภัยอันตรายแก่บุคคลหรือ
 ทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเครื่องมืออาวุธหรือวัตถุอย่างอื่นอันสามารถอาจใช้ในกระทำความผิด (3)
 เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับบุคคลนั้นแต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับบุคคล
 นั้นได้ (4) เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีในระหว่างถูกปล่อยชั่วคราว¹⁰³
 นอกจากนี้ ยังมีกรณีการจับโดยราษฎรอำนาจจับของราษฎรซึ่งโดยหลักแล้วราษฎรจะจับผู้อื่นไม่ได้
 เว้นแต่จะเข้าอยู่ในเกณฑ์ตามที่กฎหมายบัญญัติหรือเมื่อผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้าและความผิด
 นั้นได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกฎหมายกำหนดให้เจ้า
 พนักงานผู้จัดการตามหมายจับจะขอความช่วยเหลือจากบุคคลใกล้เคียงเพื่อจัดการตามหมายนั้นก็ได้
 แต่จะบังคับให้ผู้ใดช่วยโดยอาจเกิดอันตรายแก่เขาไม่ได้ โดยจะต้องปรากฏว่ามีการกระทำความผิด
 ซึ่งหน้าต่อราษฎรผู้นั้นและความผิดซึ่งหน้านั้นต้องได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธี
 พิจารณาความอาญาด้วย¹⁰⁴ ถ้าเป็นความผิดอื่นและไม่ได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธี
 พิจารณาความอาญาราษฎรไม่มีอำนาจจับ แต่ถ้าเป็นกรณีที่เจ้าพนักงานขอให้ราษฎรจับตาม
 หมายจับก็ไม่จำเป็นต้องเป็นความผิดที่ระบุในบัญชีท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

นอกจากนี้ กฎหมายยังได้วางหลักการในกรณีจับได้แล้วเจ้าพนักงานซึ่งทำการจับต้อง
 แจ้งแก่ผู้ที่ถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับแล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนและใน
 กรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับก็ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบถ้ามีหมายจับก็ให้แสดงต่อผู้ถูก
 จับพร้อมทั้งต้องแจ้งด้วยว่าผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้น
 อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษานายความ
 หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ¹⁰⁵

3) การควบคุมตัวและการสอบสวน

¹⁰² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 66.

¹⁰³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 78.

¹⁰⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 79.

¹⁰⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 83.

การควบคุมตัว เป็นผลที่เกิดจากการจับและโดยสภาพย่อมกระทบต่อเสรีภาพของผู้ถูกควบคุมตัว ดังนั้น เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ถูกควบคุมตัวจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าที่จำเป็นเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินไปได้ กฎหมายจึงบัญญัติให้เจ้าพนักงานที่จับตัวผู้ต้องสงสัยแล้วจะต้องเอาตัวไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนโดยทันที พร้อมทั้งให้แจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับทราบถ้ามีหมายจับให้แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบและอ่านให้ฟังและมอบสำเนาบันทึกการจับกุมแก่ผู้ถูกจับด้วยอีกทั้งต้องแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบด้วยว่ามีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิจะพบและปรึกษานายความ

เมื่อได้ดำเนินการข้างต้นแล้วเจ้าพนักงานจะต้องให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิของตน และให้มีสิทธิติดต่อกับญาติหรือบุคคลที่ผู้ถูกจับไว้วางใจเพื่อแจ้งให้ทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ถูกควบคุมตัว ถ้อยคำที่ผู้ถูกจับให้ไว้ นั้น หากเป็นคำรับสารภาพใช้เป็นพยานหลักฐานไม่ได้หากเป็นถ้อยคำอื่นจะรับฟังได้ก็ต่อเมื่อมีการแจ้งสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว¹⁰⁶

ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการควบคุมตัวนั้น กฎหมายห้ามมิให้ใช้วิธีควบคุมผู้ถูกจับเกินกว่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้หนีเท่านั้น สำหรับระยะเวลากฎหมายก็กำหนดห้ามมิให้ควบคุมตัวไว้เกินกว่าที่จำเป็นตามพฤติการณ์แห่งคดี ในคดีทั่วไปที่ต้องมีการสอบสวนจะต้องนำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนเว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็นสำคัญ ในกรณีที่ฟ้องไม่ทันภายในกำหนด 48 ชั่วโมงเจ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการก็ต้องยื่นคำฝากขังต่อศาลศาลจะอนุญาตให้ขังในระหว่างสอบสวนได้ตามอัตราโทษของการกระทำผิดที่ถูกกล่าวหาคือ ถ้ามีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินหกเดือนศาลอนุญาตให้ขังได้ครั้งเดียวไม่เกิน 7 วันหากคดีมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่า 5 เดือนแต่ไม่ถึง 10 ปีศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติด ๆ กันได้ครั้งหนึ่งไม่เกิน 12 วัน แต่รวมกันแล้วต้องไม่เกิน 55 วันถ้าโทษจำคุกอย่างสูงเกินกว่า 10 ปีศาลมีอำนาจสั่งขังได้รวมกันแล้วต้องไม่เกิน 84 วัน¹⁰⁷

นอกจากนี้ เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเรื่องการจับกุมขัง คั้น มีผลเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนได้จริง นอกจากกำหนดให้การออกหมายจับ หมายค้น ต้องออกโดยศาลยุติธรรมแล้วรัฐธรรมนูญยังขยายการคุ้มครองสิทธิของประชาชนไปถึงกรณีดังต่อไปนี้

1) สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา โดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียกหรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าพนักงานเป็นผู้ต้องหาให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติบังคับ บิดามารดา อาศัยอยู่ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาเหล่านั้นอาจใช้เป็น

¹⁰⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 7/1.

¹⁰⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 87.

พยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้¹⁰⁸

เมื่อการแจ้งข้อหาให้ทราบมีความมุ่งหมายให้รู้ว่าเหตุใดผู้ต้องหาจึงถูกจับ ดังนั้นสาระสำคัญของการแจ้งข้อหาจึงไม่ได้อยู่ที่ชื่อฐานความผิดที่แจ้ง แต่อยู่ที่พฤติการณ์อันเป็นเนื้อหาของความผิดที่กล่าวหา รวมทั้งสภาพของข้อหาด้วย ว่าพอที่จะทำให้ผู้ต้องหาทราบหรือไม่ว่าตนถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นความผิดในเรื่องใดอย่างไร

2) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือได้รับการประกัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติรองรับไว้ในมาตรา 106-119 ซึ่งการปล่อยชั่วคราวมีอยู่ 3 กรณีคือ (1) การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันคือปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราวโดยไม่ต้องมีสัญญาประกันให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานหรือศาลผู้ต้องหาหรือจำเลยเพียงแต่สาบานหรือปฏิญาณว่าตนจะมาตามนัดหรือหมายเรียก (2) ปล่อยโดยมีประกันคือการปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราวโดยผู้ต้องหาหรือจำเลยเองหรือบุคคลอื่นเข้าทำสัญญาประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาลว่าจะมาหรือนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาส่งตามวันเวลาที่เจ้าพนักงานหรือศาลนัดหรือหมายเรียกมา (3) ปล่อยโดยมีประกันและหลักประกันคือการปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราวโดยมีสัญญาประกันพร้อมด้วยหลักประกันอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้คือ มีเงินสดมาวาง มีทรัพย์สินอื่นมาวาง เช่น โฉนดที่ดิน พันธบัตรเป็นต้น มีบุคคลอื่นมาเป็นประกันโดยแสดงหลักทรัพย์ เช่น แสดงโฉนดที่ดินซึ่งบุคคลนั้นถือกรรมสิทธิ์

3) สิทธิในการมีทนาย นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้วจำเลยมีสิทธิแต่งตั้งทนายแก้ต่างในชั้นได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาในศาลชั้นต้นตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา โดยกำหนดไว้ว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกหรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่ถูกฟ้องต่อก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความก็ให้ศาลตั้งทนายความให้¹⁰⁹

4) สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเอง สิทธินี้เป็นหลักประกันของกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเองหรือบุคคลจะถูกลงโทษได้ต่อเมื่อรัฐสามารถพิสูจน์ด้วยความสามารถของรัฐเองว่าบุคคลนั้นกระทำผิดจริงดังฟ้อง หลักประกันอันมีผลคุ้มครองไปถึงว่าบุคคลไม่อาจถูกบังคับข่มขู่หลอกลวงหรือทำด้วยวิธีการใด ๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขามีเต็มใจให้

¹⁰⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134.

¹⁰⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 173.

ซึ่งสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การนี้กฎหมายได้กำหนดไว้ว่ากรณีผู้ต้องหาถูกเรียกหรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเองหรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหาให้ถามชื่อตัวนามสกุลชาติบังคับบิดามารดาอายุอาชีพที่อยู่ที่เกิดและแจ้งข้อหาให้ทราบและต้องบอกให้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหาเหล่านั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันเขาในการพิจารณาได้เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้¹¹⁰ นอกจากนี้เมื่อมีเหตุอันสมควรจำเลยอาจยื่นคำร้องขอแก้หรือเพิ่มเติมคำให้การของเขาก่อนศาลพิพากษาถ้าศาลพิพากษาเห็นสมควรอนุญาตก็ให้ส่งสำเนาแก้โจทก์¹¹¹ และในการพิจารณาและสืบพยานในศาลให้ทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยวันแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างยิ่งเมื่อโจทก์หรือทนายโจทก์และจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาลและศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงให้อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้างทำให้การลงโทษให้คงไว้ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดยางานไว้และดำเนินการพิจารณาต่อไป¹¹² และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังบัญญัติครอบคลุมไปถึงกรณีการให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การให้การที่เป็นการยอมรับความผิดอาญาที่ตนได้ก่อขึ้นแล้วหรือการให้การที่จะเป็นผิดกฎหมายทันทีเมื่อเสร็จสิ้นคำให้การ เช่น พยานไม่จำเป็นต้องให้การกรณีให้การจะเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่นด้วยว่าพยานไม่ต้องตอบคำถามซึ่งโดยตรงหรืออ้อมอาจจะทำให้เขาถูกฟ้องคดีอาญาเมื่อมีคำถามเช่นนั้นให้ศาลเตือนพยาน¹¹³

4) สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวจากการขังโดยมิชอบ

สิทธิที่จะได้รับการปล่อยตัวในกรณีที่มีการขังโดยมิชอบด้วยกฎหมายนั้นกฎหมายบัญญัติว่าเมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกคุมขังในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายบุคคลเหล่านี้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลท้องที่ที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาขอให้ปล่อยคือ (1) ผู้ถูกคุมขังเอง (2) พนักงานอัยการ (3) พนักงานสอบสวน (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัศดี (5) สามีภริยาหรือญาติของผู้นั้นหรือบุคคลอื่นใด เพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขังเมื่อได้รับคำร้อง ดังนั้นให้ศาลดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าศาลเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูลศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลันและถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่น่าพอใจแก่ศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมายให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปในทันที¹¹⁴

5) การชันสูตรพลิกศพ

กรณีวิสามัญฆาตกรรมในกรณีที่มีการตายโดยผิดธรรมชาติ เช่น ฆ่าตัวตายถูกคนอื่นทำให้ตาย ถูกสัตว์ทำร้ายตาย ตายโดยอุบัติเหตุ หรือตายโดยยังไม่ปรากฏเหตุ หรือตายในระหว่างอยู่ใน

¹¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134.

¹¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 162.

¹¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 172.

¹¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 234.

¹¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 90.

ความควบคุมของเจ้าพนักงาน ต้องพิสูจน์ให้ได้ความจริงว่าผู้ตายคือใครและตายด้วยสาเหตุใด เมื่อใด ณ ที่ใด ตลอดจนพฤติการณ์การตาย นอกจากนี้การวิสามัญฆาตกรรมเป็นการตายที่ผิดธรรมชาติอย่างหนึ่งมีความหมายว่าบุคคลที่ถูกคุมขังหรืออยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานถึงแก่ความตายจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ดังนั้น เพื่อคุ้มครองชีวิตของบุคคลซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติให้ได้รับความปลอดภัยและได้รับความเป็นธรรมจึงต้องมีกระบวนการพิสูจน์สาเหตุของการตายว่าเกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงานผู้ควบคุมหรือไม่ จึงกำหนดให้ต้องมีการชันสูตรพลิกศพและกำหนดหลักการไว้โดยพนักงานสอบสวนต้องกระทำพร้อมกับแพทย์และร่วมกันทำบันทึกรายละเอียดของการชันสูตรพลิกศพไว้ จากนั้นให้ส่งสำนวนชันสูตรพลิกศพไปให้พนักงานอัยการแต่ถ้ามีข้อเท็จจริงว่าการตายเกิดจากการกระทำของเจ้าพนักงานเช่นถูกเจ้าหน้าที่ยิงตายการชันสูตรจะต้องมีพนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับปลัดอำเภอขึ้นไปเข้าร่วมด้วยตั้งแต่แรก พร้อมกับแพทย์และพนักงานสอบสวน ทั้งนี้ก่อนทำการชันสูตรพนักงานสอบสวนจะต้องแจ้งให้ญาติผู้ตายทราบอย่างน้อยหนึ่งคนทราบ และได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการไว้ด้วยคือต้องทำการชันสูตรพลิกศพให้เสร็จภายใน 30 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งซึ่งหากจำเป็นก็ขยายได้อีก 2 ครั้ง ๆ ละไม่เกิน 30 วัน ดังนั้นการสอบสวนจะต้องแล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่เกิน 90 วัน¹¹⁵

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญของต่างประเทศและประเทศไทยพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติในการรับรองและคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้แก่ประชาชน ซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และรัฐธรรมนูญของต่างประเทศ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า การไม่กำหนดบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมส่งผลเสียโดยตรงต่อประชาชนซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยละเอียดพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาในบทที่ 4 ต่อไป

¹¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 148 และมาตรา 150.

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และแนวทางแก้ไขปัญหา

การรับรองสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยนั้นได้รับการรับรองโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อย่างไรก็ตามหลังจากได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่มีการกำหนดบัญญัติให้การรับรองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในอันที่จะเรียกร้องให้รัฐคุ้มครองให้เป็นไปตามสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในฐานะประชาชนแห่งสิทธิได้

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้ศึกษาถึงหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ซึ่งในบทนี้จะได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กล่าวคือ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังนี้

4.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนับเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายในอันที่จะได้รับการคุ้มครองให้ความช่วยเหลือตลอดจนอำนวยความสะดวกจากศาลและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเช่นนี้ได้รับการรับรองจากกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ข้อ 10 และ 11 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 14-16 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 และในประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยจะต้องมีบทบัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญและและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาความเนื่องจากสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับก่อน ๆ จึงได้มีการกำหนดบัญญัติและรายละเอียดแห่งสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างชัดเจนเนื่องจากสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งทางอาญาและทางแพ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองแห่งสหประชาชาติ นอกจากนี้ หากมีการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมเป็นการสร้างหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเรียกร้องให้รัฐกระทำการบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนได้ หรือให้ละเว้นการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ อีกทั้งสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ให้ประชาชนนั้นถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดซึ่งองค์กรของรัฐทุกองค์กรจะต้องเคารพและให้ความคุ้มครองในฐานะที่เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับโดยตรงแก่ทุกองค์กรของรัฐ โดยมีหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจของรัฐ

จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย อันได้แก่ สิทธิของบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิดและก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้

กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการควบคุมหรือคุมขังให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี นอกจากนี้ คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ¹

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม อันได้แก่ บทบัญญัติในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาไม่ให้ต้องรับโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมายซึ่งใช้อยู่ขณะที่บุคคลนั้นกระทำความผิด โดยห้ามนำบทบัญญัติที่มีโทษทางอาญาไปลงโทษหรือเพิ่มโทษย้อนหลังแก่การกระทำที่มีอยู่ก่อน บทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นมีผลใช้บังคับและต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้² นอกจากนี้ยังได้บัญญัติรับรองให้บุคคลมีสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณาซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำพิพากษา สิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม สิทธิของผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณีผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง และสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ สิทธิของเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และสิทธิในการได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความและการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และในคดีแพ่งบุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ³

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40

จากการศึกษาทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้องตามที่ได้ศึกษาและกล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ได้แก่ หลักการทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ และหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีสาระสำคัญได้ดังนี้

ความหมายของสิทธิตามความหมายทั่วไปคำว่า สิทธิ⁴ หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย นอกจากนี้สิทธิ⁵ ยังหมายถึงประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิรวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย สิทธิตามความหมายนี้หากนำไปปรับใช้กับรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน⁶ หมายถึงสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึงอำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง คุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใด หรือไม่กระทำการใด โดยการให้อำนาจดังกล่าวก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตน และก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ยังหมายความรวมถึงการให้หลักประกันในทางหลักการซึ่งหมายถึงการมุ่งคุ้มครองต่อสถาบันในทางกฎหมาย เช่น มุ่งคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม มุ่งคุ้มครองกรรมสิทธิ์ เป็นต้น ดังนั้น สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐ และเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐที่จะต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และให้ความคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวเพื่อให้มีผลบังคับในทางปฏิบัติ

หลักการประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งที่ไม่อาจขาดได้ในรัฐที่เป็นนิติรัฐเนื่องจากเป็นอำนาจของราษฎรในอันที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดเสรีภาพและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยอำนาจรัฐ โดยกฎหมายว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานถือว่าเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎรและช่วยในการตีความบทบัญญัติแห่งกฎหมายต่างๆ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุที่รัฐจะใช้อำนาจกระทำการใดๆก็ได้ นอกจากนี้ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมทำให้ราษฎรแต่ละคนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้อย่างเต็มที่อีกด้วย ทั้งนี้ อาจแบ่งแยกประเภทของสิทธิขั้นพื้นฐานออกเป็นหลายประเภทแต่การแบ่งแยกสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญประเภทหนึ่งคือการแบ่งสิทธิขั้นพื้นฐานออกเป็นสิทธิในเสรีภาพ และสิทธิในความเสมอภาค ซึ่งสิทธิในเสรีภาพคืออำนาจของบุคคลที่กฎหมาย

⁴ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2538), น. 21.

⁵ หยุต แสงอุทัย; แก้วไขและปรับปรุงโดยสมยศ เชื้อไทย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), น. 172.

⁶ บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2558), น. 51.

รับรองในอันที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใดตามที่ตนต้องการ ส่วนสิทธิในความเสมอภาคคืออำนาจในอันที่เรียกร้องให้รัฐปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้เหมือนกันและปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสิ่งนั้นๆ⁷

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา พบว่ามีความแตกต่างระหว่างการกำหนดบทบัญญัติด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดหลักประกันสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก เรื่องสิทธิของบุคคลที่ไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และสิทธิในการได้รับสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิดและก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ตามมาตรา 39 แสดงให้เห็นว่าเป็นการกำหนดบทบัญญัติซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรใช้อำนาจรัฐฝ่ายตุลาการและประชาชนอันเป็นการให้หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนในเรื่องดังกล่าว และส่วนที่สอง เรื่องการให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดกระบวนการใช้อำนาจทางตุลาการว่า จะต้องมี การสร้างกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมอย่างเหมาะสมเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชนแต่ละประเภทบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนแต่ละคน เช่น สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี หรือการได้รับการดำเนินกระบวนการพิจารณาตัวอย่างเหมาะสมของเด็กเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

โดยปกติแล้วหลักการประกันสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมนั้นย่อมส่งผลทำให้ประชาชนสามารถเรียกร้องให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ กรณีเอกชนที่พิพาทกันต้องมีหนทางในการนำข้อพิพาทนั้น ไปสู่ศาลหรือกระบวนการอื่นที่เหมาะสมในการระงับข้อพิพาท และกฎหมายวิธีพิจารณาคดีในชั้นศาลจะต้องได้รับการออกแบบให้การพิจารณาคดีเป็นไปอย่างรอบด้าน ตลอดจนกำหนดผลผูกพันเด็ดขาดของคำพิพากษาไว้เพื่อให้เกิดความมั่นคงแน่นอนในระบบกฎหมาย นอกจากนี้

⁷ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 159-190.

การกำหนดหลักการประกันสิทธิในกระบวนการพิจารณาข้อทำให้กระบวนการยุติธรรมในชั้นเจ้าหน้าที่และชั้นศาล รัฐต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรได้ต่อสู้ป้องกันสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายของรัฐจึงกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาที่ได้รับการออกแบบขึ้นจะต้องเป็นกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรม (Fair) ด้วย ในกรณีที่ราษฎรได้รับความเสียหายจากการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐ รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรสามารถฟ้ององค์กรของรัฐที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตนต่อศาลได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งสองหลักการเป็นหลักประกันที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอย่างยิ่ง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ว่า ประชาชนมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม หลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย ได้รับการชอเท็จจริง และตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ สิทธิในการคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและได้รับการชอเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง นอกจากนี้ผู้เสียหายผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา ยังมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ สิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม สิทธิได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความและการปล่อยตัวชั่วคราว และสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐในคดีแพ่ง

เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่ากำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้เฉพาะเรื่องสิทธิของบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาสิทธิในการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการควบคุมหรือคุมขัง และสิทธิในคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ดังนั้นการรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิให้แก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงส่งผลทำให้ประชาชนไม่มีหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตนเอง และทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการใช้ระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พุทธศักราช 2547 ซึ่งมีเนื้อหาให้การรับรองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขัง สิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม และสิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาอื่น ๆ และได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้หลายประการ อาทิ เช่น การจับกุมหรือคุมขังบุคคล และการกั้นในทึร โทฐานจะกระทำไม่ได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุจำเป็นอื่น ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และผู้ต้องหาและจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวน หรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม รวมทั้งมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ด้วยการจัดหาทนายความให้สมควรที่จะได้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการกำหนดบทบัญญัติเพื่อรองรับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในการให้หลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551 ซึ่งวางหลักเกณฑ์ในการส่งผู้ร้ายข้ามแดนและกำหนดบทบัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมแก่บุคคลซึ่งถูกร้องขอให้ส่งข้ามแดน อันได้แก่ หลักการไม่พิจารณาคดีซ้ำ หลักความยินยอม หรือการปฏิบัติต่างตอบแทน สิทธิในกระบวนการพิจารณาคดีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสิทธิต่าง ๆ ในคดีอาญาด้วย อีกทั้งผู้เขียนยังได้ศึกษาศาสตร์เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 6 ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐซึ่งกำหนดรายละเอียดทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ว่า กฎหมายต้องมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ และมีเท่าที่จำเป็น โดยภาครัฐต้องจัดให้มีกฎหมายให้มีความชัดเจนทันสมัยเป็นธรรม เอื้ออำนวยต่อการบริหารราชการแผ่นดินการพัฒนาประเทศ การให้บริการประชาชน การประกอบธุรกิจการแข่งขันระหว่างประเทศ ต้องมีความสอดคล้องกับข้อบังคับสากล หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ รวมทั้งการสร้างการรับรู้และความเข้าใจในข้อกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียม และกระบวนการยุติธรรมต้องเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชนโดยเสมอภาคประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก มุ่งให้เกิดการสร้างมาตรฐานและเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการยุติธรรมเทียบเท่าระดับสากลตามหลักนิติธรรม โปร่งใส ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรม การอำนวยความสะดวกยุติธรรม

มีประสิทธิภาพและเป็นไปอย่างเสมอภาคหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดบัญญัติสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ.2551 และประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) แล้ว จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติเหล่านั้นล้วนเป็นการกำหนดให้ใช้บังคับได้เฉพาะกรณีเท่านั้น ไม่สามารถบังคับกับประชาชนทุกคนและลำดับศักดิ์ของกฎหมายดังกล่าวเป็นเพียงกฎหมายระดับพระราชบัญญัติเท่านั้น จึงทำให้รัฐสภาอาจออกพระราชบัญญัติยกเลิกหรือออกพระราชบัญญัติให้มีข้อความขัดแย้งได้ หากมีการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญย่อมเป็นการที่ให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ดีที่สุดเนื่องจากการแก้ไขรัฐธรรมนูญกระทำได้ยากกว่าพระราชบัญญัติทั่วไป นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์นักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดบทบัญญัติซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เนื่องจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญปรับเปลี่ยนวิธีการกำหนดบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ใหม่ โดยนำบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไปบัญญัติไว้ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้รัฐจัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการภาครัฐทั้งหมด รวมถึงด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้วยโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง เนื่องจากหากเป็นเรื่องสิทธิจะเป็นแต่ละกรณีแต่ละบุคคลในการใช้สิทธิเรียกร้อง อย่างไรก็ตามหากบัญญัติไว้ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐแล้ว ย่อมส่งผลให้รัฐมีหน้าที่ต้องจัดบริการเหล่านั้นให้ภาครัฐไม่จัดบริการดังกล่าว ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางศาลหรือตรวจสอบผ่านกระบวนการบริหารได้⁸ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าว ย่อมทำให้ประชาชนไม่ได้อยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิในการกำหนดรูปแบบและกระบวนการในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมถึงการระงับข้อพิพาทด้วยความประสงค์ของประชาชนเองซึ่งแตกต่างไปจากการกำหนดบทบัญญัติในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

ผลกระทบจากการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติในการให้หลักประกันแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมถึงไม่ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีไว้ย่อมทำให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องสิทธิให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ และขาดหลักประกันในการป้องกันสิทธิของตน

⁸ สัมภาษณ์นายชนาวัดน์ สังข์ทอง กรรมการร่างกฎหมายประจำ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562

ในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งผลต่อหลักประกันสิทธิในการกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น รวมถึงไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้ ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณากับทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน ได้แก่ หลักการทั่วไปเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพซึ่งกำหนดว่าสิทธิที่ถูกละเมิดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นอำนาจตามรัฐธรรมนูญในการรับรองและคุ้มครองแก่บุคคลที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด โดยก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลใดแทรกแซงในขอบเขตสิทธิของตนและก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ยังหมายความรวมถึงการให้หลักประกันในทางหลักการในการคุ้มครองต่อสถาบันในทางกฎหมายด้วย และเมื่อพิจารณาจากหลักการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเมื่อรัฐธรรมนูญได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพใดไว้แล้วย่อมเป็นอำนาจของราษฎรในอันที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพโดยอำนาจรัฐ ทั้งนี้กฎเกณฑ์ว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎรและช่วยในการตีความบทบัญญัติแห่งกฎหมายต่างๆ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุ นอกจากนี้ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมทำให้ราษฎรแต่ละคนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้อย่างเต็มที่อีกด้วย ด้วยเหตุนี้การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติในการให้หลักประกันแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ย่อมขัดต่อทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น การที่ประเทศไทยมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ย่อมส่งผลเสียโดยตรงต่อประชาชนในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายในอันที่จะได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้รับความช่วยเหลือตลอดจนอำนวยความสะดวกยุติธรรมจากศาลและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการยุติธรรมในรูปแบบใดประชาชนย่อมมีสิทธิขั้นพื้นฐานในการบวนพิจารณาซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษา

หรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง สิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม สิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง สิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ สิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว และสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐในคดีแพ่ง นอกจากนี้กรณีบุคคลบางประเภท เช่น เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีข้อจำกัดทางสภาพร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา จึงทำให้บุคคลกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ที่ยุติธรรมซึ่งส่งผลให้การบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ ในที่นี้ผู้เขียนจะยกตัวอย่างกรณีของคนพิการ เช่น หากคนพิการถูกเลือกปฏิบัติในสิทธิทางการศึกษาและนำข้อพิพาทมาฟ้องต่อศาล ถ้ากระบวนการยุติธรรมไม่สามารถจัดตั้งอำนาจความสะดวกให้เหมาะสมกับความต้องการจำเป็นพิเศษของความพิการในแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพการสื่อสาร ฯลฯ ย่อมทำให้คนพิการไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของคนพิการทางสติปัญญาได้รับความคุ้มครองกฎหมายของบางประเทศจึงได้จัดให้มีกระบวนการพิจารณาคดีเป็นพิเศษสำหรับผู้พิการทางสติปัญญา ดังนั้น การกำหนดบทบัญญัติให้หลักประกันสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นการกำหนดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่บุคคลแต่ละประเภทได้ตามความต้องการของบุคคลนั้น ในทางตรงกันข้ามเมื่อรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดบทบัญญัติดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดผลเสียแก่ประชาชนในการเรียกร้องต่อรัฐเพื่อให้จัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทต่างๆ ตามความเหมาะสมและความประสงค์ของประชาชน

⁹ อานนท์ ศรีบุญโรจน์, หทัยกาญจน์ กำเหนิดเพชร, “สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของผู้พิการทางสติปัญญา,” วารสารวิทยาลัยราชสุดา, ปีที่ 10, ฉบับที่ 13, น. 109.

4.2 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลในรัฐประชาธิปไตยเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐในอันที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิแก่ประชาชนภายในรัฐ ด้วยการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายที่มีค่าบังคับสูงสุดของรัฐ ดังนั้นหากรัฐธรรมนูญให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพใดสิทธิและเสรีภาพนั้น จึงมีสถานะเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญย่อมมีคุณค่าในฐานะความเป็นกฎหมายสูงสุดไปด้วย ซึ่งเป็นไปตามหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญอันหมายถึงรัฐธรรมนูญได้รับการยอมรับว่าเป็นกฎหมายที่อยู่ในลำดับสูงสุดของระบบกฎหมายของรัฐส่งผลให้การตรากฎหมาย และการใช้อำนาจขององค์กรที่เกิดขึ้น โดยอาศัยอำนาจรัฐธรรมนูญจะขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญไม่ได้¹⁰ นอกจากการกำหนดบทบัญญัติในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐยังต้องมีบทบัญญัติที่กำหนดกลไกสำคัญในการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญซึ่งให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้

รัฐธรรมนูญในรัฐเสรีประชาธิปไตย เมื่อรัฐได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ สิทธิและเสรีภาพย่อมมีคุณค่าสูงสุดอันมีผลผูกพันต่อการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐกล่าวคือ การใช้อำนาจในการตรากฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติจะต้องพิจารณาว่ากฎหมายนั้นเป็นกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ การตรากฎหมายจะต้องคำนึงถึงหลักการตรากฎหมายตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ส่วนองค์กรบริหารซึ่งหมายถึงฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายปกครองก็ต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพในการใช้และตีความกฎหมาย ส่วนองค์กรฝ่ายตุลาการย่อมต้องผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพในการใช้และการตีความกฎหมายเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพถือว่าเป็นหลักสำคัญพื้นฐานของหลักนิติรัฐเนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นหลักสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การกระทำทั้งหลายของรัฐจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

¹⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ และคณะ, การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2555), น. 11.

จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ได้บัญญัติหลักประกันความคุ้มครองและผูกพันของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ว่า กรณีสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภาคณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมาย¹¹ ไว้เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้อง ดังที่ได้ศึกษาและกล่าวมาแล้วในบทที่ 2 อันได้แก่ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ¹² เป็นหลักการต่าง ๆ ที่ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวงให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้และให้ความคุ้มครองต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันได้แก่ หลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ กล่าวคือสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ไม่ว่าจะเป็นการรับรองโดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาล ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภาคณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย ในกรณีที่องค์กรของรัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รัฐธรรมนูญยังกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้

จากการพิจารณาสาระสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญจะเห็นได้ว่าการกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนแรก เป็นการกำหนดบทบัญญัติรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพต่างๆ ของประชาชน ได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิพื้นฐานในการพิจารณาคดี และสิทธิได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม เป็นต้น และส่วนที่สอง เป็นบทบัญญัติที่กำหนดกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ได้แก่ หลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบขอบเขตแห่งเนื้อหาของของการรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 27 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 27

¹² บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 231-234.

แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และในหมวด 5 ศาล และกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ในมาตรา 27 ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ในมาตรา 27 เช่นเดียวกัน ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ แต่ไม่มีการกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ดังเช่นในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ

จากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาพบว่า การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติในเรื่องการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ไม่ว่าจะเป็นการรับรองโดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย ย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้สิทธิและเสรีภาพต่างๆ ของประชาชนไม่ได้รับความคุ้มครองและผูกพันองค์กรใช้อำนาจรัฐต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลหรือหน่วยงานอื่นของรัฐในการตรากฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาประกอบกับระบบกฎหมายของประเทศไทยนั้น เป็นระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law System) หรือ “ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร” ดังนั้น การใช้และการตีความกฎหมายจึงต้องยึดถึงกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นหลักในการพิจารณา หากไม่มีบทบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรย่อมส่งผลกระทบต่อองค์กรใช้อำนาจรัฐในการปฏิเสธการมีอยู่ของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ นอกจากนี้ สิทธิของประชาชนอันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในชีวิต สิทธิในเนื้อตัวร่างกาย เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดบทบัญญัติซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ให้ชัดเจนเพื่อให้องค์กรใช้อำนาจรัฐบังคับใช้กฎหมายและตีความกฎหมายอย่างเคร่งครัด

เมื่อพิจารณาประกอบกับทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน กล่าวคือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้อำนาจของรัฐหรือหน่วยงานของรัฐในการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้และให้ความคุ้มครองต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ เมื่อรัฐได้กำหนดบทบัญญัติหลักความคุ้มครองและผูกพันโดยตรงขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ย่อมทำให้กฎหมายหรือองค์กรต่างๆ ของรัฐจะล่วงละเมิดบทบัญญัติที่รับรองสิทธิและเสรีภาพนั้นไม่ได้ เพราะสิทธิและเสรีภาพตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งมีสถานะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด องค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐไม่ว่าจะเป็นองค์กรนิติบัญญัติ องค์กรบริหาร หรือองค์กรตุลาการจะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองโดยการใช้อำนาจขององค์กรนั้นๆ จะต้องผูกพันให้อยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ และกรณีที่มีการใช้อำนาจหน้าที่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นการกระทำดังกล่าวจะต้องถูกตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการ ด้วยเหตุนี้ รัฐธรรมนูญจึงควรบัญญัติรับรองหลักดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนในเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นการเน้นย้ำต่อองค์กรของรัฐให้นำมาพิจารณาเมื่อมีการตรากฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายและการตีความกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติหลักความคุ้มครองและผูกพันโดยตรงขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ย่อมขัดต่อทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผลของการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติหลักความคุ้มครองและผูกพันโดยตรงขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ย่อมทำให้กฎหมายหรือองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐอาจแทรกแซงหรือล่วงละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ เนื่องจากรัฐไม่มีหน้าที่ผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธิหรือเสรีภาพในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ และไม่มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐละเมิดบทบัญญัติในการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญย่อมไม่สามารถตรวจสอบได้โดยองค์กรตุลาการ ยังทำให้เกิดผลกระทบต่อความคุ้มครองแก่บุคคลที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกล่าวคือโดยปกติแล้วประชาชนย่อมได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพโดยผ่านกระบวนการศาลไม่ว่าจะเป็นศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม หรือศาลปกครองซึ่งจะกระทำได้อีกเมื่อเกิดข้อพิพาทต้องเป็นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาล และต้องเป็นผู้มีอำนาจในการฟ้องคดีตามกรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น เช่น ในคดีแพ่งกรณี

มีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล¹³ หรือในคดีอาญาอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลของพนักงานอัยการและผู้เสียหาย¹⁴ เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อไม่มีการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวยังส่งผลต่อการฟ้องร้องผู้ใช้อำนาจรัฐต่าง ๆ จะต้องหยิบยกบทบัญญัติมาพิจารณาเมื่อมีการใช้หรือตีความกฎหมายเพื่อกำหนดถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติความคุ้มครองและผูกพันโดยตรงขององค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ย่อมส่งผลเสียต่อประชาชนโดยตรง ผู้เขียนจึงเห็นว่าก่อให้เกิดปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

4.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

แนวนโยบายแห่งรัฐ¹⁵ (State Policy) เป็นกรอบพื้นฐานในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลที่ถูกรัฐบาลมีพันธะจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางที่บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายหรือการตรากฎหมายต่าง ๆ เพื่อรองรับหลักการที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ซึ่งโดยปกติจะกำหนดเรื่องสำคัญของประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน และแนวนโยบายแห่งรัฐไม่ใช่แนวนโยบายของรัฐบาลคณะใดคณะหนึ่ง (Government policy) ซึ่งสามารถกำหนดให้เปลี่ยนแปลงได้ตามความประสงค์ของพรรคการเมืองและรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ แต่แนวนโยบายแห่งรัฐจะไม่ผันแปรไปตามพรรคการเมืองและรัฐบาล โดยจะเป็นแนวทางขั้นพื้นฐานที่ทุกรัฐบาลจะต้องปฏิบัติตามและทำให้เกิดขึ้นจริงตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ และจะกำหนดนโยบายหรือปฏิบัติที่ขัดแย้งกับแนวนโยบายแห่งรัฐไม่ได้ ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับจะได้ออกยกเลิกและมีการตราขึ้นใหม่หลายครั้งแต่บทบัญญัติเกี่ยวกับนโยบายแห่งรัฐยังคงมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญทุกครั้งเพื่อเป็นแนวทางพื้นฐานให้รัฐบาลและรัฐสภาปฏิบัติตามโดยยึดเป็นหลักประกันให้รัฐบาลมีหน้าที่ปฏิบัติมิให้ล่วงละเมิดต่อหลักการที่กำหนดไว้เป็นแนวนโยบายแห่งรัฐ

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 55

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 28

¹⁵ อัครพ จารุจินดา, เอกสารการสนชชุดวิภาษกฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองชั้นสูง หน่วยที่ 7 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2555), น. 39.

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเป็นบทบัญญัติที่กำหนดภาระหน้าที่ของรัฐที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งครอบคลุมภารกิจที่สำคัญอันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนรวมในระยะยาวโดยครอบคลุมถึงเรื่องที่ตั้งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในประเทศ และเป็นนโยบายกลางที่ผูกพันรัฐสภาและรัฐบาลให้ต้องดำเนินนโยบายและปฏิบัติตามกรอบหลักการของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐส่งผลให้กฎหมายและนโยบายสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศมีความต่อเนื่องและอำนวยการประสานกันทั้งยังเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินในระบอบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์เพราะประชาชนจะได้รับหลักประกันในการดำเนินการของรัฐเพื่อประโยชน์ของประชาชนในแนวทางที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากแนวทางในการกำหนดบทบัญญัติรัฐธรรมนูญพบว่าบทบัญญัติในหมวด 6 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐนั้น เป็นเพียงกรอบหรือแนวทางในการกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตรากฎหมายหรือกำหนดนโยบายให้เป็นไปในแนวทางที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ หรือมีผลเป็นการกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ต้องกระทำให้เกิดผลตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างกับบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนอันเกิดขึ้นและตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นนิติรัฐ ซึ่งในรัฐเสรีประชาธิปไตยย่อมยอมรับหลักความเป็นธรรมของปัจเจกบุคคลและให้ความเคารพต่อขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ดังนั้น การแทรกแซงในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะกระทำมิได้เว้นแต่ตามที่บทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ทั้งยังเป็นบทบัญญัติที่มีเจตนารมณ์ให้เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงเพื่อเป็นหลักประกันแก่สิทธิและเสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกละเมิดและการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะกระทำมิได้และรัฐมีหน้าที่จะต้องไม่ดำเนินการใด ๆ รวมทั้งการตรากฎหมายที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือมีผลเป็นข้อห้ามมิให้รัฐดำเนินการที่เป็นการละเมิดบทบัญญัตินี้ดังกล่าว

จากการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายด้านบริหารงานของรัฐและการยุติธรรมไว้ว่าให้รัฐต้องดูแลให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จัดระบบงานของกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและอำนาจให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างรวดเร็ว และเท่าเทียมกันรวมทั้งจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่น อีกทั้งต้องจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับการบริหารงานโดยอิสระของคณะกรรมการการ

เลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และคณะกรรมการตรวจการแผ่นดิน¹⁶

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายไว้ว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใดๆ รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการจัดหาทนายความให้¹⁷

จากการศึกษาทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้อง ดังที่ได้ศึกษาและกล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ได้แก่ หลักการตีความกฎหมายมหาชน¹⁸ และหลักการกำหนดหมวดอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญ สรุปสาระสำคัญว่า การตีความกฎหมายมหาชนโดยทั่วไปแล้วใช้หลักเกณฑ์เดียวกันกับการตีความกฎหมายลายลักษณ์อักษรทั่วไป กล่าวคือหลักการตีความตามตัวอักษร หลักการพิเคราะห์ระบบกฎหมายทั้งระบบ หลักการตรวจสอบประวัติความเป็นมาของบทกฎหมาย และหลักการเข้าใจวัตถุประสงค์ของบทกฎหมายที่เป็นวัตถุประสงค์แห่งการตีความ การใช้และการตีความรัฐธรรมนูญ¹⁹ ผู้ตีความต้องนำหลักการตีความกฎหมายลายลักษณ์อักษรทั่วไปมาใช้และต้องพิจารณาถ้อยคำของรัฐธรรมนูญทั้งแง่มุ่งทางภาษาและทางกฎหมายและต้องพิจารณาจากประวัติความเป็นมาของการร่างรัฐธรรมนูญด้วย นอกจากนี้ ต้องคำนึงถึงบริบทในทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญนั้น รวมถึงการตีความโดยพิเคราะห์ถึงเหตุผลของบทบัญญัติดังกล่าว ตลอดจนเจตนาของบทบัญญัตินั้น

¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 75

¹⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68

¹⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “บทความทางวิชาการ การใช้และการตีความกฎหมายมหาชน,” *จุลนิติ*, ปีที่ 7, ฉบับที่ 4, น. 14 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2553).

¹⁹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 296-298.

เนื่องจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญมีขึ้นเพื่อรับใช้หลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญอันหมายถึงหลักนิติรัฐ และขจัดปัญหาการขัดแย้งกันของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

สำหรับหลักการกำหนดหมวดอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญ²⁰ นั้น กรณีบทบัญญัติสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรัฐถือเป็นส่วนสำคัญของรัฐธรรมนูญเนื่องจากเป็นส่วนที่ทำให้รัฐธรรมนูญแตกต่างกับกฎหมายระเบียบบริหารราชการทั่วไปหรือกฎหมายการเมืองทั่วไป โดยรัฐธรรมนูญจะต้องให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนว่ารัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะเข้ามาแทรกแซงสิทธิเสรีภาพนี้ไม่ได้เว้นแต่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายซึ่งออกโดยรัฐสภา ส่วนการบัญญัติบทบัญญัติเรื่องอื่น ๆ ไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเนื่องจากรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายอื่นใดจะขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงกำหนดบทบัญญัติในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางการเมือง อำนาจทางการเมืองหรือสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยตรงไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย เพื่อให้บทบัญญัติเหล่านั้นปรากฏในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศเพื่อyakต่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลง เช่น แนวนโยบายแห่งรัฐหรือนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ เป็นต้น

ความแตกต่างระหว่างการกำหนดบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และหมวด 5 ศาล โดยกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ไม่ว่าโดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง²¹ เพื่อสร้างกลไกให้องค์กรใช้อำนาจรัฐใช้อำนาจในการตรากฎหมาย ใช้บังคับกฎหมายและตีความกฎหมายต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ต้องเคารพและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐยังได้กำหนดแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายไว้

²⁰ วิษณุ เครืองาม, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2530), น. 651 และ น. 661.

²¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 27

อีกด้วย แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติเพื่อสร้างความผูกพันและความคุ้มครองให้องค์กรต่าง ๆ ซึ่งใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมาย ใช้บังคับกฎหมายและตีความกฎหมาย จะต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในการเคารพและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองไว้ ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้น เป็นการกำหนดบทบัญญัติเรื่องอื่น ๆ ไว้ในรัฐธรรมนูญโดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้บทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐปรากฏในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศเพื่อyakต่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่ผลของการกำหนดบทบัญญัตินี้ดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ให้รัฐต้องดำเนินการต่าง ๆ ตามแนวนโยบายแห่งรัฐแต่อย่างใด อีกทั้งหากรัฐไม่ดำเนินการกำหนดคนนโยบายหรือตรากฎหมายตามบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐประชาชนย่อมไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการได้ ซึ่งแตกต่างไปจากผลของการกำหนดบทบัญญัติในหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญของรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเป็นส่วนที่ทำให้รัฐธรรมนูญแตกต่างกับกฎหมายระเบียบบริหารราชการทั่วไปหรือกฎหมายการเมืองทั่วไป เนื่องจากการกำหนดบทบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนย่อมส่งผลให้บทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนว่ารัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะเข้ามาแทรกแซงสิทธิเสรีภาพนี้ไม่ได้ เว้นแต่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายซึ่งออกโดยรัฐสภา นอกจากนี้ ยังเป็นการกำหนดอำนาจของประชาชนที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดเสรีภาพโดยอำนาจรัฐ ทั้งยังเป็นการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประชาชนแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุแห่งสิทธิอีกด้วย

ประเด็นที่ต้องพิจารณาประการต่อมาคือกรณีการใช้ถ้อยคำในบทบัญญัติมาตรา 68 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะใช้คำว่า “รัฐพึง” ซึ่งต้องมีการตีความถ้อยคำดังกล่าวว่า คำว่า รัฐพึง นั้น รัฐต้องดำเนินการตามบทบัญญัตินี้ดังกล่าวหรือไม่อย่างไร ซึ่งแตกต่างจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ใช้ถ้อยคำว่า “รัฐต้อง” ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการจัดให้มีระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร โดยให้มีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ แต่ไม่มีการกำหนดบทบัญญัติให้หลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรูปแบบและความประสงค์ของประชาชน จึงเห็นว่า การกำหนดบทบัญญัติหมวด 6

แนวนโยบายแห่งรัฐนั้น เป็นเพียงบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ของรัฐด้านเดียวซึ่งภารกิจอันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชนในระยะยาวและเป็นนโยบายกลางที่รัฐสภาและรัฐบาลให้ต้องดำเนินนโยบายและปฏิบัติตามกรอบหลักการของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ทั้งยังเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินที่ประชาชนจะได้รับการจัดหลักประกันในการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐเพื่อในแนวทางที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการและความประสงค์ที่แท้จริงของประชาชนหรือไม่ก็ได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวช่วยป้องกันให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นอกจากนี้เมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักกฎหมายผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า แนวทางการตีความแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐนั้นมีลักษณะคล้ายกันกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับก่อน ๆ โดยกำหนดว่าแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐหรือแนวนโยบายแห่งรัฐนั้นเป็นนโยบายพื้นฐานที่รัฐบาลที่จะเข้ามาบริหารที่จะต้องดำเนินการตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในเบื้องต้น ส่วนนโยบายอื่น ๆ ซึ่งเป็นของรัฐบาลนั้น จะดำเนินการหรือไม่ก็ได้ ส่วนสภาพบังคับทางกฎหมายของแนวนโยบายแห่งรัฐนั้น ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่อย่างใดเนื่องจากแนวนโยบาย หากรัฐบาลไม่ดำเนินการก็ไม่สามารนำไปฟ้องร้องได้ อย่างไรก็ตาม หากมีการจัดขึ้นมาแล้วต้องดำเนินการจัดให้เป็นไปด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน²²

เมื่อพิจารณาประกอบกับทฤษฎีในทางกฎหมายมหาชนเกี่ยวกับหลักการตีความกฎหมายมหาชนและหลักการกำหนดหมวดอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญแล้วเห็นว่า บทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นั้น เป็นเพียงแนวทางให้รัฐบาลดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยไม่มีสภาพบังคับทั้งทางการเมืองและสภาพบังคับทางกฎหมาย นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถ้อยคำของรัฐธรรมนูญทั้งแง่มุมทางภาษาและทางกฎหมายประกอบกับความเป็นมาของการร่างรัฐธรรมนูญ รวมถึงวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของบทบัญญัติ ตลอดจนเป้าหมายของบทบัญญัติในมาตรา 68 ซึ่งกำหนดแนวทางให้รัฐดำเนินการด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมซึ่งได้ใช้ถ้อยคำว่า “รัฐพึง” ผู้เขียนเห็นว่าผู้ร่างมีเจตนารมณ์ที่จะแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจะดำเนินการตามแนวทางหรือนโยบายดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ ผู้เขียน

²² สัมภาษณ์นายชนาวัฒน์ สังข์ทอง กรรมการร่างกฎหมายประจำ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562

จึงเห็นว่าการกำหนดบทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐจึงไม่สอดคล้องกับทฤษฎีในทางกฎหมายมหาชน

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติเพื่อสร้างความผูกพันและความคุ้มครองให้องค์กรต่าง ๆ ซึ่งใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมาย ใช้บังคับกฎหมายและตีความกฎหมาย ผู้เขียนเห็นว่าผลของการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐดังกล่าว ก่อให้เกิดผลเสียโดยตรงต่อประชาชนเนื่องจากทำให้ประชาชนไม่มีบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวได้ แต่จะเป็นกรณีที่รัฐต้องจัดให้มีการดำเนินการด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐกำหนดซึ่งอาจไม่เป็นไปตามรูปแบบหรือความประสงค์ของประชาชน ในทางตรงกันข้ามหากรัฐกำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวไว้ย่อมส่งผลให้ประชาชนอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิในอันที่จะเป็นผู้เรียกร้องหรือกำหนดบทบาทของตนเองในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่ในฐานะวัตถุแห่งสิทธิของรัฐ

4.4 แนวทางแก้ไขปัญหา

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ อันได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 68 ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งทำให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องสิทธิให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ และขาดหลักประกันในการป้องกันสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งผลต่อหลักประกันสิทธิในการกำหนดให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจ

กำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น รวมถึงไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้

ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยกำหนดให้เพิ่มเติมหลักการสำคัญและรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ทั้งทางอาญาและทางแพ่ง อันได้แก่ สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมทั้งในชั้นสอบสวน และชั้นพิจารณาของศาล ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย

จากการศึกษากฎหมายต่างประเทศในบทที่ 3 พบว่ารัฐธรรมนูญต่างประเทศได้รับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างชัดเจนทั้งในหลักการสำคัญและรายละเอียด รวมถึงให้หลักประกันในกระบวนการยุติธรรมไว้ทั้งทางแพ่งและทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน เช่น รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างครอบคลุมทั้งหลักการสำคัญและรายละเอียด ซึ่งผู้เขียนขอสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชาวอเมริกันที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วพบว่า มีการกำหนดสิทธิและเสรีภาพไว้อย่างครอบคลุมทุกด้าน โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพตามพัฒนาการของรัฐ นอกจาก Bill of Rights แล้ว รัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกายังกำหนดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ในมาตราอื่น ๆ ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งที่ 5 ครั้งที่ 6 ครั้งที่ 7 และครั้งที่ 8 ดังนี้

1) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 ในเรื่องสิทธิในคดีอาญา ซึ่งแบ่งออกเป็น

1.1) การคุ้มครองสิทธิในทางอาญาโดยการกำหนดให้มีคณะลูกขุนใหญ่พิจารณาพยานก่อนเริ่มการดำเนินคดี (Grand Jury) อันเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิในทางอาญาของบุคคลในการถูกดำเนินคดีอาญาในความผิดอาญาที่ฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายในระดับสหรัฐ (Federal Crime) ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรง ต้องได้รับการพิจารณาจากคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury)

1.2) สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำในข้อเท็จจริงเดียวกัน (Double Jeopardy) ในคดีอาญาที่ได้มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไปแล้วไม่ว่าผลแห่งคดีจะสามารถลงโทษจำเลยได้หรือศาลยกฟ้องไป เจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่อาจดำเนินคดีกับบุคคลดังกล่าว สำหรับการกระทำความผิดที่ได้มีการพิจารณาคดีไปแล้วได้อีก

1.3) สิทธิที่จะไม่ให้การที่เป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง (Right against Self-Incrimination) เป็นสิทธิในการได้รับความคุ้มครองว่าบุคคลจะไม่ถูกบังคับจากเจ้าหน้าที่รัฐที่จะพูดหรือให้การในสิ่งใด ๆ ที่เป็นเหตุทำให้ ต้องถูกดำเนินคดีอาญา

1.4) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากหลักสุกนิตีกระบวนการ (Due Process of Law) รัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่บุคคลที่จะได้รับการคุ้มครองจากหลักสุกนิตีกระบวนการ (Due Process of Law) ซึ่งหลักการนี้มีสาระที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก กระบวนการในการที่บุคคลใดจะถูกทำให้สูญเสียชีวิตเสรีภาพสิทธิประโยชน์ในทรัพย์สินจะต้องดำเนินการไปอย่างยุติธรรมรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องดำเนินการตามกระบวนการที่ยุติธรรมทั้งกระบวนการทางแพ่งและทางอาญาเพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากการใช้อำนาจรัฐ Procedural Process โดยรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐจะถูกบังคับให้ต้องผูกพันที่จะต้องดำเนินการตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญที่รับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคล นอกจากนี้ ในคดีแพ่งรัฐไม่สามารถเพิกถอนหรือลดทอนเสรีภาพและสิทธิในทรัพย์สินโดยปราศจากการดำเนินการตามกระบวนการที่ยุติธรรม ประการที่สอง บุคคลมีสิทธิที่จะใช้สิทธิเสรีภาพพื้นฐานต่าง ๆ โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ ปราศจากเหตุผลที่เหมาะสมและยุติธรรม โดยกฎหมายที่รัฐตราขึ้นมาเพื่อกำหนดความประพฤติของบุคคลนั้นต้องเป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาไม่ละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ (Substantive Due Process)

2) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา

2.1) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยมีคณะลูกขุน (Right to a Jury Trial) รัฐธรรมนูญให้สิทธิที่จำเลยจะได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน (Jury Trial) โดยลูกขุนจะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินข้อเท็จจริงในคดีว่าข้อเท็จจริงที่มีการกล่าวอ้างและสืบพยานกันในศาลนั้น ในขณะที่ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วนั้น

2.2) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็ว (Right to a Speedy Trial) รัฐธรรมนูญรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วเพื่อไม่ให้ต้องควบคุมตัวจำเลยไว้นานจนเกินไป จึงต้องให้มีการพิจารณาคดีโดยเร็ว อีกทั้งหากมีการพิจารณาคดีที่ล่าช้าพยานหลักฐานต่าง ๆ อาจไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะใช้พิสูจน์ความผิดของจำเลย

2.3) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย (The Public Trial Guarantee) รับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผยต่อสาธารณะซึ่งหมายความว่า กระบวนการพิจารณาคดีอาญาในศาลต้องดำเนินการโดยเปิดเผยบุคคลทั่วไป สามารถเข้าฟังการพิจารณาได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการ

คุ้มครองจำเลยที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีโดยลับเพราะการพิจารณาคดีโดยลับอาจเป็นช่องทางให้มีการพิจารณาคดีโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ตลอดจนการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยยังเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เพราะประชาชนจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการพิจารณาคดีอาญาว่ามีการดำเนินการอย่างไร อย่งไรก็ดี สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยอาจถูกสละหรือจำกัดได้

2.4) สิทธิในการได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา (Right to Be Informed of Criminal Charges) คุ้มครองสิทธิในการได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาไว้เพราะสิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยลูกขุนสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยจะไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้แก่จำเลยได้ หากจำเลยไม่รู้แน่ชัดว่าตนถูกกล่าวหาในเรื่องใด เพราะเหตุใด

2.5) สิทธิในการเผชิญหน้ากับพยานที่ให้การเป็นผลร้ายแก่ตน (Right to Be Confronted by Adverse Witnesses) คุ้มครองสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสืบพยานต่อหน้าเพื่อที่จำเลยจะได้ถามค้าน (Cross-Examine) พยานเพื่อเป็นการแสดงให้ลูกขุนและศาลเห็นว่าพยานมีความน่าเชื่อถือหรือไม่เพียงใด ตลอดจนการที่พยานต้องมาเบิกความในศาลยอมทำให้คณะลูกขุนได้เห็นพยานอย่างใกล้ชิดเพียงพอที่จะพิจารณาได้ว่าคำเบิกความของพยานน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

2.6) สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความ (Right to Assistance of Counsel) สิทธินี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่ายค่าทนายหรือจัดหาทนายได้หรือไม่ เพราะหากจัดหาทนายเองไม่ได้เป็นหน้าที่รัฐที่ต้องจัดหาทนายความให้จำเลยแต่สิทธิประการนี้ เป็นเพียงการจัดหาทนายความให้ไม่ได้รับประกันว่าทนายความที่จัดหาให้นั้น จะสู้คดีให้จนทำให้จำเลยชนะคดีพ้นความรับผิดชอบอาญา

3) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 7 สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนในคดีแพ่ง

3.1) สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนในคดีแพ่ง การรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีจากคณะลูกขุนในคดีแพ่งที่มีการฟ้องร้องตามกฎหมายคอมมอนลอว์อันมีทุนทรัพย์พิพาทเกินกว่า 20 เหรียญ เช่น คดีฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการกระทำละเมิด การฟ้องเรียกค่าเสียหายจากการผิดสัญญาในการเข้าร่วมจัดตั้งบริษัท เป็นต้น

3.2) ข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิจารณาโดยลูกขุนแล้วจะไม่ถูกตรวจสอบซ้ำอีกโดยศาลระดับสูง รัฐกรณีข้อเท็จจริงใดที่ได้รับการพิจารณาโดยลูกขุนตามที่กฎหมายคอมมอนลอว์กำหนดไว้แล้วย่อมไม่อาจมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงนี้อีก

4) รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 8 การประกันตัว การปรับและการลงโทษ

4.1) การห้ามไม่ให้มีการกำหนดจำนวนเงินหรือหลักทรัพย์ในการประกันตัวสูงเกินกว่าความจำเป็น (No Excessive Bail) รับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการประกันตัวโดยไม่ถูกกำหนดเงินหรือหลักประกันที่สูงเกินกว่าความจำเป็น โดยเงินหรือหลักทรัพย์ที่วางไว้เป็นประกันการได้รับประกันตัวภายหลังที่บุคคลถูกจับกุมในคดีอาญา จะมีการริบเป็นของรัฐ หากผู้ที่ได้รับการประกันตัวออกไปนั้นไม่มารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐตามระยะเวลาที่กำหนด แต่จะมีการคืนเงินหรือหลักประกันทั้งหมด หากมีการมารายงานตัวตามกำหนดระยะเวลา แนวคิดในการให้ประกันตัวผู้ต้องหาเพื่อไม่ต้องถูกควบคุมตัวนี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงหลักการพื้นฐานที่ว่าบุคคลจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด

4.2) การห้ามไม่ให้มีการกำหนดค่าปรับสูงเกินสมควร (Prohibit Excessive Fines) รับรองสิทธิของบุคคลที่จะกำหนดค่าปรับสูงเกินสมควรจากรัฐซึ่งไม่ครอบคลุมไปถึงกรณีที่ศาลกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Punitive Damages) กำหนดในคดีแพ่งที่ให้จำเลยต้องชดใช้ให้โจทก์ ทั้งเรื่องการห้ามไม่ให้มีการกำหนดเงินหรือหลักทรัพย์ในการประกันตัวสูงเกินความจำเป็นและการห้ามไม่ให้กำหนดค่าปรับสูงเกินสมควรใช้บังคับแต่ในระดับสหรัฐไม่บังคับไปถึงระดับมลรัฐ

4.3) การห้ามไม่ให้มีการลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติ (Prohibition against Cruel and Unusual Punishment) ห้ามไม่ให้มีการลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติซึ่งแม้จากถ้อยคำที่ใช้ในขณะที่มีการร่างรัฐธรรมนูญ โดยมุ่งที่จะควบคุมวิธีการลงโทษที่น่ากลัว เช่น การทรมาน (torture) การประหารชีวิตแบบผูกติดกับเสาแล้วเผา การประหารชีวิตโดยการตรึงกางเขน เป็นต้น ต่อมาก็มีการตีความขยายหลักการนี้ให้ครอบคลุมไปถึงความได้สัดส่วนของการกำหนดโทษกับความผิดที่ได้กระทำความผิดด้วย นอกจากนั้น ยังมีการตีความให้ขยายหลักการห้ามไม่ให้มีการลงโทษด้วยวิธีโหดร้ายและผิดปกติให้รวมตลอดจนไปถึงวิธีการในการที่ราชทัณฑ์ใช้ในการจองจำนักโทษด้วย

นอกจากรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแล้ว ผู้เขียนยังได้ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งมีทั้งหมด 137 มาตรา ประกอบด้วยเนื้อหาสาระสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 จะมีจำนวน 9 บทย่อย และส่วนที่ 2 ว่าด้วยเรื่องบทสรุปและบทเฉพาะกาล

โดยโครงสร้างส่วนที่ 1 มีรายละเอียดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้างนี้ บทที่ 1 ว่าด้วยเรื่องหลักการพื้นฐานของระบบรัฐธรรมนูญ (Basic of Constitutional System) มาตรา 1 ถึงมาตรา 16 และบทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมือง (Rights and Liberties of Man and Citizen) มาตรา 17 ถึงมาตรา 64

รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียได้กำหนดหลักการสำคัญอันเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพไว้ในหมวด 2 สิทธิและเสรีภาพของมนุษย์และพลเมือง ดังนี้

1) สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยศาล เป็นการบัญญัติรับรองความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตนในทางการศาล นอกจากนี้ สมาคมและเจ้าหน้าที่รัฐอาจถูกฟ้องร้องเกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำ หรือการละเว้นการกระทำขององค์กรของรัฐและรัฐบาลปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นได้ (มาตรา 46)

2) หลักการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนตามกฎหมายและไม่ถูกถอนสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีในศาล เป็นการรับรองว่าบุคคลจะไม่ถูกถอนสิทธิในการพิจารณาคดีของตนในศาลโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีนั้น ๆ ตามกฎหมาย และผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีของตนโดยคณะลูกขุนตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ (มาตรา 47)

3) หลักการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยรัฐและไม่เสียค่าตอบแทนเป็นการรับรองว่าบุคคลทุกคนย่อมได้รับการรับรองสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือตามมาตรฐานในทางกฎหมายและตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเช่นว่านั้นต้องไม่เสียค่าตอบแทนและผู้ที่ถูกกักกัน คมขัง โดยถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ (ที่ปรึกษากฎหมายเพื่อผู้คดี) ในทันทีที่มีการคุมขังการจำคุกหรือถูกขังกล่าวหาดังกล่าว (มาตรา 48)

4) หลักการได้รับสันนิษฐานว่าไม่ได้กระทำความผิดจนกว่าจะมีการพิสูจน์ความผิดตามกฎหมาย อันเป็นการรับรองผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาย่อมได้รับการพิจารณาว่าไม่มีความผิดจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นความผิดตามที่ระบุไว้ในกฎหมายแห่งสหพันธรัฐและได้รับการยืนยันโดยคำพิพากษาของศาลให้ได้รับโทษตามกฎหมาย และผู้ที่ถูกกล่าวหาย่อมไม่ถูกบังคับให้ต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน รวมถึงความสงสัยในความผิดของบุคคลหนึ่งให้มีความเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกกล่าวหา (มาตรา 49)

5) หลักการไม่ถูกพิจารณาความผิดอาญาครั้งเดียวกันซ้ำสองครั้ง กล่าวคือศาลไม่อาจตัดสินว่าผู้ใดกระทำผิดซ้ำสองครั้งในความผิดทางอาญาครั้งเดียวกันและในลักษณะเดียวกัน และในกระบวนการยุติธรรมนั้น ไม่อนุญาตให้ใช้หลักฐานที่ได้มาโดยการละเมิดกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ นอกจากนี้ คนทุกคนที่ถูกตัดสินว่ากระทำผิดทางอาญา ย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาของศาล

ขั้นสูงขึ้นไป ทั้งนี้ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายแห่งสหพันธรัฐ รวมทั้งที่มีสิทธิในการขอภัยโทษ หรือการลดหย่อนโทษ (มาตรา 51)

นอกจากรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาและรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซียแล้ว ยังมีรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐเกาหลีใต้ และรัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับรองและคุ้มครอง สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม โดยกำหนดหลักการสำคัญและรายละเอียด ที่สอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ โครงสร้างของกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทยพบว่า กฎหมายในต่างประเทศให้การรับรองและวางหลักประกันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ของประชาชนทั้งทางอาญาและทางแพ่งไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมว่า บุคคลมีสิทธิได้รับการพิจารณาความผิดของตน โดยศาล โดยจะกำหนดรายละเอียดของหลักการ พิเคราะห์คดีของศาลที่จะต้องกระทำโดยเปิดเผย รวดเร็ว และโดยเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย รวมถึง การพิจารณาคดีจะต้องเปิดโอกาสให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายสามารถแสดงหลักฐานและโต้แย้ง ได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังกำหนดถึงสิทธิในการมีทนายความรวมถึงการที่รัฐควรจัดหาทนายความให้แก่จำเลย ทั้งในคดีอาญาและคดีแพ่ง ซึ่งหลักการที่กล่าวมานี้เป็นหลักการ โดยทั่วไปซึ่งรัฐแต่ละรัฐควรกำหนดไว้ ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นการรับรองสิทธิและวางหลักประกันการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ให้แก่ประชาชน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากหลักการสำคัญและรายละเอียดในการกำหนดบทบัญญัติว่า ด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมจะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยังขาดหลักการสำคัญและรายละเอียดในการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา และสิทธิที่จะได้รับการ พิเคราะห์อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาของศาล นอกจากนี้ รายละเอียดในส่วน of สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อัน ได้แก่ สิทธิในคดีอาญา ซึ่งประกอบด้วย การคุ้มครองสิทธิในทางอาญา โดยการกำหนดให้มีผู้พิพากษาพิจารณาพยานก่อนเริ่ม การดำเนินคดี สิทธิที่จะไม่ถูกดำเนินกระบวนการในข้อเท็จจริงเดียวกัน สิทธิที่จะไม่ให้การ ที่เป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง และสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามหลักความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนการ ยุติธรรม นอกจากนี้ ยังขาดรายละเอียดในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเรื่องการประกัน การปรับ และการลงโทษ โดยรับรองหลักการห้ามไม่ให้มีการกำหนดจำนวนเงินหรือหลักทรัพย์ในการ ประกันตัวสูงเกินกว่าความจำเป็น การห้ามไม่ให้มีการกำหนดค่าปรับสูงเกินสมควร และการห้ามไม่ให้มี

การลงโทษที่โหดร้ายและผิดปกติ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งนั้น ไม่ได้ได้รับการรับรองไว้ด้วยอันได้แก่ สิทธิในการได้รับพิจารณาดีโดยคณะผู้พิพากษาและสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในคดีแพ่ง ซึ่งหลักการสำคัญรวมถึงรายละเอียดดังกล่าวควรถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นการรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและเป็นการให้หลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิในเรียกร้องจากองค์กรของรัฐเมื่อสิทธิดังกล่าวถูกละเมิดและได้รับความเสียหายได้

ดังนั้น หากมีการกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้อย่างครบถ้วน ทั้งหลักการสำคัญและรายละเอียดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ย่อมส่งผลให้ประชาชนมีหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมและทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้มีรูปแบบของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมตามความประสงค์ของตนเองในฐานะประชาชนแห่งสิทธิได้ ทั้งยังส่งผลทำให้องค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยต่างๆ มีหน้าที่ให้ให้ความคุ้มครองในลักษณะที่เอื้ออำนวยให้เป็นไปตามสิทธิและเสรีภาพ คือประการแรก หน้าที่กระทำการซึ่งหมายความว่า กรณีที่บุคคลมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญประการใดรัฐต้องมีหน้าที่จัดการให้ประชาชนได้รับสิทธินั้นดังที่กำหนดไว้ หากรัฐไม่ทำหน้าที่ดังกล่าวประชาชนย่อมสามารถบังคับให้รัฐกระทำการตามหน้าที่เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของตนสมประโยชน์ได้ ส่วนประการที่สองได้แก่ หน้าที่งดเว้นกระทำการซึ่งหมายความว่าในกรณีที่บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในการกระทำการใดบุคคลนั้นย่อมมีอิสระในการกระทำนั้น โดยรัฐมีหน้าที่ที่จะงดเว้นการกระทำการใด ๆ อันเป็นการแทรกแซงเสรีภาพดังกล่าว นอกจากนี้ หากรัฐธรรมนูญได้กำหนดบทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐด้วยก็จะยิ่งทำให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนดังกล่าว เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติเนื่องจากบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ เป็นแนวทางในการตรากฎหมายหรือวางนโยบายของรัฐอันเป็นการส่งเสริม ขยายความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระดับนโยบายของผู้ที่จะเข้ามาบริหารราชการแผ่นดินซึ่งหากมีการกำหนดนโยบายหรือตรากฎหมายให้เป็นไปตามแนวนโยบายแห่งรัฐที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในทางปฏิบัติย่อมเกิดผลที่ดียิ่งสำหรับประชาชน

ผู้เขียนเห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังต่อไปนี้

“หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ส่วนที่ 1 สิทธิในคดีอาญา

มาตรา.. บุคคลใดจะถูกพิจารณาคดีในความผิดอาญาที่มีโทษประหาร หรือความผิดอาญาที่นำอภัยไม่ได้ เว้นแต่คณะลูกขุนใหญ่จะได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษรให้มีการดำเนินคดีนั้นได้ ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นในกองทัพบกหรือกองทัพเรือหรือในทหารกองหนุนเมื่ออยู่ในหน้าที่ทหารในเวลาแห่งสงครามหรือมีอันตรายสาธารณะ บุคคลใดจะถูกพิจารณาพิพากษาหรือลงโทษในความผิดเดียวกันซ้ำอีกไม่ได้ บุคคลใดจะถูกบังคับให้การที่เป็นโทษแก่ตนเองในคดีอาญาใด ๆ ไม่ได้ บุคคลใดจะถูกจำกัดสิทธิในชีวิตเสรีภาพหรือทรัพย์สินโดยปราศจากหลักสุนนติ กระบวน ไม่ได้ บุคคลใดจะถูกยึดทรัพย์สินเพื่อใช้สำหรับสาธารณะโดยปราศจากการจ่ายค่าทดแทนที่เป็นธรรมไม่ได้

ส่วนที่ 2 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

มาตรา .. สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

ส่วนที่ 3 สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา

มาตรา .. บุคคลย่อมมีสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรมในคดีอาญา ดังนี้

(1) มีสิทธิได้รับการแจ้งให้ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการเรียกพยานที่ตนต้องการและมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้คดี

(2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยาน ในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

ส่วนที่ 4 การประกันตัว การปรับ และการลงโทษ

มาตรา .. ต้องไม่มีการเรียกเงินประกันตัว หรือกำหนดค่าปรับสูงเกินกว่าความจำเป็น ต้องไม่มีการลงโทษอย่างโหดร้ายหรือผิดปกติวิสัย

ส่วนที่ 5 สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่ง

มาตรา .. ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเสนอแนะแนวทางแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญด้วยการกำหนดบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าวย่อมส่งผลทำให้ประชาชนได้รับยอมทำให้ประชาชนได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนสามารถเรียกร้องสิทธิให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการสากล

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมอันหมายถึงสิทธิในความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการปกป้องจากการจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างยุติธรรม โดยผู้พิพากษาที่มีอิสระ ซึ่งสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิพลเมืองซึ่งเป็นสิทธิประเภทหนึ่งของสิทธิมนุษยชนอันเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองทั่วโลกว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์ โดยสิทธิดังกล่าวได้ถูกบัญญัติไว้ในหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 8 และข้อ 10 และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) หรือ ICCPR ข้อ 14 และ 15 ในทำนองเดียวกัน โดยทั่วไปแล้วประเทศเสรีนิยมประชาธิปไตยจะต้องกำหนดบทบัญญัติซึ่งระบุงการให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอันเกี่ยวข้องกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ทั้งหลักการสำคัญและรายละเอียดเรื่องสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดี สิทธิในคดีอาญา และสิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมไว้ในหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นๆ

การรับรองสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชนของรัฐธรรมนูญย่อมทำให้ประชาชนได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานอันเป็นอำนาจของประชาชนในอันที่จะปกป้องคุ้มครองตนเอง จากการล่วงละเมิดสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยอำนาจรัฐ ทำให้ประชาชนอยู่ในฐานะประชาชนแห่งสิทธิในการกำหนดรูปแบบในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมไปถึงการระงับข้อพิพาทของตนเองอย่างเหมาะสมไม่ใช่อำนาจเป็นวัตถุที่รัฐจะดำเนินการอย่างไรก็ได้ นอกจากนี้ การประกันสิทธิขั้นพื้นฐานย่อมทำให้ประชาชนแต่ละคนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนไม่ว่าจะเป็นในทางกายภาพหรือในทางจิตใจโดยปราศจาก

การแทรกแซงขององค์กรของรัฐ¹ นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญยังมีบทบัญญัติที่จะเป็นผลให้สิทธิและเสรีภาพเป็นจริงในทางปฏิบัติ อันได้แก่ หลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรรัฐซึ่งกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือ โดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมายการใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง² จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนั้น ก่อให้เกิดสภาพบังคับทางกฎหมายกล่าวคือประชาชนสามารถเรียกร้องให้รัฐกระทำการบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตนได้ หรือให้ละเว้นการกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอันเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

จากการพิจารณาบทบัญญัติว่าด้วยการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่าไม่มีการกำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิในการเข้าถึงสิทธิกระบวนการยุติธรรม และไม่ได้กำหนดบทบัญญัติว่าด้วยหลักความผูกพันโดยตรงของสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ ซึ่งแตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หลายประการซึ่งส่งผลกระทบต่อหลักประกันและการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอันเกี่ยวกับสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยสามารถสรุปได้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรกคือปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีไต่สวนทำให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้ ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิด

¹ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557), น. 181.

² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 27

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ดังนั้น การที่ประเทศไทยบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ย่อมส่งผลเสียโดยตรงต่อประชาชนในเรื่องสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ได้รับการรับรองโดยกฎหมายในอันที่จะได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการได้รับความช่วยเหลือตลอดจนอำนวยความสะดวกจากศาลและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้กรณีบุคคลบางประเภท เช่น เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีข้อจำกัดทางสภาพร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา จึงทำให้บุคคลกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ยุติธรรมซึ่งส่งผลให้การบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ ดังนั้นการกำหนดบทบัญญัติให้หลักประกันสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นการกำหนดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานให้แก่บุคคลแต่ละประเภทได้ตามความต้องการของบุคคลนั้นในทางตรงกันข้าม เมื่อรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดบทบัญญัติดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดผลเสียแก่ประชาชนในการเรียกร้องต่อรัฐเพื่อให้จัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทต่างๆ ตามความเหมาะสมและความประสงค์ของประชาชน

ปัญหาประการที่สองได้แก่ ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญมีการกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ส่วน กล่าวคือส่วนแรก เป็นการกำหนดบทบัญญัติรับรองถึงสิทธิและเสรีภาพต่างๆ ของประชาชน และส่วนที่สอง เป็นบทบัญญัติที่กำหนดกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวเพื่อให้เกิดผลอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบขอบเขตแห่งเนื้อหาของของการรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพบว่าทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนไว้และกำหนดบทบัญญัติอันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้ในมาตรา 27 อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน

ของประชาชนไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และกำหนดแนวนโยบายแห่งรัฐ ด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไว้ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ แต่ไม่มีการกำหนดบทบัญญัติ อันเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไว้

เนื่องจากสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองนั้น มีภารกิจผูกพันกับองค์กรต่างๆ ภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ³ เมื่อไม่มีการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวไว้ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน เนื่องจากประชาชนอาจถูกคุกคามบังคับหรือแทรกแซงจากรัฐหรือองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งปวง หรือถูกเลือกปฏิบัติต่อการใช้อำนาจของฝ่ายมหาชน เนื่องจากปกติแล้วรัฐธรรมนูญจะกำหนด บทบัญญัติความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายไว้เพื่อรับรองสิทธิเสรีภาพในการเรียกร้องต่อรัฐให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เหมือนกันในสิ่งที่มีสาระสำคัญอย่างเดียวกันและแตกต่างกันในสิ่งที่มี สาระสำคัญแตกต่างกัน นอกจากนี้ เมื่อไม่มีการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อการใช้ อำนาจรัฐต่าง ๆ จะต้องหยิบยกบทบัญญัติมาพิจารณาเมื่อมีการใช้หรือตีความกฎหมายเพื่อกำหนดถึง สิทธิและเสรีภาพของประชาชนอีกด้วย

ปัญหาประการที่สามได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้ บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดบทบัญญัติรับรอง สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพ ขององค์กรของรัฐไว้ ดังนั้น การกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จึงเป็นการกำหนดบทบัญญัติเรื่องอื่น ๆ ไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้บทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐปรากฏในรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมาย สูงสุดของประเทศเพื่อยากต่อการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่ผลของการกำหนดบทบัญญัติดังกล่าว ไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ให้รัฐต้องดำเนินการต่างๆ ตามแนวนโยบายแห่งรัฐแต่อย่างใด อีกทั้งหากรัฐ ไม่ดำเนินการกำหนดคน โยบายหรือตรากฎหมายตามบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในหมวดแนวนโยบาย พื้นฐานแห่งรัฐประชาชนย่อมไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการได้ ซึ่งแตกต่างไปจากผล ของการกำหนดบทบัญญัติในหมวดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากการกำหนดบทบัญญัติ รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนย่อมส่งผลให้บทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักประกัน

³ บรรเจิด สิงคะเนติ, *เพิ่งอ้าง*, น. 66-72.

ให้แก่ประชาชนว่ารัฐหรือเจ้าพนักงานของรัฐจะเข้ามาแทรกแซงสิทธิเสรีภาพนี้ไม่ได้ เว้นแต่ รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายซึ่งออกโดยรัฐสภา ทั้งยังเป็นการกำหนดอำนาจของประชาชนที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองจากการล่วงละเมิดเสรีภาพ โดยอำนาจรัฐ ทั้งยังเป็นการประกันสิทธิขั้นพื้นฐานทำให้ราษฎรอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิไม่ใช่อยู่ในฐานะเป็นวัตถุแห่งสิทธิอีกด้วย

ประเด็นที่ต้องพิจารณาประการต่อมาคือกรณีการใช้ถ้อยคำในบทบัญญัติมาตรา 68 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 จะใช้คำว่า “รัฐพึง” ซึ่งต้องมีการตีความถ้อยคำดังกล่าวว่า คำว่า รัฐพึง นั้น รัฐต้องดำเนินการตามบทบัญญัติดังกล่าวหรือไม่อย่างไร และเห็นว่าการกำหนดบทบัญญัติหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐนั้นเป็นเพียงบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ของรัฐด้านเดียว ซึ่งภารกิจอันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชนในระยะยาวและเป็นนโยบายกลางที่รัฐสภาและรัฐบาลให้ต้องดำเนินนโยบายและปฏิบัติตามกรอบหลักการของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ทั้งยังเป็นแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินที่ประชาชนจะได้รับการจัดหลักประกันในการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐเพื่อในแนวทางที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการและความประสงค์ที่แท้จริงของประชาชนหรือไม่ก็ได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการกำหนดบทบัญญัตินี้ดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติในหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 68 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ดังนั้น การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย และหมวด 6 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ แต่ไม่ได้มีการกำหนดบทบัญญัติหลักความผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพขององค์กรของรัฐ เพื่อสร้างความผูกพันและความคุ้มครองให้องค์กรต่าง ๆ ซึ่งใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และตีความกฎหมาย จึงเห็นว่าผลของการกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียโดยตรงต่อประชาชนเนื่องจากทำให้ประชาชนไม่มีบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐจัดให้มีการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวได้ แต่จะเป็นกรณีที่รัฐต้องจัดให้มีการดำเนินการด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามที่รัฐกำหนดซึ่งอาจไม่เป็นไปตามรูปแบบหรือความประสงค์ของประชาชน แต่ถ้าหากรัฐกำหนดบทบัญญัติอันเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวไว้ย่อมส่งผลให้ประชาชนอยู่ในฐานะประธานแห่งสิทธิในอันที่จะเป็นผู้เรียกร้องหรือกำหนดบทบาทของตนเองในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่ในฐานะวัตถุแห่งสิทธิ

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ อันได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายการขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ปัญหาการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กรณีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและการบังคับใช้บทบัญญัติมาตรา 68 ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งทำให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเรียกร้องสิทธิให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ และขาดหลักประกันในการป้องกันสิทธิของตนในกระบวนการพิจารณาต่างๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งผลต่อหลักประกันสิทธิในการกำหนดค้ำให้องค์กรของรัฐต้องรับฟังบุคคลเปิดโอกาสให้บุคคลนำพยานหลักฐานเข้าหักล้างข้อกล่าวหาต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่เป็นผลร้ายแก่บุคคลนั้น รวมถึงไม่สามารถเรียกร้องให้รัฐดำเนินการจัดให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและการระงับข้อพิพาทตามวัตถุประสงค์และความต้องการของประชาชนได้

ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังต่อไปนี้

“หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย

ส่วนที่ 1 สิทธิในคดีอาญา

มาตรา.. บุคคลใดจะถูกพิจารณาดีในความผิดอาญาที่มีโทษประหาร หรือความผิดอาญาที่น่าอับอายไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรหรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษรให้มีการดำเนินคดีนั้นได้ ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นในกองทัพบกหรือกองทัพเรือหรือในทหารกองหนุน เมื่ออยู่ในหน้าที่ทหารในเวลาแห่งสงครามหรือมีอันตรายสาธารณะ บุคคลใดจะถูกพิจารณาพิพากษาหรือลงโทษในความผิดเดียวกันซ้ำอีกไม่ได้ บุคคลใดจะถูกบังคับให้การที่เป็นโทษแก่ตนเองในคดีอาญาใด ๆ ไม่ได้ บุคคลใดจะถูกจำกัดสิทธิในชีวิตเสรีภาพหรือทรัพย์สินโดยปราศจากหลักศุภนิติกระบวนการไม่ได้ บุคคลใดจะถูกยึดทรัพย์สินเพื่อใช้สำหรับสาธารณะโดยปราศจากการจ่ายค่าทดแทนที่เป็นธรรมไม่ได้

ส่วนที่ 2 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

มาตรา .. บุคคลมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

ส่วนที่ 3 สิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรมในคดีอาญา

มาตรา .. บุคคลย่อมมีสิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรมในคดีอาญา ดังนี้

(1) สิทธิได้รับการแจ้งให้ทราบถึงลักษณะและเหตุที่มีการกล่าวหา มีสิทธิที่จะเผชิญหน้ากับพยานที่กล่าวหาตน มีสิทธิที่จะบังคับให้มีการเรียกพยานที่ตนต้องการและมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในการมีทนายความให้คำปรึกษาว่าความในการต่อสู้คดี

(2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

(3) สิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทนายความ และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินการกระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

ส่วนที่ 4 การประกันตัว การปรับ และการลงโทษ

มาตรา .. ต้องไม่มีการเรียกเงินประกันตัว หรือกำหนดค่าปรับสูงเกินกว่าความจำเป็น ต้องไม่มีการลงโทษอย่างโหดร้ายหรือผิดปกติวิสัย

ส่วนที่ 5 สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่ง

มาตรา .. ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ”

นอกจากนี้ผู้เขียนเห็นว่าควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยกำหนดให้เพิ่มเติมบทบัญญัติว่าด้วยหลักประกันสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ดังนี้

“สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ โดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง”

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเสนอแนะแนวทางแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญด้วยการกำหนดบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าวย่อมส่งผลทำให้ประชาชนได้รับยอมทำให้ประชาชนได้รับหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐานในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนด้วยตนเองและส่งผลทำให้ประชาชนสามารถเรียกร้องสิทธิให้รัฐกำหนดกระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการสากล

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2547.

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักการพื้นฐานกฎหมายมหาชนว่าด้วยรัฐ รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย.

กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2548.

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

“ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ

UDHR).”<http://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/udhr-th-en.pdf>, 29 Jan 2019.

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. สาระสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่พร้อมตารางเปรียบเทียบ

กับรัฐธรรมนูญฯ พุทธศักราช 2540 ฉบับปรับปรุงความคิดเห็น. ม.ป.ท: ม.ป.พ, ม.ป.ป.

จิรนิติ หะวานนท์. “ระบบศาลและกระบวนการยุติธรรมของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต.”

ตุลพาห. เล่ม 4. ปีที่ 36. น.33-34 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2532).

ชาญชัย แสวงศักดิ์. กฎหมายรัฐธรรมนูญ: แนวความคิดและประสบการณ์ของต่างประเทศ.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552.

ชูชีวรรณ ตมิศานนท์. “กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย: ศึกษากรณีควบคุมและตรวจสอบ

อำนาจรัฐและการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ.” น.47 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558).

ฐากร ศิริยุทธ์วัฒนา. กฎหมายรัฐธรรมนูญ : หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและระบอบ

ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559.

น้ำแท้ มีบุญสร้าง. หลักการพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ธีรวัฒน์ ขวัญใจ. “สถานะของแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2540.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

บรรศักดิ์ อุวรรณโณ. คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ. สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตย

สภา, 2554.

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. กรุงเทพมหานคร:

วิญญูชน, 2558.

- บรรเจิด สิงคะเนติ. รายงานการวิจัย เรื่องการใช้สิทธิทางศาลของบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว. สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2551.
- บุญศรี มีวงศ์ โฆษ. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- ประธานจุฬาราชมนตรี และคณะ. การส่งผู้ร้ายข้ามแดน: บทสรุปแนวคิดและแนวพิจารณาของศาลอุทธรณ์ตอนที่ 2 ศาลอุทธรณ์และพัฒนาการของการยอมรับหลักกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, 2548.
- พรชัย เลื่อนฉวี. กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเมือง. คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2553.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และพลศักดิ์ จิตรกรศิริ (บรรณาธิการ). กระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นรัฐสมัยใหม่ทางการเมืองของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2524.
- เพ็ญศรี กาญจโนมัย. ญี่ปุ่นสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, 2538.
- พรชัย ดำนวิวัฒน์. “การส่งคนชาติข้ามแดนตามกฎหมายส่งผู้ร้ายข้ามแดน.” คูลพาท. เล่ม 4. ปีที่ 42. น.53(2538).
- มานิตย์ จุมปา. คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2546.
- มานิตย์ จุมปา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป..
- มานิตย์ จุมปา, และดร.พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา คำอธิบายเรียงมาตรา. พร้อมคำพิพากษาศาลฎีกา. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2552.
- มานิตย์ จุมปา. หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2557.
- “ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก ลงวันที่ 6 เมษายน 2560.”
<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>, 10 ตุลาคม 2561.
 ประกาศ เรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580)” (13 ตุลาคม 2561). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135. ตอนที่ 82 ก. น. 8-10.

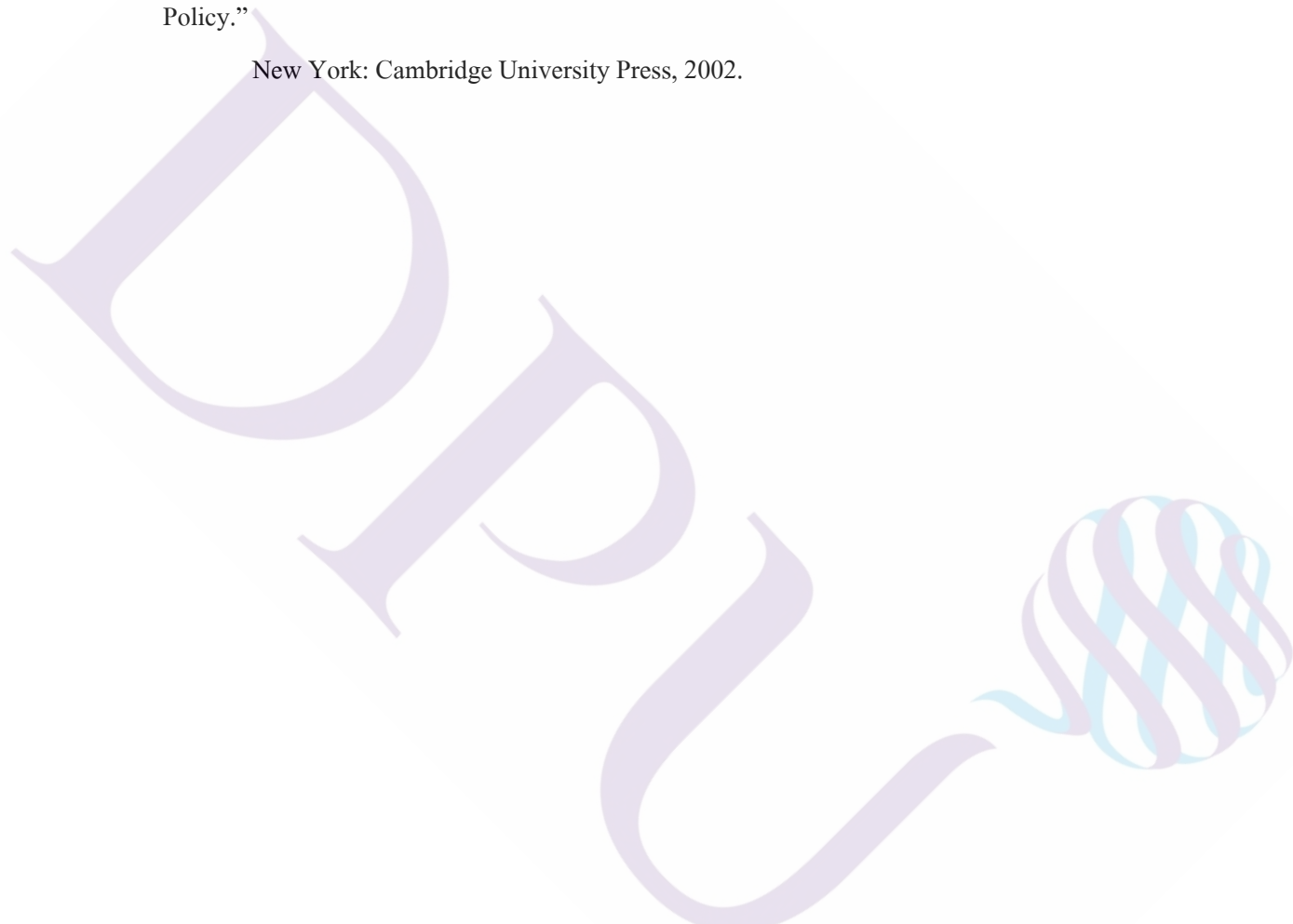
- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2538.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- วิษณุ เครืองาม. กฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2530.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. “บทความทางวิชาการ การใช้และการตีความกฎหมายมหาชน.” น.14 (2553).
- สมยศ เชื้อไทย. หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.
- สมยศ เชื้อไทย. คำอธิบายวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ศุภา วิศรุตพิชญ์, และนายสิงห์ทอง ลาภาพิเศษพันธ์. รัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: อรุณ, 2542.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, .
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. รวมคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ. ม.ป.ท: ม.ป.พ, 2545.
- “สำนักภาษาต่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.”
https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/admin_souvaneee/ewt_dl_link.php?nid=95,
 17 ตุลาคม 2561.
- หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.
- หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายรัฐธรรมนูญทั่วไป. คณะกรรมการนศึกษาคณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.
- หยุด แสงอุทัย. คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 เรียงมาตราและคำอธิบายรัฐธรรมนูญทั่วไปโดยย่อ. พระนคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2511.
- อัคร จารุจินดา. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองชั้นสูง หน่วยที่ 7 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.
- อุดม รัฐอมฤต. กฎหมายรัฐธรรมนูญจีน. โครงการวิจัยคณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

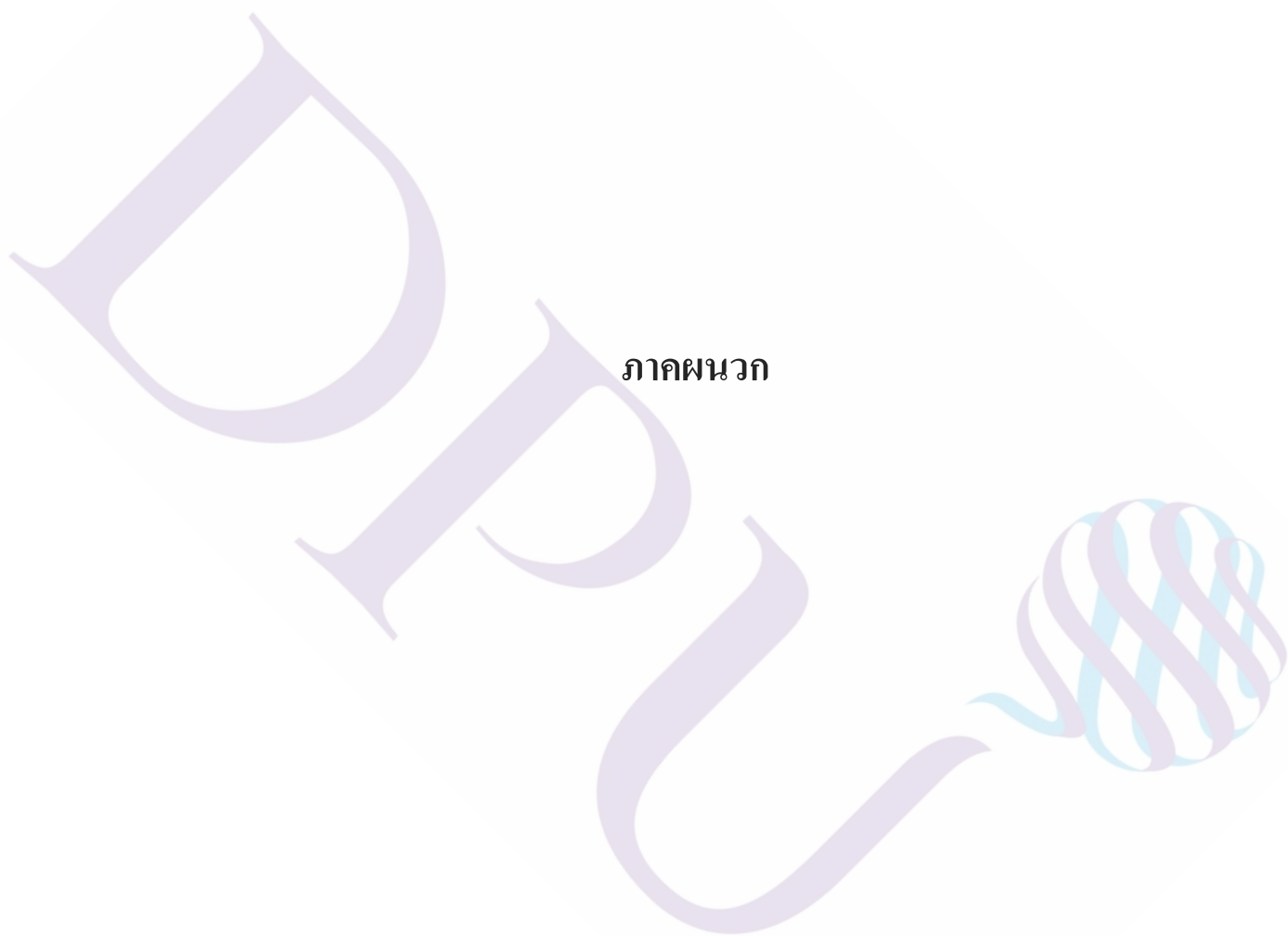
อภิญา เตื่อนฉวี. “การใช้อำนาจของรัฐต่อผู้กระทำความผิดโดยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน.”
สุทธิปริทัศน์. น.133-138(กันยายน- ธันวาคม 2553)

ภาษาต่างประเทศ

Thomas C. Owen. “The Corporation under Russian Law. 1800-1917: A Study in Tsarist Economic Policy.”

New York: Cambridge University Press, 2002.

ภาคผนวก ก.

ตารางเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

บทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย	หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย	หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย
มาตรา 32 บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้	มาตรา 39 บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้	มาตรา 29 บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้
มาตรา 33 ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้	มาตรา 39 วรรคสอง ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้	มาตรา 29 วรรคสอง ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดและก่อนมีคำพิพากษา อันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้
หมวด 8 ศาล	- ไม่มี -	- ไม่มี -
มาตรา 236 การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะและผู้พิพากษาหรือตุลาการซึ่งมิได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดี	- ไม่มี -	- ไม่มี -

<p>นั้นมิได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>		
<p>มาตรา 237 ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใด จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอื่นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>	- ไม่มี -	- ไม่มี -
<p>มาตรา 238 ในคดีอาญา การค้นในที่รโหฐานจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุให้ค้นได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>	- ไม่มี -	- ไม่มี -
<p>มาตรา 239 คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมาย และต้องแจ้งเหตุผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบโดยเร็ว</p> <p style="text-align: center;">สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้าน</p> <p>การไม่ให้ประกัน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษา</p>	- ไม่มี -	<p>มาตรา 29</p> <p>คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกัน จนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>

<p>ทนายความเป็นการเฉพาะตัว และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร</p>		
<p>มาตรา 240 ในกรณีที่มีการคุมขังตัวบุคคลในคดีอาญาหรือในกรณีอื่นใด ผู้ถูกคุมขังเอง พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ถูกคุมขัง มีสิทธิร้องต่อศาลท้องถิ่นที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาว่าการคุมขังเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย เมื่อมีคำร้องเช่นว่านี้ ให้ศาลดำเนินการได้สวนฝ่ายเดียวโดยด่วน ถ้าเห็นว่าคำร้องนั้นมีมูล ศาลมีอำนาจสั่งผู้คุมขังให้นำตัวผู้ถูกคุมขังมาศาลโดยพลัน และถ้าผู้คุมขังแสดงให้เป็นที่พอใจของศาลไม่ได้ว่าการคุมขังเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลส่งปล่อยตัวผู้ถูกคุมขังไปทันที</p>	<p>- ไม่มี -</p>	<p>มาตรา 29 การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี</p>
<p>มาตรา 241 ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม</p> <p>ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหา มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้</p> <p>ผู้เสียหายหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้น</p>	<p>มาตรา 40 (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์</p>	<p>- ไม่มี -</p>

<p>สอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตน เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ</p> <p>ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้วผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสีย ย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐาน พร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการตั้งคดีทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>	<p>คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง</p> <p>(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม</p> <p>(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง</p> <p>(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว</p>	
<p>มาตรา 242 สิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้</p>	<p>มาตรา 40 (8) ในคดีแพ่ง บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ</p>	<p>-ไม่มี-</p>

มาตรา 243 บุคคลข่มมีสิทธิไม่ให้ ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจ ทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา	-ไม่มี-	มาตรา 29 ในคดีอาญา จะบังคับให้ บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง มิได้
มาตรา 244 บุคคลซึ่งเป็นพยาน ในคดีอาญามีสิทธิได้รับความ คุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและ สมควรจากรัฐ	มาตรา 40 (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิ ได้รับความคุ้มครอง และความ ช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจาก รัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไป ตามที่กฎหมายบัญญัติ	-ไม่มี-
มาตรา 245 บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหาย ในคดีอาญามีสิทธิได้รับความ คุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและ สมควรจากรัฐ	(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และ พยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความ คุ้มครอง และความช่วยเหลือที่ จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วน ค่าตอบแทน ค่าทดแทน และ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็น ให้เป็นไปตามที่ กฎหมายบัญญัติ	-ไม่มี-
มาตรา 246 สิทธิได้รับค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายตามสมควร	-ไม่มี-	-ไม่มี-
มาตรา 247 การรื้อฟื้นคดีขึ้น พิจารณาใหม่	-ไม่มี-	-ไม่มี-
-ไม่มี-	มาตรา 40 (6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพล ภาพ ข่มมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี อย่างเหมาะสม และข่มมีสิทธิ ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่ เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ	-ไม่มี-

บทบัญญัติว่าด้วยแผนนโยบายแห่งรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ	หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ	หมวด 6 แผนนโยบายแห่งรัฐ
<p>มาตรา 88 บทบัญญัติในหมวดนี้มีไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการตรากฎหมายและการกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน</p> <p>ในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาตาม มาตรา 211 คณะรัฐมนตรีที่จะเข้ารับบริหารราชการแผ่นดิน ต้องชี้แจงต่อรัฐสภาให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการใด เพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามที่บัญญัติไว้ในหมวดนี้ และต้องจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการรวมทั้งปัญหาและอุปสรรค เสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง</p>	<p>มาตรา 75 บทบัญญัติในหมวดนี้เป็นเจตจำนงให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน</p> <p>ในการแถลงนโยบายต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรีที่จะเข้ารับบริหารราชการแผ่นดินต้องชี้แจงต่อรัฐสภาให้ชัดเจนว่าจะดำเนินการใด ในระยะเวลาใด เพื่อบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และต้องจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง</p>	<p>มาตรา 64 บทบัญญัติในหมวดนี้เป็นแนวทางให้รัฐดำเนินการตรากฎหมายและกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน</p> <p>- ไม่มี -</p>

บทบัญญัติหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย	หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย	หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย
มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่ รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความ คุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่น ของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการ ตีความกฎหมายทั้งปวง	มาตรา 27 สิทธิและเสรีภาพที่ รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความ คุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กร ตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของ รัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การ ใช้บังคับกฎหมาย และการตีความ กฎหมายทั้งปวง	- ไม่มี -

ภาคผนวก ข.

บทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย

บทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมาย
ปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม
ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2562

นายชนาวัฒน์ สังข์ทอง กรรมการร่างกฎหมายประจำ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ผู้ให้สัมภาษณ์
 สัมภาษณ์โดย นางสาวกุลนิธิ ขุนทองจันทร์

คำถาม : ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดบทบัญญัติซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งนี้ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายมหาชน การไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมดังกล่าว ท่านเห็นว่อย่างไร

นายชนาวัฒน์ สังข์ทอง : เนื่องจากผู้ร่างรัฐธรรมนูญปรับเปลี่ยนวิธีการกำหนดบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ใหม่ โดยนำบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไปบัญญัติไว้ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐ โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้รัฐจัดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการภาครัฐทั้งหมด รวมถึงด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้วยโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง เนื่องจากหากเป็นเรื่องสิทธิจะเป็นแต่ละกรณีแต่ละบุคคลในการใช้สิทธิเรียกร้อง หากไม่ได้รับสิทธิหรือถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพ อย่างไรก็ตามหากบัญญัติไว้ในหมวด 5 หน้าที่ของรัฐแล้ว ย่อมส่งผลให้รัฐมีหน้าที่ต้องจัดบริการเหล่านั้นให้ภาครัฐไม่จัดบริการดังกล่าว ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางศาลหรือตรวจสอบผ่านกระบวนการบริหารได้

คำถาม : ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการตีความบทบัญญัติรับรองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมซึ่งบัญญัติไว้ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทั้งนี้ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายมหาชน ท่านเห็นว่อย่างไร

นายชนาวัฒน์ สังข์ทอง : แนวทางการตีความแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐนั้นมีลักษณะคล้ายกันกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับก่อน ๆ โดยกำหนดว่าแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐหรือแนวนโยบายแห่งรัฐนั้นเป็นนโยบายพื้นฐานที่รัฐบาลที่จะเข้ามาบริหารที่จะต้องดำเนินการตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ในเบื้องต้น ส่วนนโยบายอื่น ๆ ซึ่งเป็นของรัฐบาลนั้น ๆ จะดำเนินการหรือไม่ก็ได้

ส่วนสภาพบังคับทางกฎหมายของแนวนโยบายแห่งรัฐนั้น ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายแต่อย่างใด เนื่องจากแนวนโยบาย หากรัฐบาลไม่ดำเนินการก็ไม่สามารถนำไปฟ้องร้องได้ อย่างไรก็ตาม หากมีการจัดขึ้นมาแล้วต้องดำเนินการจัดให้เป็นไปด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในส่วนของขอบเขตเนื้อหาของแนวนโยบายแห่งรัฐที่มุ่งเน้นคุ้มครองเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 บัญญัติไว้ว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

เพื่อเป็นหลักประกันของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและคุ้มครองสิทธิของประชาชนจะดำเนินการเกินขอบอำนาจหน้าที่อันเป็นการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไม่ได้ หรือการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

คำถาม : ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดหลักความผูกพันโดยตรงต่อองค์กรของรัฐต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ในการให้หลักประกันสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ย่อมส่งผลให้ประชาชนขาดหลักประกันสิทธิและเสรีภาพหรือไม่อย่างไร

นายธนวัฒน์ สังข์ทอง : เนื่องจากหน่วยงานของรัฐทุกหน่วยงานจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายอยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องกำหนดบทบัญญัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

กุลนิธิ ขุนทองจันทร์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2554 นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

เมษายน 2562 – ปัจจุบัน สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

ตำแหน่ง นิติกรปฏิบัติการ

กรกฎาคม 2556 – มีนาคม 2560

สำนักราชเลขาธิการ กลุ่มงานฎีการ้องทุกข์

ตำแหน่ง นิติกรปฏิบัติการ

